

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

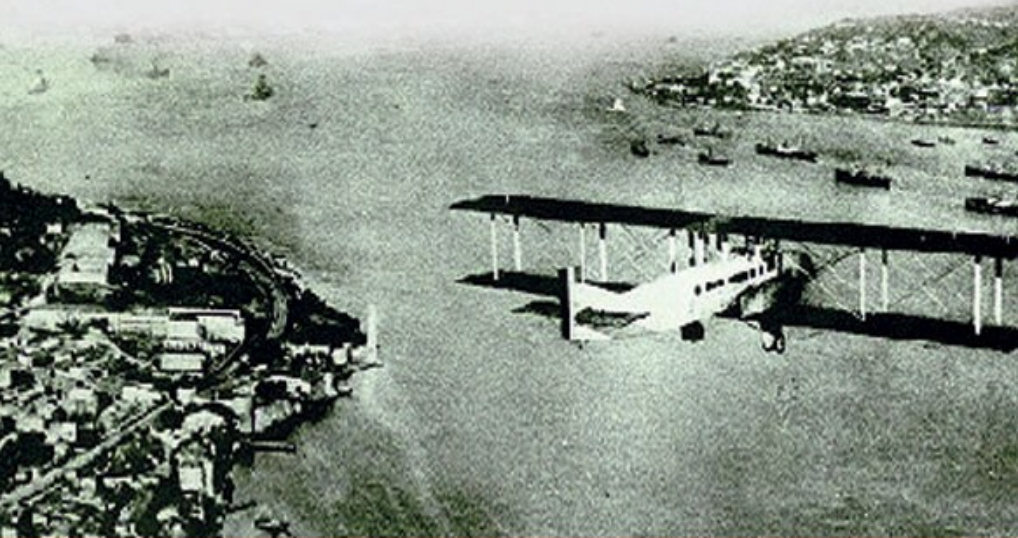
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

-Yakın Tarih-

Prof. Dr. Ali Arslan

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Milli Mücadele'ye Giriş

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Milli Mücadeleye Giriş

Paraf Yayınları

Yakın Tarih

119

1. Baskı: Nisan 2010

ISBN: 978-605-5539-03-0

Eser	: İstanbul'dan Çıkış Milli Mücadeleye Giriş
Yazar	: Prof. Dr. Ali Arslan
Editör	: Burak Fazıl Çabuk
Düzeltili	: Bulut Fikret Çöloğlu
Kapak	: Yunus Bora Ülke
Tasarım	: SinekART (212-8833825)
Baskı-Cilt	: Çalış Ofset, Davutpaşa Cad. No:8 Örme İş Hanı Topkapı-İstanbul

© Ali Arslan - Paraf Yayınları

Bu kitabın basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın ve yayınevinin izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

PARAF YAYINLARI

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç Çarşısı

No:3/114-116 Zeytinburnu / Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 483 47 96 Faks: 0212 483 47 97

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Milli Mücadeleye Giriş

Prof. Dr. ALİ ARSLAN

ALİ ARSLAN

1981’de İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne başladı ve 1985 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Genel Türk Tarihi yüksek lisans programını “Osmanlı Türkiye’si ile Türkistan Arasındaki İlmî Münasebetler (XIV-XIX. Yüzyıl)” tezi ile 1988’de tamamladı. 1988’de başladığı doktora programını da “Darülfünun’dan Üniversiteye Geçiş” adlı teziyle 16 Nisan 1992’de başarıyla bitirdi. Bu çalışması yaptığı ilavelerle 1995 yılında “Darülfünun’dan Üniversiteye” adıyla basıldı. 1987’de İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı müstakil olarak kurulurken, bu ana bilim dalında görev yapmayı tercih etti. 1990’da yabancı dilini geliştirmek, arşiv ve kütüphanelerde çalışma yapmak üzere İngiltere’de bulundu. Ekim 1992-Aralık 1993 arasında T. C. Dışişleri Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı’nda, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in isteği ile Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu konularında eğitim danışmanı olarak görev yaptı. 14 Kasım 1995 tarihinde İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Yardımcı Doçent kadrosuna atandı. 18 Kasım 1997’de Doçent unvanını aldı ve 1998 yılında aynı anabilim dalında Doçentlik kadrosuna atandı 2005 tarihinde aldığı Profesör unvanıyla halen burada görevine devam etmektedir. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde verdiği Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları, Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları, Türk Dış Politikası, Türkiye ve

Ortadoğu ve Çağdaş Dünya Tarihi dersleri yanında, çeşitli yüksek öğretim kurumlarında dersler verdi.

Yayımlanan kitapları şunlardır:

- Türk Cumhuriyetleri ile Türk Topluluklarından Türkiye'ye Gelen Öğrenciler (1992-1993), 1994.

- Darülfünûn'dan Üniversite'ye, 1995.

- İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları, 2004 (Prof. Dr. Ali İhsan Gencer'le beraber).

- Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΣΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΟΠΩΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ (Osmanlı Belgeleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Rum Basını), Atina 2004.

- Kısır Döngü Türkiye'de Üniversite ve Siyaset, 2004.

- Kutsal Ermeni Papalığı Eçmiyazin Kilisesi'nde Stratejik Savaşlar, 2005.

- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını, 2005.

- Balkanların Anahtarı- Önemi Bilinmeyen Ada Taşöz, 2005.

- Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü, 2006.

- Efendi ve Uşak, 2008.

Paraf Yayınları'ndaki Kitapları:

- İstanbul'dan Çıkış, 2010

- Efendi ve Uşak, 2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
ÜLKENİN KURTARILMASINDA KUVA-YI MİLLİYE’NİN GÖRÜŞÜ VE YALNIZ SİYASETEN MÜDAFAANIN İFLASI (1918-1920).....	11
MİLLİ MÜCADELE’DE GEYVE MUHAREBELERİ VE GEYVE’NİN ÖNEMİ.....	41
FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ IV. VE V. DAMAT FERİT HÜKÜMETLERİNİN ANADOLU’DAKİ YÖNETİMİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NDEN GERİ ALMA TEŞEBBÜSÜ (1920).....	65
MİLLİ MÜCADELE STRATEJİSİNDE YOLLAR.....	83
SEVR ANTLAŞMASI’NA GÖRE BOĞAZLARIN STATÜSÜ.....	107
SEVR ANLAŞMASI’NA GÖRE OSMANLI ORDUSU.....	121
IRAK SAVUNMA TARZI İLE TÜRK MİLLİ MÜCADELE MODELİ’NİN MUKAYESESİ.....	133
KAYNAKLAR.....	145
İNDEKS.....	149

ÖNSÖZ

Fikri mensubiyeten, kaynaklarda tarafgirlik ve yaşanan dönemin etkisinde kalınması dolayısıyla yakın tarihimizin objektif olarak ele alınmasında ciddi problemler yaşanmıştır. Bunlara ilave olarak arşiv belgelerine ulaşmaktaki zorluklar ve yakın dönemi çalışan mütehassısların yetersizliği de bu problemin derinleşmesine katkı sağlamıştır.

Tarihimizin güncelliğini yitirmeyen Milli Mücadele dönemini parça parça yazarak bütüne ulaşma hedefiyle kaleme aldığım makalelerimi, belli bir orana ulaşması dolayısıyla toplu olarak yayınlamaya karar verdim.

“Milli Mücadele’ye Giriş” başlığını verdiğimiz bu eserde; Milli Mücadele’nin fikri zemininin nasıl güçlendiği ve İtilaf Devletlerine teslim olmayı bir siyaset olarak benimseyenlerin hataları ortaya konmuş; Anadolu’da güçlenen Kuva-yı Milliye’nin İstanbul’un etkisini kırmak için Geyve’yi nasıl kullandığı izah edilmiş; İngiliz destekli İstanbul yönetiminin BMM yönetimini ortadan kaldırmak için kurduğu Anadolu Fevkalade Müfettişliği’nin ne olduğu anlatılmış; Milli Mücadele’de yolların nasıl kullanıldığı ortaya konmuş; Sevr Anlaşması’na göre Boğazlar ve ordunun statüsü incelenmiş ve Milli Mücadele Modeli’nin Irak işgaline karşı ortaya çıkan direniş ile mukayesesı yapılarak, günümüzdeki olaylarla kıyaslama yapılmıştır.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Bu makalelerin bir eserde birleştirilerek yayınlanmasını gerçekleştiren Değerli Kardeşim Burak Fazıl Çabuk'a ve Paraf Yayınları Sahibi Ahmet Üzümcüoğlu'na kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Okuma fırsatı bulanlara faydalı olması temennisiyle...

Prof. Dr. Ali ARSLAN

İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Anabilim Dalı

ÜLKENİN KURTARILMASINDA KUVA-YI
MİLLİYE’NİN GÖRÜŞÜ
VE
YALNIZ SİYASETEN MÜDAFAANIN İFLASI
(1918-1920)¹

1 “Ülkenin Kurtarılmasında Kuva-yı Milliye’nin Görüşü ve Yalnız Siyaseten Müdafanın İflası (1918-1920)” İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi. Sayı 36, İstanbul 2000, s. 7-28

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Mondros Mütarekesi'nden Sonraki Durum

I. Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile elde kalan toprakların da paylaşılabilmesine zemin hazırlamıştı. Ateşkes antlaşması, savaşı bitirme noktasında iyimserlikle karşılanmış ve başta antlaşmaya imza koyan Rauf Bey (Orbay) tarafından, İngilizlerin Osmanlı Devleti'ni yaşatmak fikrinde oldukları, İstanbul'a tek bir düşman askeri çıkmayacağı, Adana'nın işgal edilmeyeceği yönünde açıklamalar yapılmıştı. Bu iyi niyetin bir sebebi de şu idi: Mondros Ateşkes Antlaşması'na imza koyan Türk heyetinin başkanı Rauf Bey'e verilen gizli belge ile Rauf Bey'in talebi doğrultusunda Yunan askerlerinin İzmir'e de İstanbul'a gönderilmeyeceği ve bunun İngiliz Amirali Calthorpe tarafından kendi hükümetine bildirileceği taahhüt edilmiş ancak böyle bir hüküm antlaşma metnine konmamıştı. Fakat bu taahhüdün bir oyalama olduğu kısa bir süre sonra anlaşılacaktır².

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 31 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri'nce işgal edilmemiş olan Musul'un İngilizler tarafından 3 Kasım'da işgali ve 8 Kasım'da İngiliz bayrağının Hükümet Konağı'na çekilmesi; Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın itirazlarına rağmen, Mondros Mütarekesi'nin bozulmaması ve İngilizlerin kızdırılmaması için, İskenderun'un işgaline izin verilmesi ve İtilaf Devletleri'nin 9 Kasım'da buraya asker çıkarmaları ile 11

2 Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, II, İstanbul 1991, s. 25-26.

Kasım'da Osmanlı Mülki idaresine son vermeleri³ Mondros Ateşkes Antlaşması ile elde kalan toprakların korunabileceği hakkındaki kuşkuları arttırmıştı. Daha bu antlaşmanın mürekkebi kurumadan yeni bir mücadelenin başlayacağı, halkın direniş hazırlıkları ve 19 Aralık 1919'da Hatay Dört Yol'daki ilk direnişi⁴ ile ortaya çıkmıştı.

Mondros Mütarekesi imzalanmadan önce, Talat Paşa Kabinesi'nin son günlerinde, orduların muharebe kudretinden mahrum ve ülkeyi müdafaadan aciz olduğunu tespit eden Mustafa Kemal Paşa, düşmanın her gün daha müsait ve ezici şartlara malik olduğunu ve muhakkak barış yapılmasını, yoksa ülkenin "kâmilten elden çıkması"na sebep olunacağını 14 Ekim 1918'de padişahın Seryaveri Naci'ye bildirmişti. Bu vesile ile Tevfik Paşa veya İzzet Paşa'nın sadaretinde kendisi (Mustafa Kemal Paşa), Fethi, Tahsin, Rauf, Azmi, Canbulat ve Şeyhülislâm Hayri'den oluşacak bir kabinenin kurulmasının gerektiğini kaydetmiş ve bunun padişaha iletilmesini istemişti⁵. Mütareke imzalanmadan önce, güçlü bir hükümetle, savaşın sona erdirilmesinden sonra iyi bir netice alınabileceği düşüncesiyle hükümette yer almak isteyen Mustafa Kemal Paşa, aynı zamanda, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının hemen akabinde, gerektiğinde silahlı mücadeleye hazır olmak amacıyla Anadolu'da bir direnişin başlatılması yönünde faaliyetlere başlamıştı. Katma'dan Adana'ya gelen Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve iki komutan 4 Kasım 1918'de Çukurova'da bir direniş merkezi kurmayı kararlaştırmışlardı⁶.

3 Tansel, a.g.e., s. 32-36, 37-39, 45.

4 Tansel, a.g.e., I, İstanbul 1991, s. 220.

5 Mustafa Kemal Paşa'nın 14.10.1918'de Seryaver Naci Bey'e yeni bir kabinenin kurulması gerektiği hususunda çektiği telgraf için bakınız; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, Ankara 1964, s. 13-14.

6 Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 29.

İngilizlerin verdiği taahhüt konusunda şüpheleri ortaya çıkan Bahriye Nazırı Rauf Bey, 5/6 Kasım 1918'de Mondros'taki Şevket Bey'e çektiği telgrafta Yunan donanmasının İstanbul'a girişine engel olunması ve işgallere girişilmemesi konusunda İngiliz Amirali Calthorpe nezdinde girişimde bulunmasını istemişti. Ancak Calthorpe, Osmanlı Harbiye Nezareti'ne gönderdiği gizli yazıda, Yunan gemilerinin Boğazlardan geçişine engel olunamayacağını bildirmişti⁷.

İtilaf Devletleri, bir taraftan kendi açılarından stratejik olan toprakları işgal ederlerken diğer taraftan da İstanbul'da etkilerini gittikçe arttırıyorlardı. İngilizlerle iyi geçinmek niyetinde olan padişah, İzzet Paşa Kabinesindeki Fethi, Rauf ve Cavit Beyler gibi nazırların kabineden çıkarılmasını Ahmet İzzet Paşa'dan istemiş fakat sadrazam bunu reddetmişti⁸. 8 Kasım 1918'de padişah tarafından Ahmet İzzet Paşa Kabinesi istifa ettirildi ve 11 Kasım'da İngilizlerin daha sempati ile baktığı Tevfik Paşa Kabinesi kuruldu. Daha sonra da aşağıda izah edileceği üzere 4 Mart 1919 tarihinde I. Damat Ferit Hükümeti kurulacaktır.

Mondros Mütarekesi'nin yapılmasından itibaren ülkenin tehlikeli dönemi atlatabilmesi için takip edilmesi gereken yol ve metot bakımından ülke insanlarının ikiye bölündüğünü görüyoruz. Bunlardan ilki, İtilaf Devletleri ve özellikle İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak ve İngilizleri hoşnut etmek yolu ile masa başında siyasi olarak (diplomasi yoluyla) ülkeyi kurtarmak isteyenlerden oluşan gruptur. Bu grubun lideri konumundaki şahıs ise Damat Ferit'tir. Bu grubun mütarekenin ortaya çıkardığı iyimserlik atmosferi içerisinde ilk günlerde daha kalabalık iken, işgallerin başlaması ve ülkenin giderek parçalara bölün-

7 Hüsni Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, I, İstanbul 1975, s. 57-58.

8 Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Yay. Haz., Cemal Kutay, İstanbul 1980, s. 257; Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, İstanbul 1993, s. 30-39.

mesi karşısında küçüldüğüne şahit oluyoruz. İkinci grup ise, İtilaf Devletleri'nin niyetinin savaş sırasında işgal edilmemiş toprakları da çeşitli şekillerde paylaşılacağı; İtilaf Devletleri ile masa başında başarılı bir nihai antlaşma imzalamak için, ihtiyaç duyulduğunda başvurulmak üzere askeri alanda da hazırlıklı olunması gerektiğini savunan grup, yani Kuva-yı Milliyecilerdir. Bu iki grubun da homojen bir yapıda olduğunu (herkeste kabul ve retlerin aynı etkiyi gösterdiğini) söylemek mümkün değildir. Bu gruplaşmanın BMM'nin açılmasına kadar devam ettiğini ve nihayet Ankara-İstanbul hükümetleri olarak iki ayrı merkezde toplandıklarını tespit ediyoruz

Bu gruplaşma, adım adım gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Fethi Okyar ile Milli Mücadele'nin örgütlü olarak başlatılmasında etkin rol oynayanlardan Rauf (Orbay) Bey'in de üyesi bulunduğu Ahmet İzzet Paşa kabinesi, Musul ile Antakya ve İskenderun'un çevresinin işgaline ateşkesi korumak ve İngilizlerle bozuşmamak için izin vermişti. Yine İzzet Paşa Hükümeti döneminde, 7 Kasım 1918'de Fransızların Uzunköprü'deki Osmanlı kuvvetleri komutanına 9 Kasım'da üç bölük olarak geleceklerini (70 oda, 3 ton sebze ve 5 ton yakacak hazırlanmasını isteyerek) bildirmeleri üzerine, Osmanlı Hükümeti, Uzunköprü'deki komutana işgal için bir sebep olmadığını, zorla girerlerse yalnız protesto edilmesini ancak silah kullanılmamasını bildirmişti⁹.

İttihatçıları içinde bulundurmakla suçlanan İzzet Paşa Hükümeti'nin istifasından bir gün sonra, İstanbul'da İngilizlerin işbirlikçisi olarak bilinen *Yeni İstanbul* gazetesinin ilk sayısı yayınlandı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucusu Said Molla da bu gazetede başyazarlık yapmaktaydı. İngiliz dostluğu ile meselelerin halledilebileceğini savunan ve Kuva-yı Milliye'ye şiddetle karşı çıkan Ali Kemal, İngilizlerin en azimli

9 Tefvik Bıyıklıoğlu, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Ankara 1962, s.120.

millet olduğunu, Osmanlı Devleti'nin iki siyasi ilkesi olacağını, bunların içeride milliyetlerin birliği, dış politikada ise İngiliz dostluğu olduğunu açıklıyor ve İngilizlerle bozuşulmamasını savunuyordu¹⁰. Yeni İstanbul, 12 Kasım tarihli nüshasında "Osmanlıların ancak İngiliz kavm-i necibinin samimi yardımları ile varlığını sürdürebileceğini" yazıyordu.

11 Kasım 1918'de göreve başlayan Tevfik Paşa Hükümeti döneminde İstanbul Boğazı, İtilaf Devletleri tarafından 15 Kasım'da işgal edildi ve bir gün sonra 4000 kişilik bir Fransız kuvveti Uzunköprü'den Bakırköy'e gelerek yerleşti. İlk önce İstanbul'un ardından ülkenin diğer bazı bölgelerinin ve en sonunda 15 Mayıs'ta İzmir'in işgali ile İtilaf Devletleri'nin asıl niyetleri tezahür etti. Ülkenin dört bir taraftan işgali, halkın kongreler tertip etmesi ve direniş kuvvetleri oluşturmaları ve bu güçleri birleştirmeleri istikametinde Mustafa Kemal ve arkadaşlarının (Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir, Rauf Bey) Anadolu'daki Kuva-yı Milliye hareketlerine yeni bir güç ve yön vermeleri, Paris Barış Konferansının hayal kırıklığı ile sona ermesi aşamasında ülkenin kurtarılmasında takip edilecek yol hakkındaki tartışmaların da hızlandığını ve netleşmeye başladığını görmekteyiz.

Bu hususu tespitte, silahlı mücadeleye hazırlıklı ve gerektiğinde taraftar olan Milli Mücadele mensuplarının görüşlerini tespit edip, İstanbul'da Milli mücadeleye karşı takınılan tavrın ortaya çıkarılmasında yarar vardır.

I- Milli Mücadelecilerin Görüşü:

Erzurum Kongresi'nden itibaren Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Milli Mücadele'nin lideri ve sözcüsü konumuna gelen Mustafa Kemal Paşa, ülke ve milletin yok olması tehlikesi kar-

10 Ali Kemal'in bu yazısı için bakınız; Sabah Gazetesi, 9 Kasım 1918.

şısında, Kuva-yı Milliye'nin istediği şeyin, "hakkından mahrum yaşatılan, mevcudiyeti ehemmiyete alınmayan milletin hayata, refaha müstahak bir kuvvet olduğunu hükümet ve hükümetlere anlatmak" olduğunu ifade ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, yaşamaya müstahak bir kuvvet olunduğunun anlatılmasının, savaş meydanlarındaki başarıdan daha önemli olduğunu belirtiyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre; "Dünya, milletimizin hayatına ya hürmet edip onun vahdet ve istiklalini tasdik edecektir ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra bütün bir milletin naaşı üstünde merdut hırs-ı istilasını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır"¹¹. Öldürülen bir adamın son nefesine kadar mertlikle, cesaretle kendini müdafa etmesinin tabii olduğunu kaydeden Mustafa Kemal Paşa, tehlikenin boğaza dayandığında mücadelenin kendiliğinden ortaya çıkacağını, İzmir'in işgalinin de böyle olduğunu, canına kastedilen milletin her şeyi göze alacağını, milli teşkilatın makul ve meşru haklarını âleme dinletebileceğini, bütün bir milleti toplu bir şekilde istila etmenin kolay gerçekleşmeyeceğini savunuyordu¹².

Kuva-yı Milliyeçilere göre; İzmir'in "haydutçasına" işgali, millete karşı büyük bir suikastı ortaya koymuş ve Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları, "istiklal-i milliye vurulmak istenen darbeye karşı esbab-ı mukavemet ve müdafaaya" karar vermişlerdi¹³. Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Havza'da bulunduğu sırada 29 Mayıs 1919 tarihinde 15. Kolordu Kumandanlığı'na, takip edilecek müdafa hareketi ile ilgili bir tebliğ gönderen Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin "İstiklal-i millimizi ve devletimizi idama mahkûm etmekte oldukları"nın tahak-

11 Mustafa Kemal Paşa'nın Tasvir-i Efkar Gazetesi muhabiri Ruşen Eşref ile Harakat-ı Milliye'nin Karakteri Üzerine 24/25.10.1919 tarihli mülakatı, S.D, III, Ankara 1954, s. 7-8.

12 Söylev ve Demeçler (SD), III, s. 10.

13 Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin kuruluş gününe ait 24.4.1921 tarihli hatıraları, SD, III, s. 24

kuk etmekte olduğunu belirterek, İtilaf Devletleri'nin istila hareketi karşısında neler yapılabileceğini açıklamıştı. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un esir muamelesi gördüğünü, milleti esaretten kurtarmak için bir gizli teşkilat kurulmasını, ihtisasları icabı bu işin askerlerle, itimada şayan mülkiye memurları tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini bildiriyordu. Mustafa Kemal Paşa, Karadeniz sahillerine Yunan askerlerinin çıkması ve bölgedeki Rumların isyan ederek bir cumhuriyet kurma teşebbüslerine karşı şiddetle takibat yapılacağını, ancak İtilaf Devletleri'nin sahile çıkması karşısında protesto mitingleri yapılacağını, fakat İtilaf Devletleri kuvvetlerinin memleket dâhiline ilerlemesi halinde asker-halk topyekûn fiilen silahla müdafaa başlayacağını gizli olarak Üçüncü, On Beşinci, Yirminci Kolordu Kumandanlıklarına yazmıştı¹⁴.

Bu sıralarda, İngilizler Türk ordusunun zayıflatılması maksadıyla 13. Kolordu Kumandanlığı'na kumandan tayin ettirmeyerek bu kolordunun lağvedilmesine çalışıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa ile Cevat Paşa ise 13. Kolordu'yu jandarmaya dönüştürerek muhafaza etmek istiyorlardı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, kolordunun muhafazasının lüzumunu, hiç olmazsa zaman kazanılmasını ve şayet ilga edilirse emre uyulmaması gerektiğini Cevat Paşa'ya yazmıştı¹⁵. Konya'daki ordu müfettişi Cemal Paşa da Yunan, İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerinin işgaline karşı koymayı kararlaştırmış ve bu yolda hazırlıklar yapmıştı. Cemal Paşa'nın ayrıca Mustafa Kemal Paşa'dan Karadeniz sahilinden başlayacak bir işgal hareketini önlemek için olayın vukuunu mu bekleyeceğini, yoksa işgale mani olmak üzere önceden icraata mı başlanacağını sormuştu. Mustafa Kemal Paşa da bir emr-i vakiyle karşılaşmak istemediğini ve fakat hazırlıkların iyi yapılabilmesi için zamana ihtiyaç ol-

14 SD, IV, 25-27; Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları (İHE), s. 51.

14 Mustafa Kemal Paşa'nın 15.6.1919 tarihinde 15. kolordu kumandanına verdiği cevap, SD, IV, s. 31; Karabekir, İHE, s. 70.

duğunu, bir hadise çıkıp da mecbur kalmadıktan sonra, sadrazamın Sulh Konferansı'nda göreceği kabul tarzını ve muameleyi sıkı bir şekilde takip ederek ona göre harekâtın tanzim edilmesinin iyi olacağını Cemal Paşa'ya bildirmişti¹⁶.

Mustafa Kemal Paşa'nın o anda en fazla önem verdiği konu, bütün milletin birliğini sağlayarak milleti hür ve müstakil yaşatmaya matuf "Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye'nin" her nahiye varıncaya kadar yayılmasını temin etmektir. Milletin bilfiil buna başladığını, Erzurum'da şark vilayetleri murahhaslarından mürekkep bir heyet bulundurmak hususundaki fikir ve teşebbüsü takdir ettiğini belirtmekteydi. M. Kemal Paşa, Anadolu, İstanbul ve Trakya'daki bütün Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye cemiyetleriyle ortak çalışma yapılması gerektiğine inanıyordu¹⁷. Bunun için de Erzurum Kongresin'den daha şümüllü ve umumi bir kongrenin toplanmasını çok acil görüyordu¹⁸.

Rauf Bey ile 3. ve 20. Kolordu kumandanlarıyla birlikte hedeflerinin milli gayenin gerçekleştirilmesine kadar kumanda makamlarının başka bir ruhla hareket etmelerini isteyen Mustafa Kemal Paşa, "daima milletin içinde kalarak İngilizlerin ve İstanbul'un imha tesiri altına girilmemesi ve şayet (komutanlıktan) çekilmeye mecbur ederlerse, vekâletle olsun yine tedvir-i umur edilerek gayeden uzaklaşılmasına ve istihlaf etmek üzere gelecek hakkında şüphe olunmadığı takdirde onlarla beraber, aynı hedef uğrunda çalışılması ve şüphe edilir de ihtiraat-ı vakıa müessir olmazsa yeni gelen komutanın izaile-i nüfuzu ve istifa ve avdete icbarı, bu da müessir olmazsa herhangi bir suretle ataletle sevkini mecbur" olduğuna karar ver-

16 Mustafa Kemal Paşa'nın 16.6.1919 tarihinde 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgraf, SD, IV, s. 33, Kazım Karabekir, İHE, s. 54-55.

17 Mustafa Kemal Paşa'nın 17.6.1919 tarihinde Amasya'dan 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı şifre; SD, IV, s. 34-35.

18 Mustafa Kemal Paşa'dan 23.6.1919'da (Amasya'dan) 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya yazılan şifre; SD, IV, s. 39-40.

mişti. Mustafa Kemal Paşa, vali ve mutasarrıfların hiçbir vecihle görevlerini başkasına bırakmamaları, tekrar yerinde kalmaları mümkün olmazsa ve başkası gelirse kumandanlarda olduğu gibi davranılması ancak her halükârda “muhit-i millinin” başından ayrılmayarak milli mesaiye devam olunması, İstanbul’dan milli harekete karşı bir tecavüz olursa uygun suretle hemen mukabele edilmesi zaruretine inanıyordu. Mustafa Kemal Paşa, bu noktadan hareketle doğu illerine memur tayin edilen Dâhiliye Eski Nazırı Mehmed Ali’ye bu memuriyeti kabul etmemesini ihtar etmiş ve eğer bu ikaza rağmen bu bölgeye giderse ikinci ihtardan sonra tevkif edilmesini kararlaştırmıştı¹⁹.

III. Ordu Müfettişi olarak milli teşkilatı güçlendirmeye ve bağımsız hareket etmesini sağlamaya çalışan Mustafa Kemal Paşa, o anda Damat Ferit Kabinesi’nde görev yapan ve kurtuluş için Anadolu’daki “kudret-i milliyeden başka hiçbir ümit ve kuvvetin kalmadığına inanan Nafia Nazırı Ferit ve Maarif Nazırı Sait Beyler gibi şahıslarla mektuplaşmıştı. Bunun üzerine Anadolu’ya çabuk gelmesi gereken murahhasların yola çıkmasına çalışılmış ve İstanbul’daki şartlar düşünülerek paraya müteallik problemler çözülmeye gayret edilmişti²⁰. Milli Mücadelecilerin görüşü, ülkenin kurtarılması için esir konumundaki İstanbul’dan bağımsız hareket eden bir milli teşkilat kurarak, askeriyeyi ve idareyi her halükârda elde tutarak ülkenin tamamen işgaline mani olmak ve işgal edilen yerleri kurtarmak üzere bir kuvveti hazır tutmak ve bunu milletle kaynaştırarak güçlendirmektir. Ayrıca, bağımsızlığı kazanmak için gerekirse topyekûn bir savaşa hazırlıklı olmaktır.

19 Aynı yer.

20 Aynı yer.

II- Ülkenin Siyaseten Kurtarılabilceğı Görüşünün İflası ve İstanbul Hükümeti'nin Tavrı

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra kurulan İstanbul hükümetlerinin İtilaf Devletleriyle ilişkilerinde çok farklı tavırlar içerisinde oldukları görülmektedir. Bu tavırları, gerekirse savaşmakta kararlı Kuva-yı Milliye karşısındaki tutumları ile İtilaf Devletleriyle iyi geçinerek ülkeyi siyaseten yani barış yoluyla kurtarma hususundaki davranışları dikkatle incelendiğinde daha kolay anlaşılacaktır.

1. İkinci ve Üçüncü Ahmet Tevfik Paşa Hükümetleri (11.11.1918-23.2.1919)

I. Dünya Savaşı'nın son günlerinde İttihatçıların desteği ile kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin sona erdirilmesinden sonra Mondros Ateşkes Antlaşması'nın akabinde 11.11.1918'de kurulan ikinci Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti'nin maksadı, Anadolu'da teşekkül eden Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak değil, Kuva-yı Milliye'yi "kuva-yı muntazama" haline getirmektir²¹. 13.1.1919-23.2.1919 arasında görev yapan Üçüncü Tevfik Paşa Kabinesi'nin tavrını tespit edemedik. Ancak bu hükümetin de önceki ve sonraki hükümetle aynı tutumu sergilemiş olduğunu söyleyebiliriz.

2- Dördüncü Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti (24.2.1919-3.3.1919)

24 Şubat 1919 tarihinde kurulan Dördüncü Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti, Anadolu'da oluşan milli teşebbüslerin hükümetin idare etmesinin uygun olmamasına karşılık, hükümetin siyasetine muvafık hareketlerin hissettirilmeden desteklenmesi gerektiği görüşündedir²².

21 BOA, DH. KMS, 54-3/41, 13 S 1337/18 Kasım 1918.

22 Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti'nden Trabzon Vilayeti'ne 25 Şubat 1919/24 Ca 1337 tarihinde çekilen cevabi telgraf, BOA, DH-ŞFR, 96/302.

3- Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti

(4.3.1919-15/16.5.1919)

Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Kıtaaatı Müfettişi olarak Anadolu'ya gönderilmesi bu hükümet döneminde olmuştur. Bu ilk Damat Ferit Hükümeti döneminde, Tevfik Paşa Kabinesi'nin takip ettiği politikanın genel olarak devam ettirildiğini görüyoruz.

17 Mart 1919'da Teke'de faaliyet gösteren Vahdet-i Milliye Heyeti hakkında Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Teke Mutasarrıflığı'na gönderilen telgrafta, Vahdet-i Milliye Heyeti tarafından yapılan faaliyet ve teşebbüslere hükümetçe müdahale edilmemesi ve bu heyetin rahat çalışmasının devamı istenmişti²³. Osmanlı Devleti'nden bazı toprakları koparmak isteyen Yunanistan ve Bulgaristan'ın, bu amaçla bazı yerlerde nüfuslarını arttırma çalışmalarına engel olunması Meclis-i Vükelâ tarafından kararlaştırılmıştı²⁴. Ancak 28 Nisan 1919'da, İngilizleri memnun etmek çerçevesinde herhangi bir mahalle silah dercedecek askeri müfrezelere birkaç İngiliz zabitanın 'terfik' edilmesine karar verilmişti²⁵.

4- İkinci Damat Ferit Paşa Hükümeti

(19.5.1919-20.7.1919)

Bu hükümet döneminde Osmanlılar aleyhine faaliyet gösteren Ermeni ve Rumlara karşı bazı tedbirler düşünülmesine rağmen, sadece siyaseten müdafaanın faydalı olacağı, ülkenin masa başında kurtarılacağı fikrinin savunucuları idareye hakim olmuş ve Milli Mücadele'ye kesin olarak cephe alınmıştır.

23 Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Teke Mutasarrıfına 17 Mart 1919 tarihli telgraf, DH-ŞFR, 97/168.

24 11 Nisan 1919 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası, MV, 215/37.

25 28 Nisan 1919 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası, MV, 215/84.

Alınan Tedbirler

İtilaf Devletleri desteğindeki Yunan işgaline karşı koyma-
nın mümkün olmadığı görüşünde²⁶ olan İkinci Damat Ferit
Hükümeti İzmir, Menemen ve civarının Yunan işgali altında
bulunduğu sırada bu yörelerden hicretin önlenmesi için ted-
birler alınmasını kararlaştırmıştı²⁷. Ayrıca Amerikan Tetkik
Heyeti'nin seyahati sırasında Batı Anadolu sahillerinde suni
bir Rum ekseriyetini göstermeye çalışan ve bu amaçla bura-
lara Yunanlıları gönderen Yunan Hükümeti'nin çalışmalarına
karşı, hiçbir Yunan'ın Osmanlı sahillerine çıkmasına müsaade
edilmemesi ve gerekli tedbirlerin alınması için Edirne, Çanak-
kale, Aydın, Karesi, Menteşe ve sair vilayetlere telgraflar çekil-
miştir²⁸.

Rumların Trabzon ve civarında bir Pontus devleti kurma ça-
lışmaları bilindiğinden, Rusya'dan dönen Rumların Trabzon'a
çıkmalarına müsaade edilmemesi ve gerekli tedbirlerin alın-
ması Osmanlı Hükümeti tarafından isteniyordu²⁹.

Kafkasya'da Osmanlı hududu yakınlarında yığınak yapan
ve başlarında İngiliz subaylarının olduğu Ermenilerin taarruz-
larının devamı durumunda, Müslüman halkın tecavüzlerden
korunması maksadıyla ordudaki asker mevcudunun arttırıla-
cağı Osmanlı Hükümeti tarafından İtilaf Devletleri mümessil-
lerine bildirilmişti³⁰.

26 Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus tarafından 18 Haziran 1919 tarihinde ha-
zırlanan telgraf müsveddesi; DH-ŞFR, 100/149.

27 1 Haziran 1919 tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası, MV, 216/1.

28 18 Haziran 1919 tarihinde Aşair ve Muhacir Müdüriyet-i Umumiyesi tarafın-
dan ilgili valilere çekilen telgraf; DH-ŞFR, 100/143.

29 Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Trabzon Vilayeti'ne
çekilen 18 Haziran 1919 tarihli telgraf, DH-ŞFR, 100/142.

30 Kalem-i Mahsus'tan Erzurum, Van, Bitlis ve Trabzon Vilayetlerine 10 Hazi-
ran 1919 tarihinde çekilen telgraf, DH-ŞFR, 100/77.

Bir Olay Çıkarılmaması İçin Halkın İkaz Edilmesi

Daha önceki hükümetler döneminde, bir işgale karşı yetersiz de olsa bazı hazırlıklar yapıldığı, en azından gelişen milli direniş hareketlerine karşı tavrı konulmadığı malumdur. Ancak İkinci Damad Ferid Hükümeti döneminde artık her türlü direniş hareketlerinin karşısında bir engel de bu hükümet olmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan itibaren Trakya'yı ele geçirmek için harekete geçen Yunanistanlılara karşı tedbirler alınmaya başlanmıştı. İkinci Damad Ferid Hükümeti, 23 Mayıs 1919'da Sadaret'ten Edirne Vilayeti'ne çekilen telgrafta; Yunanistanlıların Trakya'yı işgali rivayetlerine binaen halkın silahlandırılmasının hatalı olduğu belirtilmiş, bu hususta, İtilaf Devletleri mümessilleri ile görüşülerek gerekli tedbirlerin alınması istenmişti³¹.

İşgaller karşısında tepkinin giderek büyüdüğü bir ortamda, 5 Haziran 1919'da Kalem-i Mahsus'tan Malatya Mutasarrıflığı'na çekilen telgrafta, Osmanlı Hükümeti'nin işgalleri protesto ettiği, "mülki ve milli hukukun" müdafaaya çalışıldığı, Osmanlı barış murahasalarının yakında Paris'e hareket edecekleri ve bu arada asayişin muhafazasına itina gösterilmesi tembih ediliyordu³². İzmir'in işgalinin haksız ve usulsüz olduğuna, ancak Mondros Mütarekesi şartları sebebiyle karşı bir harekete geçilemeyeceğine inanan İkinci Damat Ferit Hükümeti, çözümün ancak Paris Barış Konferansı ile sağlanabileceğini, bu arada ahalinin vakarını muhafaza etmesi ve yurtlarını terk etmemeleri gerektiğini düşünmekteydi³³. Osmanlı Hükümeti, İzmir'den işgale başlayan Yunan ve Antalya'dan ilerleyerek bölgeyi ele geçirmeye çalışan İtalyan kuvvetlerine

31 Bu telgraf için bakınız; DH-ŞFR, 99/293.

32 DH-ŞFR, 100/46.

33 15 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Bergama Kaymakamlığı'na tebliğ edilmek üzere Aydın Vilayeti'ne çekilen cevabi telgraf, DH-ŞFR, 100/118.

karşı konulmasının mümkün olmadığından dolayı, Paris Barış Konferansı'nın neticesinin beklenmesi, halkın özellikle Müslümanlarla gayrimüslim unsurlar arasında olabilecek düşmanlıkların önlenmesini istiyordu³⁴. Kısacası Osmanlı Hükümeti işgallere karşı “siyasi müdafaa” politikası takip edilmesini çözüm olarak görüyordu³⁵.

İkinci Damad Ferit Hükümeti'nin görüşünü en güzel özetleyen Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in şu sözleridir; “Gasıbane ve gaddarane işgallerden ne derece müteessir olursa olsun hükümet ne Yunanistan ve ne de (başka) kimse ile bu esnada harp ve darbe tutuşamaz. Paris'teki konferansa giden murahhaslarımızın şimdiye kadar ecza-yı asliye-i vatani kurtaracaklarına ümidimiz günden güne artmaktadır”³⁶.

Konya ve diğer bazı bölgelere İtalyanların asker göndermesi üzerine İtalyan Fevkalade Komiserliği nezdinde teşebbüslerde bulunan Osmanlı Hükümeti, ahalinin işgallere karşı miting tertip etmesi, yazılı ve sözlü protestolarda bulunmasını elzem görmekte, ancak fiili karşı koymanın hem bu hareketi yapanlara hem de devlete zarar vereceğini düşünmektedir³⁷.

Milli Mücadele'yi Savunanlara Karşı

Tavır Konulması

Daha III. Ordu Müfettişi bulunduğu sırada, Milli Mücadele grubuna mensup olan Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa aleyhine Dahiliye Nezareti'nde bir kanaatin olduğu görülmekte-

34 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus tarafından 18 Haziran 1919 tarihinde hazırlanan telgraf müsveddesi, DH-ŞFR, 100/149.

35 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan 22 Haziran 1919 tarihinde Karasi Muhtasarırlığı ile Bergama, Edremit ve Burhaniye Kaymakamlıklarına çekilen telgraf; DH-ŞFR, 100/166.

36 Ali Kemal'in bu ifadesi için bakınız; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, İstanbul 1945, s. 17.

37 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Konya Vilayeti'ne 13 Temmuz 1919'da çekilen telgraf, DH-ŞFR, 101/19-71.

dir. Mesela Dahiliye Nezareti'nden Kayseri Mutasarrıflığı'na çekilen bir telgrafta; İşgaller dolayısıyla İtilaf Devletleri mümessillerine ve Paris Sulh Konferansı'na müracaat edilip protestolarda bulunulduğu, bu esnada Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların tedbirlerinin bir fayda vermediği bildiriliyordu³⁸. Ayrıca Yunanlılarca işgal edilen yerlerde mukavemette bulunulmaması, tekrerrür edecek işgallere karşı ahaliden mali ve bedeni taleplerde bulunan müteşebbisler hakkında takibat yapılması Osmanlı Dahiliye Nezareti tarafından isteniyordu³⁹.

Mustafa Kemal Paşa'nın "suret-i kat'iyyede mazul tanınmasının" tebliğ edilmesinin⁴⁰ arkasından, Mustafa Kemal Paşa ile beraber hareket etmenin caiz olmadığı⁴¹ ve verdiği emirlerin dinlenmemesi gerektiği⁴² Dahiliye Nezareti'nden açıklanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın azlinden sonra, II. Damad Ferid Hükümeti'nin tavrının Kuva-yı Milliye'ye karşı daha da sertleştiği görülmektedir. 9 Temmuz 1919'da Eskişehir Mutasarrıflığı'na Dahiliye Nezareti'nden çekilen telgrafta; Kuva-yı Milliye teşkilatı için "teşebbüsat icrasının caiz" olmadığı bildirilirken⁴³, 10 Temmuz'da Osmanlı Hükümeti'nin Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetleri teşkilatına izin veremeyeceği⁴⁴ ve milli teşkilat ile çeteciliğin yasak olduğu açıkla-

38 24 Haziran 1919 tarihli telgraf, DH-ŞFR, 100/179.

39 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan 28 Haziran 1919 tarihinde Erzurum, Ankara, Konya, Menteşe, Kayseri ile vesair vilayet ve mutasarrıflıklara çekilen telgraf, DH-ŞFR, 100/202.

40 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Sivas Vilayeti'ne 29 Haziran 1919'da çekilen telgraf; DH-ŞFR, 100/203.

41 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan 9 Temmuz 1919'da Van Vilayeti'ne çekilen telgraf, DH-ŞFR, 101/19-35.

42 Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği emirlerin dinlenilmemesi hususunda Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Diyarbakır Vilayeti'ne 9 Temmuz 1919 tarihinde çekilen telgraf, DH-ŞFR, 101/19-36.

43 DH-ŞFR, 101/19-41.

44 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan 10 Temmuz 1919'da Konya Vilayeti'ne çekilen cevabi telgraf, DH-ŞFR, 101/19-50.

niyordu⁴⁵. Yunanlıların işgal tehdidi altında bulunan Denizli Mutasarrıflığı'na 15 Temmuz 1919'da çekilen cevabi telgrafta da hükümetin milli teşkilat ve hareketleri desteklemeyeceği ifade ediliyordu⁴⁶.

5- Üçüncü Damat Ferit Hükümeti (21.7.1919- 1.10.1919)

Önceki hükümetin politikasını devam ettiren Üçüncü Damat Ferit Hükümeti de Mondros Mütarekesi hükümleri aleyhine yapılacak tecavüzlerin “siyasi teşebbüslerle izale edileceği”ni düşünüyordu⁴⁷. Osmanlı Hükümeti, silahla karşı koyma yerine, siyasi teşebbüslerde bulunmanın daha etkili olacağı kanaatindeydi⁴⁸.

Kuva-yı Milliye'ye Karşı Tavır

Osmanlı Hükümeti, Milli Mücadele'yi örgütlemeye çalışan Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in teşebbüslerinin, “selamet-i vatani tehlikeye atacak neticeler” doğuracağına kanaat getirmiştir⁴⁹. Osmanlı Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in teşebbüslerinin vatan, millet ve devletin menfaatlerine aykırı olduğunu, devletin işlerine vazifeli olmayanların karıştırılmamasını, hükümet kaidelerine, kanun hükümlerine ve nizamla aykırı olan bütün hareketlerin engellenmesini, ilgili-

45 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Eskişehir Mutasarrıflığı'na 10 Temmuz 1919'da çekilen cevabi telgraf, DH-ŞFR, 101/19-53.

46 DH-ŞFR, 101/19-81.

47 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Trabzon Vilayeti'ne 21 Temmuz 1919'da çekilen cevabi telgraf, DH-ŞFR, 101/19-128.

48 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Karasi Mutasarrıflığı'na, 24 Temmuz 1919 tarihli telgraf, DH-ŞFR, 101/19-151

48 Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti'nden Bitlis Vilayeti'ne çekilen 21 Temmuz 1919 tarihli cevabi telgraf, DH-ŞFR, 101/19-122.

lerden istemekte idi⁵⁰. Osmanlı Hükümeti, memleketin yarar ve zararından haberi olmayan bazı şahısların millet ve memleket hayatıyla oynamalarına ve memleketi, felakete sürüklemelerine izin vermeyeceğini açıklamıştı⁵¹. Ayrıca, hükümet Teşkilat-ı Milliye için propaganda yapan subaylar hakkında soruşturma yapılmasına karar vermişti⁵².

Teşkilat-ı Milliye adı altında Yunanlılar ile savaşa başlayan ahalinin bu hareketini tasvip etmeyen⁵³ Damat Ferit Hükümeti, Aydın havalisinde, Yunanlılara karşı direnişin sembolü haline gelen Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü Bey ile Kuva-yı Milliye ile beraber savaşan “çete reisi” Demirci Mehmet Efe’nin yakalanarak İstanbul’a gönderilmesini istemektedir⁵⁴. Ayrıca, Hacı Şükrü ile Demirci Mehmet Efe’nin bazı yerlerden asker ve ihtiyat subayı celbettiklerini öğrenen hükümet, bu hususta dahli olanların cezalandırılmasını emretmektedir⁵⁵.

Milli Mücadele’nin bir merkezden yönetilmesine kadar, işgallere karşı önemli bir direniş gösteren çetelerin, İtilaf Devletleri’nin isteği doğrultusunda dağıtılması hususunda gerekli tedbirlerin alınması ile ilgili emirler verilmiş⁵⁶ ve yeni çete teşkilatının kurulmasına meydan verilmemesi yetkililerden is-

50 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus’tan 23 Temmuz 1919’da Sivas Vilayeti’ne çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 101/19-159.

51 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus’tan Konya Vilayeti’ne 15 Ağustos 1919 tarihli telgraf, DH-ŞFR, 102/143.

52 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus’tan Ankara Vilayeti’ne 25 Ağustos 1919 tarihli telgraf; DH-ŞFR, 102/264.

53 DH-ŞFR, 101/19-151.

54 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus’tan 30 Temmuz 1919 tarihinde Edirne, Konya vesair vilayetler ile Menteşe, Kayseri, Bolu vesair mutasarrıflıklara çekilen telgraf; DH-ŞFR, 101/76.

55 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus’tan 24 Temmuz 1919 tarihinde Edirne, Ankara, Bitlis vesair vilayetler ile Urfa, Teke, Bolu vesair mutasarrıflıklara çekilen telgraf; DH-ŞFR, 101/19-161.

56 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus’tan Denizli Mutasarrıfı’na 8 Ağustos 1919 tarihinde çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/64.

tenmişti⁵⁷. Ancak, Ağustos sonlarına kadar, Kuva-yı Milliye aleyhine, askeri bir kuvvet sevkini tasavvur olunmadığı ve bu yolda hiçbir kimseye emir verilmediği bilinmektedir⁵⁸.

III- Yunanlıların Geçici İşgal Sahalarını Sınırlama Gayretleri ve Osmanlı Hükümeti'nin Başarısızlığı

Paris Konferansı kararına göre, 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar, İzmir'e çıkmıştı. Yunanlıların işgal sahasının sınırlandırılmasının "unutulması"ndan faydalanan Venizelos, "intizamın sağlanması ve mültecilerin dönüp yerleşebilmesi" için Anadolu'nun içlerine doğru ilerlenmesini emretmişti. Daha sonra, Yunanlıların işgal sahasının İzmir Sancağı ile Ayvalık Kazası olduğunun Paris Konferansı'na belirlenmesi ve İtilaf Devletleri ilgililerine bildirilmesine rağmen 28 Mayıs 1919'a kadar geçen sürede, Yunanlılar, İzmir, Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Bayındır, Selçuk, Aydın ve Tire'yi işgal etmişlerdi. Bu tarihten sonra da 29 Mart-12 Haziran arasında Tire, Turgutlu, Ayvalık, Nazilli, Akhisar ve Bergama'yı işgal etmişlerdi⁵⁹.

İtilaf Devletleri, özellikle Yunan işgaline gösterilen tepkinin çok büyük olması ve Osmanlı Hükümeti'nin müracaatı üzerine, bir Türk Delegasyonu'nun Barış Konferansı'nda dinlenmesini 30 Mayıs 1919'da kabul etti. 1 Haziran 1919'da Osmanlı Hükümeti, Paris Konferansı'na davet edildi. Paris'e giden heyet, Sadrazam Damat Ferit Paşa, eski sadrazamlardan Delege Tevfik Paşa, Maliye Nazırı Tevfik ve Şura-yı Devlet Reisi Rıza Tevfik Bey'den oluşuyordu.

57 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan 12 Ağustos 1919 tarihinde Karahisar-ı Sahib'e yazılan telgraf; DH-ŞFR, 102/108.

58 Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus'tan Denizli Mutasarrıflığı'na 27 Ağustos 1919 tarihinde çekilen cevabi telgraf, DH- ŞFR, 102/290.

59 Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, I, İstanbul 1991, s. 204-205.

17 Haziran 1919'da, Paris Konferansı'nda anlatılan Osmanlı isteklerini şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

1- Savaştan önceki Osmanlılara ait olan toprakların statüsünün muhafazası,

2- Ege Adalarının Yunanistan ve On İki Ada'nın, İtalya tarafından Osmanlı Devleti'ne bırakılması,

3- Balkan Harpleri sonunda, Bulgarlara ve Yunanlılara geçmiş olan Batı Trakya'nın, Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi,

4- Doğu Anadolu'da bir Ermenistan'ın kurulması müzakerelerine başlanabileceği,

5- Osmanlılara bağlı kalmak şartıyla, Araplara muhtariyet verilebileceği.

Ancak bu istekler, İtilaf Devletleri tarafından, hoş karşılanmadı. 28 Haziran 1919'da, Osmanlı isteklerinin başka ülkeleri de ilgilendirdiği ve acele bir karar vermenin mümkün olmadığı, dolayısıyla Paris'te kalmalarının bir fayda sağlamayacağı Osmanlı heyetine bildirildi. Osmanlı delegeleri de Paris'i terk ettiler⁶⁰.

Yunanlıların İzmir'i işgalinden itibaren, İtilaf Devletleri, Yunanlıların durdurulabileceği ve işgal bölgesinin sınırlandırılacağı umudunu, Osmanlı idarecilerine vererek onları oyalandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki Osmanlı yöneticileri de, İtilaf Devletleri ile iyi geçinerek ülkeyi kurtarabileceklerine gerçekten inanmışlardı.

Osmanlı Hükümeti bu inançla Yunanlılara toprak verilmemesine, yapılan tecavüzlerin durdurulması ve geçici olarak işgal edilen yerlerin tahdidine çalışmakta⁶¹, Paris Barış Konferansı kararı ile oluşturulan Tahdit Komisyonu'nun çalışma-

60 Tansel, a.g.e., s. 256-263.

61 Dahiliye Nezareti (DH) Kalem-i Mahsus'tan 3 Ağustos 1919 tarihinde Karesi Mutasarrıfı'na çekilen cevabi telgraf; Dh-ŞFR, 102/13.

larına yardımcı olunması, ilgililerin bu komisyonun çalışmaları hakkında hükümete bilgi vermesi, Milli Teşkilat ve kongre gibi çalışmaların engellenmesi hususunda gerekli tedbirlerin alınmasını istemekteydi⁶².

Osmanlı Hükümeti, Yunanlıların “muvakkaten işgal” edecekleri sahanın sınırlanmasının ve Yunan tecavüzüne izin verilmeyeceği hususunda İtilaf Devletlerince alınan kararların kesin olduğuna inanmaktadır⁶³. Tayin olacak geçici işgal sahalarının Yunan ve İtalyan kuvvetlerince aşamayacağını düşünen⁶⁴ Osmanlı Hükümeti, İtilaf Devletlerinin taahhütlerine güvenerek, Yunanlıların işgal etmesi muhtemel hattın “Kuva-yı Resmiye” ile korunacağını ifade edebiliyordu⁶⁵. Ayrıca, mağdur ahalinin, Yunan tecavüzlerine karşı silahlarını bırakması için, Yunanlılarca geçici olarak işgal edilebilecek yerlerin bir an önce belirlenmesi hususunda Tahdit Komisyonu’nda görevli General Hamburi ile General Milne’e izahat verilmesini, Osmanlı Hükümeti, o bölgedeki yöneticilerden isteyebiliyordu⁶⁶.

Osmanlı Hükümeti, Osmanlı askerleri veya çeteleri tarafından Yunan askerlerine yapılan taarruzlara son verilmesi hususunda tedbirler alınmasını kendi mahalli yöneticilerinden istemekte⁶⁷, bu arada Yunanlıların tekrar tecavüze cüret et-

62 DH Kalem-i Mahsus’tan 6 Ağustos 1919’da Aydın Vilayeti’ne çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/33,33-1.

63 DH Kalem-i Mahsus’tan 11 Ağustos 1919’da Karesi Mutasarrıfı’na çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 98/98-1.

64 DH Kalem-i Mahsus’tan 9 Ağustos 1919’da Aydın Vilayeti’ne çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 102/85.

65 DH Kalem-i Mahsus’tan 9 Ağustos 1919’da Denizli Mutasarrıflığı’na çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 102/86.

66 DH Kalem-i Mahsus’tan 14 Ağustos 1919’da Aydın Vilayeti’ne çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/125.

67 DH Kalem-i Mahsus’tan 15 Ağustos 1919 tarihinde Edirne, Sivas, Urfa, Bolu ve Teke ile sair vilayet ve mutasarrıflıklara çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/159. Ayrıca bakınız; DH-ŞFR, 159-1, 160.

meleri üzerine, “Düvel-i Muazzama” mümessilleri nezdinde teşebbüslerde bulunulduğunu ve bu tecavüzlerin Osmanlı lehine siyasi menfaatler temin edeceğine” inanmaktaydı⁶⁸. Ancak, yavaş yavaş, bu inancın tereddüde dönüşmeye başladığını, Yunanlıların tekrar bir tecavüzde bulunmamaları için gerekli tedbirlerin alınmasını isteyen ve Aydın Vilayeti’ne çekilen bir telgraftan anlıyoruz⁶⁹.

Batı Anadolu’da geçici işgal bölgelerinin tespiti çalışmaları sırasında, Osmanlı Hükümeti, Yunanlıların yaptıkları zulmü belgeleyecek vesika, fotoğraf ve malumatı toplamaya çalışmakta⁷⁰, İslâm ahalisinin, Yunanlılardan yaptığı propaganda-lara kapılmamaları için onlara nasihatlarla bulunmakta⁷¹, özellikle Yunanlıların İzmir ve çevresindeki Rum nüfusu artırma çalışmalarına engel olmak amacıyla Rumların İzmir’e gitmelerini engellemek için izin verilmemesini kendi yerel yöneticilerinden istemekte idi⁷².

Osmanlı Hükümeti’nin bütün iyimserliğine ve işgal sahasının genişlemeyeceği umutlarına rağmen, Ağustos 1919 ortalarında Yunanlıların Anadolu’nun içlerine doğru tekrar faaliyetlere geçmeleri karşısında oluşan tepkiler üzerine, Osmanlı Hükümeti, “Vatanın mukaddes menfaatlerini müdafaa ve muhafaza” hususunda büyük gayretler gösterileceğinden halkın emin olmasını isterken⁷³, bir nevi kendine güvenilmesini iste-

68 DH Kalem-i Mahsus’tan 17 Ağustos 1919 tarihinde Karesi Mutasarrıflığı’na çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 102/145.

69 DH Kalem-i Mahsus’tan 18 Ağustos 1919 tarihinde Aydın Vilayeti’ne çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/186.

70 DH Kalem-i Mahsus’tan 6 Ağustos 1919’da Aydın Vilayeti’ne çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/34. Ayrıca bakınız; DH-ŞFR, 102/158.

71 DH Kalem-i Mahsus’tan 11 Ağustos 1919’da Aydın Vilayeti’ne çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/106.

72 DH Kalem-i Mahsus’tan Ankara, Konya, Hüdavendigâr, Sivas vilayetleri ile Kütahya, Karesi, Eskişehir, Antalya ve Menteşe mutasarrıflıklarına çekilen 19 Ağustos 1919 tarihli telgraf; DH-ŞFR, 102/190.

73 DH Kalem-i Mahsus’tan 25 Ağustos 1919’da Karesi Mutasarrıfı’na çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 102/245.

mekteydi. Daha önceleri, Kuva-yı Milliye'ye karşı, III. Damat Ferit Hükümeti'nin oldukça sert tavır sergilemesine karşılık, 27 Ağustos 1919'da Kuva-yı Milliye'ye karşı askeri bir kuvvet sevkini tasavvur edilmediğini açıklıyordu⁷⁴. 26 Ağustos'ta kır bekçilerine ve halka silah verilmemesini isteyen Osmanlı Hükümeti⁷⁵, 29 Ağustos'ta, silah ve cephanenin muhafaza edilmesini, kır bekçilerine silah verilmesi hususunda son tebliğin beklenmesini istiyordu⁷⁶. Ayrıca, 31 Ağustos'ta, sahillerin muhafaza edileceğini vaad eden İngilizlerin, sahilleri koruyup korumadıklarının incelenmesi, Osmanlı Hükümeti tarafından, Hüdavendigâr Vilayeti'nden istenmişti⁷⁷. Bunlar Üçüncü Damat Ferit Hükümeti'nde de İngilizler hakkında bazı tereddütlerin ortaya çıktığını gösteren birer delil sayılabilir.

Bütün bu gelişmelere rağmen, III. Damat Ferit Hükümeti'nin Paris'ten gönderilen komisyonun Yunan tecavüzlerini önleyeceği⁷⁸; Manisa, Alaşehir ve Akhisar taraflarında, Manisa'yı kurtarmak üzere toplanan Osmanlı kuvvetleriyle düzensiz çetelerin bu hareketlerinin önlenmesini isteyebiliyordu⁷⁹. Yunanlıların harekete geçme ihtimali üzerine de, Yunanlıların taarruz edememeleri için icap edenler nezdinde teşebbüsler yapıldığını⁸⁰ ve Tahdit Komisyonu'na zorluk çıka-

74 DH Kalem-i Mahsus'tan Denizli Mutasarrıflığı'na 27 Ağustos 1919'da çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 102/290. Aynı husustaki diğer vesikalar için bakınız; DH-ŞFR, 102/290-1, 290-2.

75 DH Kalem-i Mahsus'tan 26 Ağustos 1919'da Edirne, Bitlis, Sivas, Niğde, Canik ve sair vilayet ve mutasarrıflıklara çekilen telgraf; DH-ŞFR, 102/271.

76 DH Kalem-i Mahsus'tan 29 Ağustos 1919'da Kastamonu Vali Vekâleti'ne çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 102/313.

77 DH-ŞFR, 102/333.

78 DH Kalem-i Mahsus'tan 29 Ağustos 1919'da Erzurum Vilayeti'ne çekilen telgraf, DH-ŞFR, 102/315.

79 DH Kalem-i Mahsus'tan Aydın ve Hüdavendigâr Vilayeti ile Karesi, Aydın ve Kütahya Mutasarrıflıklarına 2 Eylül 1919'da çekilen telgraf; DH-ŞFR, 103/17.

80 DH Kalem-i Mahsus'tan Aydın Vilayeti'ne 5 Eylül 1919'da çekilen telgraf; DH-ŞFR, 103/51.

arak, aleyhte bir fikre sahip olmalarına meydan verilmemesi isteniyordu⁸¹.

8 Eylül'de Yunanlıların tecavüzlerinin arttığı ve icab edenler nezdinde girişimde bulunularak Yunanlıların, Aydın'dan bir an evvel çıkarılmasını isteyen⁸² III. Damat Ferit Hükümeti, 10 Eylül'de Yunanlıların muvakkaten işgal ettikleri yerlerden çıkarılmasının Sulh Konferansı'nda verilecek karara bağlı olduğunu ve aleyhte bir kanaate yol açacak hareketlerden kaçınılmasını istiyordu⁸³. Böylece kendi kendisi ile çelişkisi ve acizini ortaya koyan Damat Ferit Hükümeti'nin işgalleri sınırlı tutma ve ülkeyi siyaseten müdafaa fikrinin Aydın'ın ikinci defa işgali ile iflas ettiği ortaya çıkmaktadır.

Sivas Kongresi'nin İstanbul ile her türlü resmi muhabere-nin kesildiğini, vilayet ve kumandanlıklara tebliğ ettiği gün, 12 Eylül 1919'da⁸⁴ Damat Ferit Hükümeti'nin Kuva-yı Milliye ile ilgili açıklaması dikkat çekicidir. Dahiliye Nezareti'nden çekilen telgrafta Yunanlıların tecavüzlerine karşı mücadele eden Kuva-yı Milliye'nin jandarma kadrolarına dahil edilmesiyle düzenli kuvvetler haline getirilmesi isteniyordu⁸⁵. Böylece, vatanın kurtarılması için faydasız ve zararlı gördüğü Kuva-yı Milliye hakkında III. Damat Ferit Hükümeti çelişkisini ve bu görüşünün iflasını ortaya koyuyordu.

81 DH Kalem-i Mahsus'tan Karesi Mutasarrıflığına ve Denizli'de bulunan Aydın Mutasarrıflığı Vekaletine 7 Eylül 1919'da çekilen telgraf, DH-ŞFR, 103/62.

82 DH Kalem-i Mahsus'tan Aydın Vilayeti'ne çekilen 8 Eylül 1919 tarihli telgraf; DH-ŞFR, 103/80.

83 DH Kalem-i Mahsus'tan 10 Eylül 1919'da Denizli'de bulunan Aydın Mutasarrıflığı Vekaleti'ne çekilen cevabi telgraf; DH-ŞFR, 103/103.

84 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, I, Ankara 19, s. 141.

85 DH-ŞFR, 103/124.

IV- Tek Çarenin

Silahlı Mücadele Olduğunun Tescili

Ülkenin İtilaf Devletleri ve özellikle İngiltere'nin memnun edilmesiyle siyaseten kurtarılacağını savunan Damat Ferit'in başarısız olması, Anadolu'daki Kuva-yı Milliye hareketinin teşkilatlanmasını büyük ölçüde tamamlanması ve baskısı üzerine Damat Ferit (1.10.1919), görevden alınarak, yerine Ali Rıza Paşa başkanlığında bir hükümet kuruldu.

Kuva-yı Milliye'ye karşı tutumu, Damat Ferit Hükümeti'nden çok farklı olan Ali Rıza Paşa Kabinesi döneminde, 2 Ekim 1919'da, İzmir'deki Yunan zulmünü tahkik etmek üzere, Milletlerarası Tahkik Komisyonu kurulmuştu. 7 Ekim'de Harbiye Nazırı Cemal Paşa, kabinesi adına, Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek, Kabine'nin irade-i milliyenin hakimiyetini kabul ettiğini devletin harice karşı şeref ve haysiyetini iade için, İrade-i Milliye'ye ve Heyet-i Temsiliye'ye dayanılacağını bildirmişti⁸⁶. 10 Ekim'de de Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti'nden Salih Paşa ile Amasya'da görüşüleceğini açıklamıştı⁸⁷.

Mustafa Kemal Paşa, 13 Ekim'de, Aydın cephesinin desteklenmesi ve kuvvetlendirilmesi için, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'dan yardım istemişti. Cemal Paşa da Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği cevapta, hükümetin, Kuva-yı Milliye'nin hareketi ile zahiren alakadar gözükmesinin, siyasete muvafık olmadığını ancak herhalükârda Aydın cephesinin takviyesi gerektiğini söylemişti⁸⁸.

Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı ve Demirci Mehmet Efe ile şifreli telgrafla görüş-

86 Nutuk, I, s. 214.

87 Nutuk, I, s. 234.

88 Tahsin Ünal, "Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa'nın Muhaberatı", Türk Kültürü, Sayı: 13, Ankara 1968, s. 109-110

meler yaptığını görüyoruz. Mesela, Umum Kuva-yı Milliye Kumandanı ile Menteşe Sancağı Mutasarrıfı'nın telgrafına Harbiye Nezareti'nden cevap verilmiş ve istenilen top kamalarının İngilizler marifetiyle, Gelibolu'ya gönderildiği ve İngilizlerin kontrolünde olduğu için kamaların iade edilmesinin mümkün olmadığı bildirilmişti⁸⁹. 25 Ekim'de Nazilli'de bulunan Aydın Mutasarrıfı vekili vasıtasıyla, Demirci Mehmet Efe'ye çekilen telgrafta, Yunanlıların taarruz ve tecavüzlerde bulunmadıkları takdirde, memleketin selameti için, herhangi bir harekete girişilmemesi, Nazilli'ye gocuk, ayakkabı ve elbise gönderileceği ve 12. Kolordu Kumandanı Miralay Fahri Bey'in, İstanbul'dan hareket ettiği kaydedilmişti⁹⁰.

Daha önceki Damat Ferit Hükümeti döneminde, bekçilerin silahlandırılmasına izin verilmemişti. Ancak, Ali Rıza Paşa Hükümeti, bekçilerin jandarma depolarında mevcut müsadere malı silahlarla donatılmasına izin vermişti⁹¹.

Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'dan, Kuva-yı Milliye efradının iâşe giydirme ve silahlandırılmasının Harbiye Nezareti'nce yapılmasını 16 Kasım 1919'da istemişti. Cemal Paşa da 24 Kasım'da verdiği cevapta, Nezaret'in Kuva-yı Milliye'yi giydirme, techizat, silah gibi elinden gelen her türlü yardımı yaptığını ve yapacağını bildirmişti⁹².

Ali Rıza Paşa Hükümeti sırasında Kuva-yı Milliyecilerin görüşü, gittikçe daha fazla kabul görmüş, Meclis-i Mebusan'ın 14 Ocak 1919'da açılmasından itibaren Kuva-yı Milliyeciler İstanbul da dahil olmak üzere bütün ülkeye hakim olmuştu.

89 Harbiye Nezareti'nden 21 Ekim 1919'da Kuva-yı Milliye Kumandanlığı ile Menteşe Sancağı'na gönderiler telgraf; DH-ŞFR, 104/64.

90 DH-ŞFR, 104/78. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'den 16 Ekim'de Demirci Mehmet Efe'ye çekilen telgraf için bakınız; DH-ŞFR, 104/44.

91 Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan Erzurum Vilayeti'ne 8 Kasım 1919'da çekilen telgraf; DH-ŞFR, 104/172.

92 Tahsin Ünal, a.g.m., s. 111.

Ülkedeki bütün gücün, Kuva-yı Milliyecilerin eline geçtiğini gören İtilaf Devletleri, 15 Mart'ta mülki ve idari sahada, ta-nınmış 150 aydını tutukladılar ve 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal ettiler. Ali Rıza Paşa ve kabinesi gibi Kuva-yı Milliye'ye yaklaşımı aynı nitelikte olan Salih Hulusi Paşa Kabinesi'ne de 2.4.1920'de son verildi. İtilaf Devletlerinin İstanbul'u işgal etmelerinin teslimiyetçi yapıda olan Damat Ferit'in IV. Hükümeti 5.4.1920'de kuruldu.

İstanbul'un işgali ve Meclis-i Mebusan'ın faaliyetine son verilmesi üzerine Ankara'da, Milli Meclis'in açılmasına karar verildi. İtilaf Devletlerinin İstanbul'u işgal etmelerinin ardından 23 Nisan 1920'de T.B.M.M.'nin açılmasıyla beraber Kuva-yı Milliye bir hükümet ve T.B.M.M. Milli Mücadele'nin yürütülmesinde temel müessese haline geldi.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne tâbi olan silahlı kuvvetler ile askeri disiplinden yoksun olarak faaliyet gösteren Kuva-yı Milliye birlikleri yeni bir tarzda düzenlenerek işgal kuvvetlerine karşı hazırlıklara başladı. Doğu Cephesi'nde Ankara Hükümeti'nin emri doğrultusunda hazırlıklara başlayan ve 28 Eylül 1920'de harekete geçen Kazım Karabekir komutasındaki askeri birlikler Sarıkamış ve Kars'ı kurtararak Gümrü'ye girdiler. Ankara Hükümeti'nin askeri alandaki ilk başarısı sonunda 2 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalanarak⁹³, Türkiye'nin o günkü şartlar içinde, ancak askeri başarısının sonunda siyasi başarısının geleceğini ispat ettiler.

Doğu Cephesi'ndeki siyasi ve askeri muvaffakiyetin akabinde, Batı Cephesi'nde I. İnönü (6-10 Ocak 1921) ve II. İnönü (27 Mart-31 Mart) savaşlarındaki başarılar, Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlığında kazanılan Sakarya Savaşı (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve nihayet Başkomutanlık Mey-

93 Muhammed Erat, "Kazım Karabekir Paşa'nın Ermeniler Üzerine Harekâtı (1920)" Kafkas Araştırmaları II, İstanbul 1996, s. 93-105

dan Savaşı (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ile ulaşılan zafer neticesinde İtilaf Devletleri masaya oturmaya mecbur oldular ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı imzaladılar. Böylece askeri başarılar neticesinde siyasi başarıya giden yol açıldı ve Lozan (24 Temmuz 1923)'da nihai barış anlaşması imzalandı.

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin tatbikatı sırasında İtilaf Devletleri'nin işgal edilmemiş toprakları da paylaşma ve paylaşırma çabaları üzerine ülkede iki ayrı görüşün ortaya çıktığını görüyoruz. Damat Ferit'in sembolize ettiği grup, ülkenin kurtarılabilmesi için İtilaf Devletleri ve bilhassa İngiltere ile iyi ilişkiler kurarak, İngilizleri hoşnut etmek yolu ile masa başında siyaseten bir başarı gösterilebileceği kanaatindedirler. Bunlara göre askeri bir başarı elde etmek için imkan ve şartlar müsait değildir.

Özellikle Erzurum Kongresi sonunda bir bütün olarak Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanan ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini yaptığı Kuva-yı Milliye'nin görüşü ise, İtilaf Devletlerinin tesir ve baskısı altında bulunan İstanbul yönetiminden bağımsız hareket eden milli bir teşkilat kurarak, askeri ve idari alanda ülkeyi elde tutarak tamamen işgale mani olmak ve işgal edilen yerleri kurtarmak üzere bir askeri kuvveti hazır tutmak ve bunu milletle kaynaştırarak güçlendirmektir. Ayrıca, Kuva-yı Milliye'ye göre bağımsızlık kazanmak için gerekirse topyekün bir savaşa hazırlıklı olmak, siyasi başarı için gerekirse askeri bir direnişi gerçekleştirmektir.

11.11.1918-16.5.1919 tarihleri arasında kurulan Tevfik Paşa kabineleri ile I. Damat Ferit Hükümeti döneminde, ülkenin işgaline karşı sadece İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüslerde bulunulurken Kuva-yı Milliye'ye karşı bir hareketin

olmadığını görüyoruz. Ancak II. Damat Ferit Hükümeti'nin 19.5.1919'da kurulmasından itibaren 1.10.1919'a kadar olan dönemdeki ikinci ve üçüncü Damad Ferid hükümetleri döneminde, başarının ancak masa başında ve siyaseten sağlanabileceği, bunun dışında hareket eden başta M. Kemal Paşa ve diğer Kuva-yı Milliyecilerin ülkeyi felakete sürüklediklerine inanılarak Kuva-yı Milliye'yi bir çetecilik hareketiyle eşdeğer görmüşler ve karşı tedbir almaya çalışmışlardı.

Ancak bütün vaad ve oyalamalara rağmen İzmir ve çevresindeki geçici Yunan işgal sahasının sınırlandırılmaması ve 27 Ağustos'ta Yunanlıların ilerlemeye başlamaları ve Kuva-yı Milliye'nin karşı koyması üzerine, Damat Ferit Hükümeti'nde de İtilaf Devletlerine olan güvenin sarsıldığına dair bazı emareler ortaya çıkmasına rağmen, hükümet, politikalarında bir değişiklik yapma yoluna gitmemiştir. Daha sonra, Sivas Kongresi'nin de baskısıyla istifa ettirilen Damad Ferid yerine Ali Rıza Hükümeti 2.10.1919'da kuruldu.

Kuva-yı Milliye ile “zahiren alakadar gözükmemesine” rağmen, Mustafa Kemal Paşa ile işbirliği içinde çalışan Ali Rıza Paşa Hükümeti Kuva-yı Milliye'ye yardıma başlamıştı. Bundan rahatsız olan İtilaf Devletleri'nin baskıları neticesinde Ali Rıza Paşa görevden ayrılmış ve aynı nitelikleri taşıyan Salih Paşa Kabinesi kurulmuştu. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesi üzerine, İtilaf Devletlerinin politikasına uygun hareket eden Damat Ferit tekrar işbaşına getirilmişti.

Ankara'da BMM'nin açılması ile ülkedeki yönetime el koyan Ankara Hükümeti, ilk defa Doğu Cephesi'nde Gümrü Antlaşması ile kazandığı askeri ve siyasi başarıyı, Batı Cephesi'nde Başkomutanlık Savaşı ile cephede, Mudanya ve Lozan ile masada halletmişti. Böylece Kuva-yı Milliyeciler, Türkiye'nin o dönemki şartlar içerisinde askeri başarı olmadan siyasi bir başarının elde edilemeyeceğini ispat etmiş oldular.

MİLLİ MÜCADELE'DE GEYVE MUHAREBELERİ
VE
GEYVE'NİN ÖNEMİ⁹⁴

94 “Milli Mücadelede Geyve Muharebesi ve Geyve'nin Önemi”, I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu (22-23 Haziran 1998), Adapazarı, 1999, s. 161-174

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Milli Mücadele döneminde çok önemli olayların cereyan ettiği müstakil İzmit sancağı; İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Geyve, Yalova ve İzmit'ten meydana geliyordu.

Aralık 1918'de, İzmit'e giren İngilizler, buradaki kuvvetlerini 3 Kasım 1919'da takviyeyi müteakip, 16 Mart 1920'de, İzmit ve civarını işgal etmişlerdi. Geyve, Adapazarı, Kandıra ve İzmit kazalarının idarî olarak bağlı olduğu İzmit Sancağı ile bağlantısı kesilmişti. Daha sonra, İzmit mebusu Hamdi Namık Bey, Büyük Millet Meclisi'ne verdiği genelgeyle, Adapazarı'nın o anki durumunun uygun olmaması dolayısıyla, Geyve'nin merkez kabul edilmesini, İzmit, Geyve, Adapazarı ve Kandıra bidayet mahkemelerinin de buraya bağlanmasını istemişti. Sancak merkezi Temmuz 1920'ye kadar Adapazarı olarak kalırken, daha sonra Mutasarrıflık Geyve'ye nakledilmiştir⁹⁵. Mutasarrıflık merkezi, 27 Haziran 1921'de, İzmit'in kurtarılmasından sonra tekrar eski yerine alınmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı topraklarını istedikleri gibi taksime yönelen İngilizler, 1920 başlarında Kuva-yı Milliye'nin İstanbul'daki hakimiyetine son vererek, kendilerine uyacak Ferit Paşa veya Kiraz Hamdi Paşa'yı iktidara getirmeyi planlamışlardı. İngilizler "İstanbul Boğazı'ndaki hakimiyetlerini temin ve Kuva-yı Milliye'ye tabi Anadolu aksamıyla İstanbul arasında tampon teşkil eylemek" istiyorlardı. Bu amaçla Kuva-yı Milliye'ye karşı "cihad" ilan edilerek Biga, Gönen, Bursa, Adapazarı'na şâmil bir hareket İngilizlerin teşvikiyle

95 Sabahattin Özel, Kocaeli ve Sakarya illerinde Milli Mücadele (1919-1922), İstanbul 1987, s. 9-10.

başlatılmıştı. İngilizler, Kuva-yı Milliye ile doğrudan doğruya karşı karşıya gelmemek istiyorlardı⁹⁶.

I. Kuva-yı Milliye'nin Aldığı Tedbirler ve Geyve'nin Üs Olarak Seçilmesi

İngilizlerin planına karşılık, Kuva-yı Milliye de tedbirler almaya başlamıştı. Ocak 1920'de, Milli Mücadeleciler tarafından Türkiye için düşünülen, milli seferberlik başladığı anda, 10. Kafkas Fırkası, İzmit'in batısında olan İngiliz ordugâhı ile İzmit arasındaki "şimendifer imalât-ı sınaiesi"ni tamamen tahrip edecek, I. Fırka kumandanı da İzmit piyade cephaneliğine baskın yaparak, muhteviyatı İzmit-Adapazarı arasına nakledecekti⁹⁷.

16 Mart 1920'de, İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından tamamen işgal edilmesi üzerine, Heyet-i Temsiliye aynı gün karşı tedbirleri yürürlüğe koymuştu. "Bir dakika tehir eden hain-i vatandır" ibaresini taşıyan Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında, "İngilizlerin İstanbul'u ve Hükümet-i Osmaniye'yi işgal" ettikleri belirtilerek, hemen alınmasını istediği tedbirler şunlardan oluşuyordu.

1- Geyve Boğazı'nın milli kuvvetler tarafından işgal ve şimendifer köprüsü tahrip edilecektir.

2- Geyve, Ankara, Pozantı muntıkasındaki şimendifer hatlarına ve malzemelerine el koyabilmek için bu hat boyundaki İtilaf kuvvetlerinin silahları alınarak tevkif edileceklerdir.

3- Konya'daki Anadolu hat komiser muavini derhal trenlere el koyarak işletilmesini temin edecektir. Emrine itaat et-

96 Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal'in 20. Kolordu kumandan vekili Mahmut vasıtasıyla 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya gönderilen telgraf; Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1988, s. 470-...

97 Mustafa Kemal'den 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut vasıtasıyla 15.1.1920'de Kazım Karabekir'e gönderilen telgraf; Kazım Karabekir, a.g.e., s. 415-418.

meyen şimendifer memurlarının tedibi için lazım gelen tedbirleri alacaktır.

4- İstanbul ile mevcut telgraf hatlarının “kısm-ı azamisi” Geyve’den geçtiğinden Geyve Santralı askeri birliklerce derhal işgal edilecektir⁹⁸.

Bu hedefleri gerçekleştirmek için, 17 Mart akşamı, 150 kişilik bir istihkam müfrezesi Lefke (Osmaneli)’ye varmış ve Geyve Boğazı’ndaki önemli tünel ve köprüleri tahrip etmek vazifesiyle Geyve Boğazı’na hareket etmişti. Bu birlik, telgraf merkezini kontrol edecek, tahrip edilen mahalleri koruyacak ve Geyve Boğazı’nı esaslı surette korumak için “Kuva-yı Milliye’yi cem ve tahşid” edecekti. Ayrıca, Adapazarı’ndan bir nizamiye kuvvetinin Geyve’ye gönderilmesi 7. Fırka Kumandanlığı’na bildirilmişti. 18 Mart akşamına kadar Geyve Boğazı’nın işgal edileceği Mustafa Kemal tarafından tahmin ediliyordu⁹⁹.

Geyve Boğazı’ndaki iki köprüde 50’şer İngiliz askerinin bulunması, İzmit ve İstanbul’dan 1500 İngiliz askerinin Geyve Boğazı’na gelmesi¹⁰⁰ Eskişehir’den çekilen 500 civarındaki İngiliz kuvvetinin

Geyve İstasyonu ile Lefke (Osmaneli) arasında bulunması, 150 kadar İngiliz’in de güney ve hat boyundaki bazı mevkileri işgal etmeleri dolayısıyla Osmaneli Köprüsü (tren) 20.3.1920’de tahrip edilmişti. İngilizler bu köprüyü tamir etmek için 200 işçi getirmişlerse de¹⁰¹, Kuva-yı Milliye’nin ken-

98 Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal’in 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Bey vasıtasıyla 15. Kolordu Kumandanı K. Karabekir’e gönderdiği 16.3.1920 tarihli telgraf, Karabekir, a.g.e., s. 499; Harp Tarihi Vesikaları Der-gisi, (HTVD) Sayı 22, Ankara 1957, Vesika no 577.

99 18.3.1920’de Mustafa Kemal’den Kazım Karabekir’e gönderilen telgraf, Karabekir, a.g.e., s. 520.

100 Karabekir, a.g.e., s. 530.

101 24. Fırka Kumandanı Mahmut Bey’den 20. Kolordu Kumandanına 22.3.1920’de gönderilen telgraf, HTVD, Sayı 35, Mart 1961, Vesika no 868.

dilerine rahat vermemesi üzerine işçileri Geyve'ye geri götürmek zorunda kalmışlardı¹⁰².

Ali Fuat Paşa, 22.3.1920'de, Geyve Boğazı'nın hakimiyetini alıncaya kadar, Umurbey köyünde bulunan Rıfat Efendi müfrezesinin Geyve ile Lefke arasındaki şimendifer hattını tahrip ve münferitleşmiş, postalara taarruz ederek düşmanı gerilerde taciz etmesi kararlaştırmış ve bu hususta Rıfat Efendi'ye tebliğde bulunmuştu. Eşref'in Geyve'nin kuzeyinde ve şimendifer hattının doğusunda faaliyete geçmesini uygun görmüştü. I. Fırka'nın da İzmit-Geyve arasındaki düşmana tacizde bulunması kararlaştırılmıştı¹⁰³. Aynı gün, Ali Fuat Paşa'nın emirleri tatbika başlanmış ve Yüzbaşı Rıfat Efendi Boğaz'daki İngilizleri taciz için muhtelif yerlere müfrezeler sevk etmişti¹⁰⁴.

Bütün bu çalışmalar neticesinde, 28 Mart'ta, Geyve Boğazı'nın kuzey girişindeki Doğançay köyü takviye edilirken, piyadeler de Geyve'ye ulaşmışlar ve bölgede hakimiyet Kuva-yı Milliye'nin eline geçmişti¹⁰⁵. Yaklaşık bir hafta sürede, İngilizler, Eskişehir'den İzmit'e çekilmek mecburiyetinde bırakıldığı gibi¹⁰⁶, Geyve, Geyve Boğazı, bu güzergâhtaki tren hatları ve İstanbul ile haberleşme telgraf merkezi ağı ele geçirilmişti. Bir "livaya bedel Geyve"¹⁰⁷ Kuva-yı Milliye'nin bir üssü haline gelirken komutanlığı da XXIV. Tümen Komutanı Kaymakam Mahmud Bey üstlenmişti.

Kuva-yı Milliye'nin bölgede güçlendiği sırada, Geyve'ye bağlı 1300 haneli Rum köyü olan Ortaköy civarında, İngilizlerin silahlandığı Rum çeteleri Kuva-yı Milliye ile çatışmaya başlamışlardı. XXIV. Tümen bu Rum isyanını bastır-

102 Özel, a.g.e., s. 43.

103 Ali Fuat Paşa'dan 24. Fırka Kumandanı Mahmut Bey'e gönderilen telgraf; HTVD, Sayı 35, Mart 1961, Vesika no 867.

104 HTVD, Sayı 35, Vesika no 868.

105 Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları (MMH), İstanbul 1953, s. 319.

106 Özel, a.g.e., s. 44.

107 Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s. 72.

miş ve yaptığı bu çok önemli hizmetten dolayı Mustafa Kemal Paşa, XXIV. Tümen Komutanı Mahmut Bey'e bir tebrik telgrafi göndermişti¹⁰⁸. Geyve ve Geyve Boğazı'ndaki bu Kuva-yı Milliye üssü bölgede de sükuneti sağlamada etkin olmuştu.

II. Geyve'nin Önemi

Bölgedeki karayolları İzmit-Adapazarı-Bolu-Ankara-Sivas ve Arifiye-Bursa yolu ulaşım ve bölgeyi kontrol etme açısından son derece önemli idi¹⁰⁹.

İstanbul-İzmit-Eskişehir-Ankara demiryolu hattı ulaşımında stratejik bir konumdaydı¹¹⁰. İngiliz ve Millî Mücadele karşıtı olan Damat Ferid hükümetleri İzmit-Eskişehir-Konya demiryolunun bazı noktalarını elde tutarak Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'yi zayıflatmak, hatta Sivas'a kadar hareketlerini genişletmeyi düşünüyorlardı¹¹¹.

Kocaeli yarımadası, ulaşım yönünden İstanbul'dan Anadolu içlerine kadar uzanacak bir köprü özelliğini taşıyordu¹¹².

Milliyetçiler de İzmit'i kazanarak, orada bir hareket üssü meydana getirme ve buradan Üsküdar ve Kadıköy'e fiilen ve fikren hareket-i milliyeyi sokmayı hedefliyorlardı¹¹³.

Geyve Boğazı'nın Kuva-yı Milliye'de olması;

1-İtilaf Devletlerinin Kuva-yı Milliye'yi yok etmelerini önlemede önemli bir unsurdu.

108 HTVD Sayı 72, Vesika no 1558.

109 Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, İstanbul 1971, s. 83.

110 Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ankara 1974, s. 82-90.

111 Adnan Sofuoğlu, Kuva-vı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921, Ankara 1994, s. 27-28.

112 Özel, Milli Mücadele, s. 3.

113 Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal'den 1.10.1919'da Kazım Karabekir'e gönderilen telgraf, Karabekir, a.g.e., s. 307.

2-Yunan işgalinin genişlemesini önlemek açısından büyük öneme haizdi¹¹⁴.

3-Geyve Boğazı'nın başkasının eline geçmesi halinde Kuva-yı Milliye'ye karşı zaman zaman gerçekleştirilen ayaklanmalar Bilecik, Eskişehir'e kadar yayılabilirdi¹¹⁵.

4-Kocaeli bölgesindeki düşmanların Anadolu içlerine yürüyebilmeleri Geyve Boğazı'nı aşmaları halinde mümkündü. Bu gerçekleştiğinde düşmanın Orta Anadolu bozkırına açılmasını ve Ankara'nın tehlikeye düşmesini sağlayacak nitelikteydi¹¹⁶.

5- Geyve Boğazı, sadece düşmana karşı değil, isyancılara karşı da müdafaa edilmiş ve isyancıların Anadolu içlerine akmasına engel olunmuş ve diğer isyan bölgeleriyle irtibatları kesilmişti.

6- İstanbul ile Anadolu'nun haberleşmesini sağlayan telgraf hatlarının çok büyük bir kısmının Geyve'den geçmesi¹¹⁷, dolayısıyla iletişim açısından burasının çok önemli stratejik konuma sahip olması, İstanbul'dan Anadolu'ya geçecek emir ve haberlerin kesilmesi için kontrol merkezi işlevini görüyordu.

7- 1914 nüfus sayımına göre, Geyve 32.508 Müslüman, 7108 Rum, 8363 Ermeni, 4 Yahudi ile bölgede Yalova'dan sonra en fazla gayrimüslim nüfus kesafetine sahip bulunuyordu¹¹⁸. Bu gayrimüslimlerin İtilaf Devletleri ile beraber Kuva-yı Milliye aleyhine faaliyet göstermeleri Geyve üssü sayesinde engelleniyordu.

114 XX. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın 21.3.1920'de Albay Fahreddin Bey'e çektiği telgraf, Cebesoy, MMH, s. 326.

115 Cebesoy, a.g.e., s. 367.

116 Özel, a.g.e., s. 41.

117 HTVD, Sayı 22, Ankara 1957, Vesika no 577.

118 Sofuoğlu, a.g.e., s. 16.

III. Adapazarı Çevresinde Ortaya Çıkan İsyanlar ve Kuva-yı Milliye Üssü Geyve'ye Saldırıları

A. İstanbul Hükümeti'nin Geyve'deki Kuva-yı Milliye Hakkındaki Görüşü ve Karşı Tedbir Arayışları

İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'da yönetime el koyan ve İngilizlerin kontrolündeki hükümetin otoritesini sona erdiren Kuva-yı Milliye'ye karşı, İtilaf Devletlerinin emrindeki İstanbul Hükümeti, Milli Mücadele'yi "teşkilât-ı milliye unvanı altında fitne ve fesat çıkaranların zaten mecruh olan mukaddes vatanda yeni yaralar açtıklarını, Avrupa ve Amerika efkâr-ı umûmiyesinde sulh şartlarının ağırlaşması yönünde bir cereyana sebep oldukları" ve Anadolu ile İstanbul arasındaki muhabereyi kesenlerin büyük bir "hıyanet-i vataniye" işledikleri ve bunların şiddetli bir şekilde cezalandırılacaklarını açıklamıştı¹¹⁹. Damat Ferid Hükümeti, "asayiş-i ihlâl eden Kuva-yı Milliye'yi" jandarma kuvvetiyle veya maaşlı askerlerden oluşacak gönüllü teşkilâtlar vücuda getirerek cezalandıracağını Adliye Nazırı Ali Rüştü Bey açıklamıştı¹²⁰.

İstanbul Hükümeti'ne bağlı kalan İzmit Mutasarrıf Vekili Hakkı Bey, Kuva-yı Miliyecilerin "oldukça muntazam ve mücehhez kuvvetleri" olduğunu, Geyve havalisinin "Kuva-yı Gayr-i Miliyecilerden bir fırkanın bazı efradı tarafından işgal edildiğini ve bazı müfrezelerini Adapazarı ve Sapanca'ya doğru sevk etme tasavvurunda" olduklarına dikkat çekmişti. Milli kuvvetleri "gayr-i milli" olarak kabul eden Hakkı Bey, Geyve Boğazı'nın Yarbay Mahmud Bey tarafından elde tutulduğunu

119 İstanbul Hükümeti'nin Beyannamesi için bakınız: Vakıf, 11 Nisan 1920, Sayı 870.

120 Adliye Vekili Ali Rüştü Bey ile yapılan mülakat, Vakıf, 14 Nisan 1920, Sayı 873.

süvari ve piyade kuvvetlerinin azami beş-altı yüz kişiden ibaret olduğunu, üç top ile birkaç makineli tüfeğinin bulunduğunu, buna karşılık İstanbul Hükümeti taraftarlarının elinde hiçbir şey olmadığını belirtmişti. Kuva-yı Milliye'yi bertaraf etmek isteyen Hakkı Bey, İstanbul'dan 10.000 silah (mavzer), yarım milyon kadar fişek, 8 adet mitralyöz, bir adet batarya seri ateşli top, topçu muallimi, piyade subayı ve bol miktarda para göndermesini istemişti. Bu hususlardan İngilizlerin de haberdar edilmesini ve kendisi ile İngilizlerin münasebetlerinin iyi olduğunu vurgulayan Hakkı Bey, Kuva-yı Milliye'ye karşı "saf ahâli-i sadıkayı teşvik etmek suretiyle başarılı olunamayacağını, bunun için para verilmese bile "salahiyet-i kat'îye ve mühimmatın verilmesinin zarurî" olduğunu, hasmın yani Kuva-yı Milliye'nin "kahir bir kuvvet ile" ezilebileceğini belirtiyordu. Kuva-yı Milliye'yi "gayr-i milli" olarak vasıflandıran Hakkı Bey, işgalci İngilizlerle mutlaka işbirliği yapılmasını vurgulamakta bir sakınca görmüyordu¹²¹.

İzmit Mutasarrıflığı'nın talebini yerinde bulan İstanbul Hükümeti top, silah ve mühimmatın gönderilmek üzere olduğunu, ancak taşımada zorlukların yaşandığını, kara ve tren yolunun sıkıntılı bir hâl aldığını, deniz yolunda kullanılabilecek vapurların da yüksek olmaları dolayısıyla askeri malzeme taşımada elverişsiz olduğunu cevaben bildirmişti¹²².

Kuva-yı Milliye'nin Geyve'yi bir üs haline getirmesi ve Kocaeli mintikadaki Kuva-yı Milliye ile yakın işbirliğine yönelmesi, İngilizleri İstanbul Boğazı'nın tehlikeye düştüğü noktada endişeye sevk etmişti¹²³. Tam bu sırada işbaşına gelen Damat Ferid, güney Marmara'da milliyetçilere karşı isyan

121 İzmit Mutasarrıf Vekili Hakkı Bey'in Dahiliye Nezareti'ne 20.4.1920'de gönderdiği tahrirat; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (B.O.A.) Dahiliye Kalemi Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS); 53-4/47, Lef 4.

122 Dahiliye Nezareti'nden İzmit Mutasarrıf Vekilliği'ne 22 Nisan 1920'de gönderilen cevabi yazı; DH-KMS 53/47, Lef 1.

123 HTVD, s. 36, Vesika no 367,368, 369.

eden Anzavur'a paşalık (7.4.1920) verirken¹²⁴, Kuva-yı Milliye'ye karşı da İtilaf Devletlerinden yardım istiyor ve kuvvete ihtiyaç duyduğunu belirtiyordu. Anzavur tipi isyanların başarisının mevzii olması dolayısıyla çok önemli bir soru gündeme gelmişti. Bu, İstanbul Hükümeti'ne bağlı düzenli askeri birliklerin kurulması idi. Yüksek Komiser J. M. De Robeck, Marmara Denizi'nin bütün Asya yakasının korunması için Anzavur ile İstanbul Hükümeti'ni doğrudan işbirliğine başlamaya davet etmişti. Ayrıca, Robeck, General Milne'den İstanbul ve Kocaeli yarımadasını Kuva-yı Milliye'ye karşı korunması için alınacak tedbirler üzerinde çalışmasını istemişti¹²⁵.

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, 13 Nisan'dan önce İngiliz Hükümeti'nden Kuva-yı Milliye'ye karşı, İstanbul Hükümeti'nin düzenli birlikler oluşturması için izin verilmesini istemişti. Bu konu War Office'te görüşülerek düzensiz silahlı grupların kontrolünün güç olacağı, daha sonraları problem olabilecekleri ve karşı tarafa geçebileceklerine dikkat çekilerek, eğer milliyetçilere karşı kullanılacaksa Türk düzenli birliklerinin kullanılmasına izin verilmesinin tercih edilebileceği ve bu birliklerin düzensiz birliklerden daha kolay bir şekilde İstanbul'dan kontrol edilebilecekleri kararı veriliyordu¹²⁶.

War Office'in bu kararından kısa bir süre sonra İstanbul Hükümeti, 18 Nisan'da, Kuva-yı İnzibatiye kararnamesini çıkartmış ve bu kararname 24 Nisan'da yayınlanarak yürürlüğe girmişti. Bu oluşuma ilâveten İzmit ve Havalisi Fevkalade Komutanlığı kurularak başına Kuva-yı İnzibatiye Komutanlığı

124 Yüksek Komiser Amiral J. M. De Robeck ile Damad Ferid'in konuşmalarını ihtiva eden 8.4.1920 tarihli memorandum; Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk II, Ankara 1975, s. 26-29.

125 Amiral J. M. De Robeck'ten 11 Nisan 1920'de Earl Curzon'a gönderilen telgraf, Şimşir, a.g.e., II, s. 29-30.

126 17 Nisan 1920'de War Office'ten İngiliz Dışişleri'ne gönderilen yazı; Şimşir, a.g.e., s. 43.

görevini de üstlenmek üzere Süleyman Şefik Paşa getirilmişti. Kuva-yı İnzibatiye, İzmit'ten İstanbul'a kadar İngiliz birlikleri arasına kademeli olarak yerleştirilmişti¹²⁷. Daha da ileri gidilerek 26 Nisan'da "Anadolu da asayiş ve emniyetin iadesi ve temin-i istikrar" için Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği kurulmuş ve başına Müşir Zeki Paşa atanmıştı. Esas hedefi, B.M.M. yönetimini ortadan kaldırmak olan A.F.M.U.'ne düzenli ve düzensiz bütün kuvvetler bağlanmış yeni düzenlemeler yapma yetkisi de verilmişti¹²⁸.

İstanbul Boğazı'na karşı bir harekete karşı, doğuya doğru bir tampon bölge oluşturma düşüncesiyle İngiliz ve onların emrindeki Damat Ferid Hükümeti tarafından fiiliyata dökülmeye başlanmış ve Kocaeli yarımadasında faaliyetlere başlamışlardı¹²⁹. İzmir'den çekilen 56. Tümen'in Bursa'da, 24. Tümen'in de Geyve'de üstlenmesinden itibaren, Milli Mücadele karşıtı güçlerin Ankara'ya doğru açılmada Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu hattından başka yolu kalmamıştı¹³⁰.

B- I. Düzce Ayaklanması ve Geyve Boğazı'nın Atlattığı Tehlike

Ankara ve Kuva-yı Milliye için çok tehlikeli olan I. Düzce Ayaklanması (13 Nisan - 31 Mayıs 1920) sırasında Heyet-i Temsiliye şu tedbirleri aldı:

1- Bolu'daki jandarma kuvveti ile Bolu Dağı geçitleri tutuldu.

2- Zonguldak'taki 32. Alay'ın Bolu'ya hareketi emredildi.

127 Cebesoy, a.g.e, s. 409.

128 Ali Arslan, "Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği" Atatürk Yolu Sayı 16, Ankara 1997, s. 443-453.

129 Türk İstiklal Harbi, (T.I.H.) C VI, Ankara 1974, s. 4.

130 Rahmi Apak, İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?, İstanbul 1943, s. 112.

3- 24. Tümen'in topçu ve süvari ile pekiştirilmiş iki taburunun tümen karargahı ile birlikte Geyve'den Düzce'ye hareketi emredildi.

4- İstanbul'dan Kandıra'ya henüz gelmiş olan Binbaşı Çolak İbrahim'in 60 kişilik bir müfrezeyle Adapazarı'na hareketi bildirildi.

5- Çerkez Ethem ve müfrezesinin Balıkesir'den Geyve-Adapazarı doğrultusunda yola çıkması emredildi.

6- Kastamonu ve Çorum havalisindeki 58. Alay'ın Ankara'ya intikali tebliğ edildi.

7- Aydın cephesinden seçilen milli süvari bölüğünün Ankara'ya taşınması kararlaştırıldı.

Ankara'nın tehditlen kurtarılması için tedbirler alınırken, 18 Nisan akşamı Mustafa Kemal Paşa imzasıyla Geyve'deki 24. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mahmud Bey'e Düzce ayaklanmasını bastırmak için 143. Alay'ın iki taburu, bir kudretli dağ bataryası ve bir süvari takımı ile hemen Düzce'ye hareket etmesi emri verilmişti¹³¹. Gerekli hazırlıkları yapan Mahmud Bey, 20 Nisan sabahı erkenden harekete geçmişti. Ancak, 22 Nisan'da asiler tarafından Yarbay Mahmud Bey öldürülmüştü.

Bu hareket sırasında 143. Alay'ın en kıymetli taburunun Adapazarı'na hareketi üzerine Ali Fuat Paşa, bu taburun kasabaya girmeyerek şehre ve İstanbul yoluna hakim bir tepeye yerleşmesini, Geyve Boğazı'nın zayıflaması üzerine de ayrılan taburun yerine adadaki istihkam bölüğünün hemen Geyve Boğazı'na iadesini emretmişti¹³². Geyve'deki bazı birliklerin Yarbay Mahmut Bey'e yardım için gitmeleri üzerine Binbaşı

131 T.I.H.VI, s. 92-93.

132 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın Bursa'dan 19.4.1920'de gönderdiği yazı; HTVD, Sayı. 35, vesika no: 871.

Çolak İbrahim 30 kişilik kuvvetle Geyve Boğazı'nın savunmasına gitmişti¹³³.

24. Tümen birliklerinin Hendek, Gerede ve Çerkeş'te dağılmaları çok kıymetli subayların esir olarak asilerin eline geçmesi, Kuva-yı Milliyeçilerin maneviyatını sarstığı gibi düşmanlar tarafından da istismar edilemeye başlanmıştı. Bu durumda, Geyve Boğazı'nın tehlikeye düşeceğini gören Ali Fuat Paşa 25 Nisan'da Bursa'dan Lefke'ye ve 26 Nisan'da da oradan hareketle Geyve'ye ulaşmıştı. Ali Fuat Paşa, birliklerin güneye doğru şuursuzca çekilişlerini Erkân-ı Harp Reisi Saffet (ARİKAN) ve İzmit mebusu Fuat Çarım'ın da yardımlarıyla önleyerek, bir yıldır yapılan hazırlıkların heba olmasına engel olarak, burada dağılmakta olan Kuva-yı Milliye'yi tekrar toparlamış ve Geyve'yi tekrar tahkim etmişti.

Asilerin planı hızlı bir şekilde hareketle Geyve Boğazı'nı güney ve kuzeyden tıkararak Bolu Gerede¹³⁴, Çerkeş, Kızılcahamam, Ayaş ve Beypazarı gibi Ankara'nın kuzey ve kuzeybatısında bulunan şehirleri Kuva-yı Milliye aleyhine ayaklandıracaklardı. Buna karşılık Ali Fuat Paşa, Geyve Boğazı'nın kuzey girişindeki alacağı tedbirleri, 27 Nisan'da tamamlayarak 28 Nisan'da Geyve İstasyonu'na gelmişti. Geyve Boğazı'nın elden çıkması isyan muntikasının Bilecik ve Eskişehir'e kadar uzamasına neden olabilecek ve yabancı güçler tekrar eski yerlerine dönebileceklerdi¹³⁵.

Milli iradenin emniyet ve selameti bakımından Geyve Boğazı çok önemli hale gelmiş, Ankara'nın garba karşı emniyeti ile eşdeğer konuma sahip olmuştu. Bu hususa çok önem at-

133 İbrahim Çolak, Milli Mücadele Esnasında Kuva-yı Seyyare Kumandanlığıma Ait Hatıralarım, (Yay. Haz. Orhan Hülagü), İstanbul 1996, s. 39-42.

134 İsyanın Gerede Nallıhan ve Safranbolu istikametinde yayılmaya başladığı hakkında Kuva-yı İnzibatiye idaresinin telgrafi için bakınız; İkdâm, 30 Mayıs 1920, Sayı 8327.

135 Cebesoy, MMH, s. 359-367.

fedan Ali Fuat Paşa, Ankara Hükümeti tarafından kendisine teklif edilen Milli Müdafaa vekaletine tayinini de kabul etmemişti¹³⁶.

C. Anzavur ve Kuva-yı İnzibatiyenin

Geyve'ye Saldırıları

10 Mayıs 1920'de Anzavur ve Kuva-yı İnzibatiye'nin yoğun olarak faaliyete geçtiği sırada, milli kuvvetler Geyve civarında şu şekilde yerleşmişlerdi:

20. Kolordu karargahı; Geyve'de (komutanı: Ali Fuat Paşa).

20. Kolordu süvari bölüğü, Geyve'de (sonra Doğançay bölgesine geldi).

İstihkam müfrezesi (30 kişilik); Geyve'de (sonra Doğançay bölgesine geldi).

70. Alay'ın 3 Taburu; Geyve'de.

24. Tümen; (159., 2., 143. alaylar) bölgeye dağılmıştır.

İki top bataryası; Yörük mevkiinde.

Milli Müfrezeler

Dayı Mesut müfrezesi ve Demirci Mehmet Efe'nin atlı zeybekleri, Geyve bölgesinde.

Çerkez Ethem Kuvvetleri: 23 Mayıs'ta bölgeye geldi ve son bastırma hareketine katıldı (700 piyade, 600 atlı, 4 maki-neli tüfek, 4 topu mevcuttur)¹³⁷.

Bu arada, Harbiye Nezareti görevini de üzerine alan¹³⁸ Damat Ferid'in başkanlığındaki hükümet, Anadolu'daki halkın milli teşkilata dahil olmadığını, milli teşkilatların meşru bir ta-

136 Cebesoy, a.g.e., s. 379-381.

137 T.I.H. VI. s. 124.

138 Vakıf, 22 Nisan 1920, Sayı .881.

rafının bulunmadığını, Ali Rıza ve Salih Paşa hükümetlerinin bu konuda yanlış yaptıklarını söyleyerek¹³⁹ İngilizlerin yardımıyla hilafet ordusu (Kuva-yı İnzibatiye) namı ile birlikleri İzmit'e getirmişti¹⁴⁰.

Anzavur'da 10 Mayıs 1920'de top ve mitralyözlerle donatılmış bir haldeki 500 kişilik bir kuvvetle Adapazarı-Geyve havâlisinde kendisinin üçüncü isyanına başlamıştı¹⁴¹. Anzavur, Adapazarı ve Kandıra'yı ele geçirdikten sonra Eskişehir istikametini açabilmek için en kritik ve önemli bölge olan¹⁴² Geyve Boğazı'na ve oradan Sakarya'nın doğusu ve batısından saldırıya karar vermişti. Zira, asiler Geyve Boğazı alınmadıkça milli iradeye karşı kat'i harekete geçemeyeceklerini anlamışlardı.

Buna karşılık Ali Fuat Paşa, Geyve Boğazı'nın kuzey girişi Doğançay-İkramiye hattını tahkim etmiş, Sapanca ve İzmit'ten Geyve Boğazı'nın batı ve güneybatısındaki dağ yollarını kapatmış ve Erkân-ı Harp Reisi Saffet Bey kumandasındaki milli müfrezelerden oluşan bir taarruz kolunu Değirmendere'nin batısında hazırlatmıştı. Asilerin boğazı fazla sıkıştırmaları halinde Saffet Bey birlikleri ile asilerin yan ve gerisine taarruz edecekti.

Nisan sonunda, Adapazarı'nın asilerin eline geçmesi üzerine milli kuvvetler Geyve'de üstlenmişlerdi¹⁴³. 3 Mayıs'tan itibaren Geyve Boğazı'na yönelik bir saldırı hazırlığına başlamışlardı¹⁴⁴. 15 Mayıs'tan itibaren Geyve Boğazı'ndaki süku-net, asilerin Geyve Boğazı kuzey girişine saldırmasıyla bozulmuştu.

139 Dahile Nazırı Reşit Bey ile mülakat; Vakıf, 27 Nisan 1920, Sayı 886.

140 Cebesoy, a.g.e., s. 378.

141 Atatürk Nutuk, II, İstanbul 1970, s. 443.

142 T.I.H, VI, s. 125.

143 İkdâm, 30 Mayıs 1920, Sayı 8327.

144 İkdâm, 4 Mayıs 1920.

15 Mayıs'ta yaptığı şiddetli taarruz ile Ahmet Anzavur, Doğançay ve demiryolu köprüsünü ele geçirmiş, fakat Doğançay İstasyonu'na yaptığı saldırı 20. Kolordu süvari bölüğünce durdurulmuştu. 70. Alay'ın 3. Taburu topçu desteği ile karşı saldırıya geçmiş, bu esnada Binbaşı Saffet (Arıkan) de milli müfrezelerle asilere yan taraflarından saldırmıştı. Anzavur kuvvetleri dağılarak geri çekilmişlerdi¹⁴⁵. Millî kuvvetler, süvarilerin geçeceği yerleri dikenli tellerle örmeleri dolayısıyla büyük avantaj sağlamışlardı. Arifiye'ye çekilen Anzavur, ikinci üzeri Arifiye'nin hemen güneyinde olan Baki'ye hücum etmişse de bu küçük çaplı başarısız bir hareket olmuştu¹⁴⁶.

16 Mayıs'ta Anzavur Kuva-yı İnzibatiye'nin bir piyade alayı ve topçu birliği ile İlmiye ve İkramiye köylerindeki mevzilere başarısız bir hareket yapmıştı¹⁴⁷. Yine Anzavur, 17 Mayıs sabahı, beklenmedik bir şekilde 300 atlı ile birlikte İkramiye'den Geyve İstasyonu'na doğru saldırıya geçmişti. O anda Geyve'deki Kuva-yı Milliye'nin durumu iyi değildi. İki üç saat sonra gelecek refakat süvari bölüğü ile zayıf mevcutlu bir istihkam müfrezesi ile ambarda bulunan bir adi dağ topu ve bir makineli tüfekten başka Anzavur'a karşı duracak kuvvet yoktu.

Ali Fuat Paşa, istihkam müfrezesini Geyve İstasyonu'nun batısındaki Sakarya Köprüsü'nün müdafaası ile görevlendirmişti. Dağ topunun başına bizzat Ali Fuat Paşa, makineli tüfeğin başına da yaveri İdris Efendi, Sakarya Köprüsü müdafaasında görevli müfrezenin başına da Mekki Efendi geçmişti. Başarılı savunma karşısında Anzavur Sakarya'nın doğusuna geçememiş, 2 saat sonra süvari bölüğü ile beraber Dayı Mesut Milli Müfrezesi, 15 kadar subay arkadaşı ile hiç beklemedikleri halde yardıma geldikleri gibi, daha sonra Demirci Mehmed

145 T.I.H, VI, s. 126.

146 İkdâm, 23 Mayıs 1920.

147 Cebesoy, a.g.e., s. 386-387.

Efe'nin zeybekleri de buraya yetişmişti. Neticede, Anzavur, büyük kayıp vererek kaçmaktan başka çare bulamamıştı¹⁴⁸.

18 Mayıs'taki karşı taarruzla Geyve'nin batısından atılan asiler Sapanca yönüne çekilmişlerdi. Bunlardan 200 piyade 100 süvari, atlı makineli tüfek ve iki kudretli dağ topuna sahip idiler. 19 Mayıs'ta da 200 er, iki top ve iki makineli tüfek ile Geyve Boğazı'nın batısındaki Yörük ve İlmiye köylerinin kuzey sırtlarına saldırmışlarsa da gün boyu aralıksız taarruzlarına karşılık, mevzilere yaklaşamamışlardı. Dört gün süren bu saldırılardan bir netice alamamışlar¹⁴⁹ ve Anzavur da, Çerkez Ethem'in Sakarya'ya gelişinden bir gün önce 22 Mayıs'ta buradan ayrılarak İstanbul'a gitmişti.

Ali Fuat Paşa, 21 Mayıs akşamına kadar Geyve ve Mudurnu'daki yığınakları tamamlayarak 23 Mayıs'ta bölgenin tamamen asilerden temizlenmesi için hazırlıklar yapmıştı. Asilerin Geyve'ye yaptıkları taarruzları neticesinde büyük zayıat vermiş ve bazı kuvvetleri dağılmıştı. İzmit'te teşekkül etmekte olan Kuva-yı İnzibatiye'nin bazı kıtalarından başka İstanbul Hükümeti'nin elinde güç kalmamıştı. İzmit'teki "İngiliz kuvvetlerinin doğrudan asilerle beraber hareket ettikleri görülmemişti". Kuva-yı Milliye'nin üstünlüğü sağladığı bu sırada bir temizlik hareketine geçmek gerekiyordu¹⁵⁰.

İsyanı bir daha canlanmamak üzere bastırmak ve "düşmanlarımıza karşı milletimizde birlik olmadığı ümit ve fikrini aşıl原因 muzır hücreleri bularak bunları kökünden yok etmek"¹⁵¹ amacıyla bir hareket Ali Fuat Paşa tarafından planlanıp uygulamaya sokulmuştu. Bu maksatla, Geyve birlikleri için bir seri hareket hazırlanmış olup, Hendek'in ele geçirilmesinden sonra Refet Bey'in de iştiraki istenmişti¹⁵².

148 Cebesoy, a.g.e., s. 382-387.

149 HTVD, Sayı. 72, Vesika no: 1561; Özel, a.g.e., s. 90.

150 Cebesoy, a.g.e., s. 388-390.

151 Cebesoy, a.g.e., s. 395.

152 Cebesoy, a.g.e., s. 391.

Ankara Hükümeti Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey, Geyve birliklerinin Hendek ve Akyazı'yı ele geçirmesinden sonra, Refet Bey'in Bolu üzerinden taarruza katılabileceğini bildirmiş ve bu zamana kadar taarruza geçecek olan Geyve kıtaatının "süratten ziyade emniyet ve ihtiyati hareket etmesine ehemmiyet" verdiklerini belirtmişti. İsmet Bey Kuva-yı Seyyare'nin oluşturduğu uzun hattın gerisindeki sabit birlikleri yerleştirmek için mevcut kuvvetleri kafi görmeyerek Afyonkarahisar'daki 159. Alay'ın bir ve ikinci taburlarının Ali Fuat Paşa emrine verildiğini bildirmişti¹⁵³. Geyve mıntıkasında ilk maksadın Adapazarı-Sapanca havalisinde tam emniyeti sağlamak olduğunu belirten İsmet Bey, Geyve'nin tehlikeye düşürülmemesi üzerinde duruyordu¹⁵⁴. Ancak, Ali Fuat Paşa, bu kaygıların yersiz olduğunu, "her cins kıta ve millî müfrezelerden teşekkül etmiş olan Geyve ve Mudurnu gruplarının düşünüldüğü gibi zuhurat ve atalette kalmayacaklarına dikkat çekerek, yeni ordunun çekirdeğini oluşturacak birliklerin asilere karşı gönderilmesi dolayısıyla mühim bir kısmının zayıyatına sebebiyet verildiğini" söylemiştir Ali Fuat Paşa, kendi emrine verilen 159. Alay'ın birinci ve ikinci taburunun Geyve İstasyonu'na gelmeleri istenmişti. Hareket kademeli olarak uygulanmış ve başarılı olunmuştu¹⁵⁵.

Bolu, Düzce, Adapazarı ve İzmit havalisindeki isyan 4 Haziran 1920'ye kadar sürmüştü¹⁵⁶. 19 Temmuz - 23 Eylül 1920 arasında cereyan eden İkinci Düzce ayaklanmasını bölgede rahatsızlık meydana getirmiş ise de bu isyanın çapı pek büyümemişti¹⁵⁷. Büyük Millet Meclisi, 30 Ağustos 1920'de Ada-

153 Erkân-i Harbiye Umumiye Vekili İsmet Bey'in 22.5.1920 tarihinde Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği şife telgraf; Cebesoy, a.g.e., s. 393-394.

154 22/23 Mayıs 1920'de İsmet Bey'den Ali Fuat Bey'e gönderilen telgraf; Cebesoy, a.g.e., s. 397.

155 Cebesoy, a.g.e., s. 395. v.d.

156 Atatürk, Nutuk, II, s. 446.

157 T.I.H, VI, s. 113-119.

pazarı ve Düzce isyanları için af çıkarmış ve halkın tamamını tarafına çekmeye, çeşitli sebeplerle isyanlara katılanları kazanmaya çalışmıştı. Böylece, Geyve Boğazı'nı ele geçirerek Eskişehir dolayısıyla Orta Anadolu'nun yolunu açma görevi verilen ve büyük ümitlerle kurulan Kuva-yı İnzibatiye de başarısızlığa uğramıştı¹⁵⁸.

IV. Yunanlıların Geyve'ye Saldırısı

Bölgede hakimiyet tesis eden Ankara Hükümeti, Ağustos 1920 sonlarında Yunanlıların genel bir taarruza başlayacaklarını tespit etmişti. Bunun üzerine, Batı Cephesi Komutanlığı 31 Ağustos 1920 tarih ve 1076 sayılı emirle 24. Tümen'in büyük kısmının Geyve'de toplanmasını, Kuva-yı Milliyele- rin tamamının II. Alay'dan bir taburla takviye edilerek Geyve Boğazı'nın kuzey girişini kapatması emredilmişti. Bu yeni düzenleme ile milli müfrezelerin tamamı, II. Alay ve dağ topçu takımı Boğaz'da bırakılmakta, 24. Tümen'in geri kalan kısmı İnönü'ye gönderilmekte, karargah da Bozüyük'e nakledilmektedir.

Yeni tertibe göre oluşan Geyve ve Havalisi Komutanlığı'na, II. Alay Komutanı Binbaşı Niyazi Bey atanmaktaydı. Bu komutanlık 63 subay ve 962 er ve 6 milli müfrezeden oluşuyordu. Milli müfrezelerin tamamı da 12 subay ve 601 erden meydana geliyordu¹⁵⁹.

Adapazarı-Sapanca mıntıkasının Kuva-yı Milliye'den İstanbul taraftarlarının eline geçmesi dolayısıyla Geyve ve Havalisi Komutanlığı demiryolu köprüsü, tünel ve su depolarının tahribi ile ilgili verilen emir doğrultusunda; İçeler Köprüsü patlama sonucu ortasından kırılmış, hazne tarafı suya düşmüş Evrecik tümenelinin duvarlarının bir kısmı tahrip edilmiş ve

158 T.I.H, VI, s. 128-135.

159 Özel, a.g.e., s. 102-103.

kalan kısmı da küçük bir darbe ile yıkılacak derecede çatlamış, Karaçam Köprüsü de kullanılmaz hale getirilmişti¹⁶⁰.

İngilizler-Kocaeli yarımadasında İstanbul Hükümeti'nin başarısız olması ve Kuva-yı Milliye ile yüz yüze kalması üzerine, kendilerinin teşviki ve himayesi ile Yunanlıların XI. Tümeni Kocaeli yarımadasına gelmişti. Eylül 1920'de İzmit ve havalisine gelen Yunanlıların hedefi Geyve Boğazı idi.

I. İnönü Savaşı (6-11 Ocak 1921) sırasında, Geyve ve Havalisi Komutanlığı, Geyve Boğazı ve çevresini kontrol etmenin yanında, düşman taarruzu karşısında Taraklı yolunu kapamakla da vazifelendirilmişti.

Batı cephesinde yeni düzenlemeler yapılırken, 24.1.1921'de merkezi Geyve olmak üzere Kocaeli Komutanlığı kurulmaya başlamış ve 10 Mart 1921'de tamamlanmıştı. Bağımsız Tümen yetkisinde ve doğrudan genelkurmay'a bağlı olarak kurulan Kocaeli Komutanlığı'nın bölgesi bağımsız Bolu ve İzmit sancaklarından oluşuyordu. Bu komutanlığa Albay Halit Bey atanmıştı. Kocaeli Komutanlığı 10 Mart'ta 287 subay, 6368 er, 5126 tüfek, 16 ağır 15 hafif makineli tüfek ve 5 topa sahipti.

Yunan birlikleri 26 Mart 1921'de Adapazarı'nı işgalden sonra Tavuklar Köprüsü'nü ele geçirmeleri üzerine, Kocaeli Komutanlığı, Tavuklar'dan Geyve Boğazı'na giden yolun kapatılması için Doğançay'ın kuzeyindeki Boğazköy'e topla takviyeli bir piyade bölüğü göndermişti. 28 Mart'ta Tavuklar Köprüsü'nden ileriye ancak 500 metre ilerleyebilen Yunanlılar, bu defa milli kuvvetlerin sol kanadına taarruz etmişlerse de 100 kayıp vererek geriye çekilmişlerdi. Türk Genelkurmayı da Geyve Boğazı'nın savunulması için her türlü tedbirlerin alınmasını istemişti. 31 Mart 1921'de, bütün kuvvetler püskürtülerek Sakarya nehrinin batısına atılmıştı¹⁶¹.

160 Özel, a.g.e., s. 104-107.

161 Türk İstiklal Harbi 11/3, s. 282-287, 319, 334, 337, 414; Özel, a.g.e., s. 120-129.

Yunanlıların Haziran 1921'de askeri hareket gereği kuvvetlerini Kocaeli'nden geçerek Bursa'ya götürmeleri üzerine, 26 Mart 1921'de Yunan işgalinde olan Adapazarı 21 Haziran 1921'de ve 28 Nisan 1921'den itibaren Yunanlıların elinde bulunan İzmit de 27 Haziran 1921 tarihinde kurtarılmıştı¹⁶²

Sonuç

Kuva-yı Milliye'nin son Osmanlı Meclisi'nde çoğunluğu elde ederek Misâk-ı Milli'yi ilan etmesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesi ile İngilizlerin "İstanbul'u ve Hükümet-i Osmaniye'yi işgal" etmelerinin akabinde, Heyet-i Temsiliye'nin aldığı ilk tedbirlerden birisi, Anadolu içlerine karşı İstanbul'dan başlayacak bir hareketin önüne geçilebilmesi için Geyve ve Geyve Boğazı'nın tahkim edilerek bir üs haline getirilmesinin planlanması ve bu planın uygulanmasıdır.

Geyve ve Geyve Boğazı'nın Milli Mücadele'nin sonuna kadar pek çok saldırıya rağmen devamlı olarak elde tutulan kuzeybatıdaki en önemli üs olmuştur. Bölgedeki kara yollarının büyük kısmı, demiryollarının tamamı ile İstanbul ve Anadolu'nun haberleşmesini sağlayan telgraf hatlarının ekserisinin Geyve'den geçmesi dolayısıyla, Geyve, Kuva-yı Milliye'ye karşı yapılacak bir karşı harekette mutlaka açılması gereken bir kapı, geçilmesi gereken bir köprü, aşılması gereken büyük bir engel olmuştur.

Geyve, Orta Anadolu ve Milli Mücadele'nin merkezi olan Ankara'nın güvenliğinin batıdan sağlanmasında en önemli merkez olmuş, isyanların Anadolu'da yayılmasında engel teşkil etmiş, Kuva-yı İnzibatiye ve daha sonra Yunanlıların yayılma ve batıda birleşik cephe oluşturmalarını ihtimal dışı bırakmış, Adapazarı'ndan Kadıköy'e kadar olan bölgedeki Kuva-yı Milliye'nin örgütlenme ve faaliyetlerinde istinad noktası ha-

¹⁶² Özel, a.g.e., s. 143.

line gelmiş, Marmara Denizi'ne açılmada Ankara Hükümeti için önemli bir sigorta işlevi görmüş, İstanbul ve civarından haber, silah, mühimmat ve insan gücü aktarılışında kilit konumunu korumuş ve kısacası Geyve ve Geyve Boğazı, Milli Mücadele'de bir cepheye bedel olmuştur.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ
IV. VE V. DAMAT FERİT HÜKÜMETLERİNİN
ANADOLU'DAKİ YÖNETİMİ BÜYÜK MİLLET
MECLİSİ'NDEN GERİ ALMA TEŞEBBÜSÜ (1920)¹⁶³

163 Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği IV. ve V. Damat Ferit Hükûmetlerinin Anadolu'daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi'nden Geri Alma Teşebbüsü (1920)", Atatürk Yolu, Ankara, Kasım 1995, Cilt: 4, Sayı 16, s. 443-454

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Milli Mücadele döneminde son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılması ve Heyet-i Temsiliye'nin istekleri doğrultusunda çalışması İtilaf Devletlerini rahatsız etmişti. Özellikle Misak-ı Milli'nin kabulünden sonra, İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki generalleri artık gücün milliyetçi liderlerde olduğunu anlamışlardı. Bunun üzerine 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edildi. 18 Mart'ta da tutuklanan şahıslar Malta'ya sürüldü. Buna karşılık Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de Ankara'da "fevkalade selahiyete malik" bir meclisin milletin işlerini yönetmek ve denetlemek üzere toplanması konusundaki tamimini vilayetlere, livalara kolordu komutanlıklarına gönderdi¹⁶⁴. Artık hedef Ankara'da bir meclis toplamak ve bunu bir an önce gerçekleştirmektir. Bu arada İstanbul'da Salih Paşa Kabinesi istifa etmiş (2 Nisan 1920), Damat Ferit dördüncü kabinesini kurmuştu (5 Nisan 1920). Şeyhülislam Dürriyade Abdullah, milli kuvvetleri kâfir ilan eden ve öldürülmelerini vacip gören fetvayı yayınlamıştı¹⁶⁵. Buna karşı başta Ankara Müftüsü Rifat Efendi tarafından olmak üzere, bu fetvanın geçersizliğini ilan eden pek çok fetva yayınlandı. Anadolu'daki hakimiyeti tamamen kaybetme vaziyetine gelen Damat Ferit Hükümeti, Kuva-yı Milliye'yi ortadan kaldırmak için Kuva-yı İnzibatiye'yi kurdu (18 Nisan 1920). Kuva-yı İnzibatiye, seyyar olarak kurulan askeri birliklerden oluşuyordu. Ancak, Anadolu'da hakimiyeti tekrar tesis edebilmek için askeri alanın dışında da daha geniş yetkilerle donatılmış bir müesseseye ihtiyaç vardı. İşte bu kuruluş, Ankara'da BMM'nin açılıp, yönetime el koyduğu bir sırada 28 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği idi.

164 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* I, İstanbul 1969, s. 421.

165 Bu fetva için bakınız; *BOA, DÜİT*, 4-28/21.

a- Anadolu Fevkalade Müfettişliği'nin Kuruluşu

Anadolu Fevkalade Müfettişliği'nin kurulması Damat Ferit'in Sadrazam, Hariciye Nazırı ve Harbiye Nazırı Vekili olduğu bir sırada 27 Nisan 1920'de Meclis-i Vükela'da görüşülerek kararlaştırıldı. Bu müfettişlik, Anadolu'da ortaya çıkan istenmeyen durumu bir an evvel ortadan kaldırarak emniyet ve asayişin “serian istikrarına aid tedabiri istikmal vazifesiyle mükellef” olacaktı. Askeriye ve mülkiyede tam bir selahiyete haiz olacak umumi müfettişliğin kararname layihası Meclis-i Vükela'ca hazırlanmıştı¹⁶⁶. Bu kararname, Padişah Vahideddin tarafından 28 Nisan 1920 tarihinde imzalanarak Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği kurulmuştu¹⁶⁷. Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin vazife ve selahiyetlerini düzenleyen karname de 6 Mayıs 1920 tarihinde padişah tarafından onaylanmıştı¹⁶⁸. Bu karnameye müzeyyel olarak hazırlanan ve müfettişliğin yetkilerini daha da arttıran bir diğer kararname de 13 Mayıs 1920'de yürürlüğe girmişti¹⁶⁹.

b- Müfettişliğin Kuruluş Amacı

Damat Ferit Hükümeti tarafından hazırlanan mazbataya göre; müfettişliğin kuruluş amacı “Anadolu'da tekevvün eden gayr-i mariziyenin bir an evvel izalesi” ile emniyet ve asayişin “serian istikrara” kavuşturulmasıdır¹⁷⁰. Anadolu Fevkalade

166 Meclis-i Vükela'nın Anadolu'da fevkalade bir müfettişlik kurulması hakkında 27 Nisan 1920 (8 Şaban 1338) tarihli mazbatası; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), *Meclis-i Vükela Mazbataları* (MV), 254/90.

167 9 Şaban 1338/28 Nisan 1920 tarihli bu kararnamenin metni için bkz; BOA, *Nizamât Defteri* 30, s. 98.

168 Kararnamenin metni için bkz; BOA, *Kavanin* 30. s.106, Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği kararnamesinin Meclis-i Vükela'ca hazırlanan müsveddesi için bkz; MV, 254-98/A-1

169 Kararname metni için bkz; BOA, *Kavanin* 30, s.32.

170 MV, 254/90.

Müfettiş-i Umumiliği'nin 28 Nisan 1920 tarihli kuruluş karar-
namesine göre, amacı, Anadolu'da emniyet ve asayişini temini
hususundaki tedbirleri "istikmal etmek"tir¹⁷¹. Anadolu Fevka-
lade Müfettiş-i Umumiliği'nin vazife ve selahiyetine dair ka-
rarnamede ise bu müfettişliğin kuruluş amacı "Anadolu'da
takrir-i emniyet ve iade-i asayiş"tir¹⁷².

Damat Ferit Hükümeti'nin Müfettiş-i Umumiliğin kuru-
luş mazbatasını hazırladığı (8 Şaban 1338/27 Nisan 1920)
tarihte B.M.M Ankara'da toplantı halindedir. Hükümet tara-
fından 28 Nisan 1920'den itibaren geçerli olması kararlaştırı-
lan¹⁷³ Müfettiş-i Umumiliğin vazife ve selahiyetlerini düzen-
leyen kararnamesinin padişah tarafından tasdiki ise 6 Mayıs
1920'dir. Bilindiği gibi, BMM, icra vekillerinin seçilişine dair
kanunu 2 Mayıs 1920'de kabul etmiş¹⁷⁴ ve BMM'nce seçilen
İcra Vekiller Heyeti ilk toplantısını Mustafa Kemal Paşa baş-
kanlığında 5 Mayıs 1920'de yapmıştı¹⁷⁵. Müfettiş-i Umumi'nin
selahiyeti ile ilgili kararnamesinin padişah tarafından tasdiki,
Ankara'daki BMM Hükümeti'nin icraata başlamasından he-
men sonradır. Anadolu Müfettiş-i Umumiliğine "muamelat-ı
mülkiye ve askeriyede selahiyat-ı kâmile" verilmesi¹⁷⁶ ve daha
önce Kuva-yı Milliye'yi ortadan kaldırmak için kurulan Kuva-yı
İnzibatiye'nin "kuva-yı zabıta va gönüllü kıta" kıtalarının Ana-
dolu Müfettişliği'ne bağlanması¹⁷⁷ dikkate alındığında, Ana-
dolu Müfettiş-i Umumiliği'nin kuruluş amacının Anadolu'da
emniyet ve asayişin sağlanması değil, esasında Ankara'da ku-
rulan meclis ve hükümetinin ortadan kaldırılması ve İstanbul

171 *Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği Kuruluş Kararnamesi*, madde(m),1.

172 *Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği Kararnamesi (AFMUK)*, m.1

173 *AFMUK*, m.9.

174 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, Cilt I, s.185-186.

175 Yusuf Kemal Tengirşenk, *Vatan Hizmetinde*, İstanbul 1967, s.145.

176 *AFMUK*, m. 1.

177 *AFMUK*, m. 2.

Hükümeti'nin otoritesini Anadolu'da tekrar tesis etmek olduğunu söyleyebiliriz¹⁷⁸.

c- Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin Bağlı Olduğu Birim

Anadolu'da sivil ve askeri bütün muamelelerde çok büyük selahiyetlere sahip olan Müfettiş-i Umumi, sivil ve askeri işlerde ilgili nezaretlerle muhabereye izinli olup doğrudan sadarete “merbut” bir müessese idi¹⁷⁹. Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği Kararnamesi'nin hükümlerini icraya koyma vazifesi “Heyet-i Vükela”ya aitti¹⁸⁰. Müfettiş-i Umumi kendi mesuliyeti altında harcamak ve bilahere hesabını Heyet-i Vükela'ya bildirmek şartıyla “mesture ve gayr-ı melhuze” olmak üzere aylık 20.000 liraya kadar akçe sarf edebilecekti¹⁸¹. Kısacası Anadolu Müfettişi, mülki ve askeri olarak doğrudan doğruya Sadaret'e bağlı olduğu gibi bir ayda harcayacağı 20.000 liranın hesabını da bütün mali prosedürün dışında sadace Heyet-i Vükela'ya verecekti. Özellikle, Müfettişin doğrudan Sadaret'e bağlı olması, onu bakanlıkların üzerinde veya en azından bakanların düzeyine çıkarıyordu.

d- Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin Yetkileri

Müfettiş-i Umumi, Anadolu'da emniyetin temini ve asayişin iadesi için askeri ve sivil alanlarda “selahiyet-i kâmileyi

178 Ankara Bidayet Mahkemesi 4 Temmuz 1920'de Damat Ferit, Dürrizade Abdullah, Kiraz Hamdi ve sairleri idam cezasına çarptırdığı kararında, Müfettiş-i Umumiliğin, Ankara hükümetine karşı bütün faaliyetlerin “temin ve tedviri” için kurulduğunu belirtmiştir (Cemil Topuzlu, *80 Yıllık Hatıralarım*, İstanbul 1982, s. 182).

179 *AFMUK*, m. 4.

180 *AFMUK*, m. 9.

181 *AFMUK*, m. 8.

haiz” olacaktı¹⁸². Müfettiş-i Umumi, lüzum gördüğünde deniz kuvvetleri ile bunlara bağlı bütün harbiye ve nakliye gemilerini de kullanabilecekti¹⁸³.

Anadolu’da asayişin temini için lüzum görülecek bütün “kuva-yı askeriye-i inzibatiye, kuva-yı zabıta” ve gönüllü birlikler Müfettiş-i Umumiliğin emri altında olacaktı. Müfettiş-i Umumi, bütün bu kuvvetlerin sevk ve idaresinde ve teftişi hususunda yetkili kılınmıştı¹⁸⁴.

Müfettişlik alanındaki, sivil memurların teftişi de Müfettiş-i Umumi’nin yetkileri içinde idi¹⁸⁵.

Müfettiş-i Umumi, iktiza eden bölgelerde idare-i örfiye (sıkıyönetim), ilana ve idare-i örfiye kararnamesi hükümlerine göre muamele yapmaya yetkili idi. Yalnız idare-i örfiye ilanının sebeblerini daha sonra hükümete bildirmesi gerekiyordu¹⁸⁶.

Müfettiş-i Umumiliğin, icab ettiğinde mevcut askeri teşkilatı ilga ve yeniden Kuva-yı İnzibatiye kurmaya selahiyeti olacaktı. Ancak bu gibi teşkilatın teferruatı, bağlı oldukları makamlarca gerçekleştirilecekti¹⁸⁷.

e- Müfettiş-i Umumi’nin Kadrosu

Müfettiş-i Umumiliğin refakatinde askeri yetkililer¹⁸⁸ dışında mülkiye ve adliyeden de yüksek düzeyde mütehasşis müşavirler bulunacaktı¹⁸⁹. Ancak Haziran 1920’ye kadar he-

182 AFMUK, m. 1.

183 AFMU Kararnamesi’ne müzeyyel olarak 16 Mayıs 1336 tarihinde yürürlüğe konan kararname, (*BOA, Kavanin* 30), m.1.

184 AFMUK, m. 3.

185 AFMUK, m. 4.

186 AFMUK, m. 5.

187 AFMUK, m. 5.

188 AFMUK, m. 6.

189 AFMUK, m. 1.

nüz Müfettiş-i Umumiliğin teşkilat ve kadrosunun kurulmadığı görülmektedir¹⁹⁰.

f- Müfettiş-i Umumiliğin Mâli Kaynakları ve Görevlilerin Maaşları

Müfettiş-i Umumilik'te görevli şahısların maaş, tahsisat, zam ve harcırahı, bu müfettişliğin kurulmasından daha önce 18 Nisan 1920 tarihli Kuva-yı İnzibatiye Kararnamesi ile Harbiye Nezareti bütçesine ilave olunan bir milyon iki yüz on altı bin liralık tahsisattan karşılaşacaktı. Anadolu Müfettişliği'nin kurulması için harcanacak 50.000 gurus ile her ay ihtiyaç duyulacak beş bin gurus kırtasiye masrafı da aynı kaynaktan temin edilecekti¹⁹¹.

Müfettiş-i Umumi'ye maaşından başka ayda bin lira tahsisat verilecekti.

Müfettiş-i Umumi'nin refakatinde bulunacak mütehassıslar, erkân, ümera, zabitan ve diğer askeriye mensublarına aylık tahsisatları kadar fevkalade ilave ödeme yapılacaktı. Müfettiş-i Umumilik'te görevli küçük rütbeli subay ve neferat için de Kuva-yı İnzibatiye Kararnamesi'ne göre asli maaşları dışında harcırah verilecekti¹⁹².

Müfettiş-i Umumilik emrinde çalıştırılacak harbiye ve nakliye gemilerinin "süvarilerine" aylık 2500 gurus, zabitan ve mühendislere 1500, gedikli zabitanaya ise 1300 gurus taamiye verilecekti. Makina efradının maaşı 600, güverte efradınıninki ise 400 guruşa yükseltilecekti¹⁹³.

190 Zeki Paşa ile yapılan mülakat, *Alemdar*, 3 Haziran 1920.

191 AFMUK, m. 7.

192 AFMUK, m. 6.

193 6 Mayıs 1336 tarihli AFMU Kararname'sine Müzeyyel Kararname, m.2

Müfettiş-i Umumi, yukarıda işaret edildiği gibi, daha sonra hesabını hükümete vermek üzere aylık 20.000 liraya kadar paranın mesture ve gayr-ı melhuze olarak kullanabilecekti¹⁹⁴.

g- Müfettiş-i Umumi Tayini

Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin kurulduğu gün bu müfettişliğe “malumat-ı mülkiye ve askeriyede selahiyet-i kâmileye haiz olmak” üzere Müşir Zeki Paşa'nın¹⁹⁵ tayini hususunda padişahın iradesi çıkmıştı. Bu tayin aynı gün Sadaret'ten Harbiye ve Dahiliye nezaretlerine bildirilmişti¹⁹⁶. Harbiye Nezareti tarafından tesbit edilen ve Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin karargâh heyeti kadrosunu gösteren cetvel 14 Şaban 1338/4 Mayıs 1920'de Meclis-i Vükâlâ'da görüşülerek kabul edilmişti¹⁹⁷.

Bu arada, İstanbul Hükümeti ilk önce kontrol altına almak istediği İzmit ve çevresi için çalışmalara başlamıştı. İzmit Bölgesi Fevkalâde Kumandanlığı'na tayin edilen Yaver-i Ekrem Süleyman Şefik Paşa'nın vazife, selahiyet ve tahsisatına dair talimatname 15 Şaban 1338/5 Mayıs 1920'da Harbiye Nazırı Vekâleti'nin¹⁹⁸ teklifi ile Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüş, padişah da talimatnamenin yürürlüğe girmesine “Meclis-i Vükelâ kararı ile ruhsat” vermişti¹⁹⁹.

194 AFMUK, m.7.

195 Hürriyet ve İtilaf Fırkası yönetim kurulu üyesi olan Zeki Paşa, Balkan ve I. Dünya Savaşı suçlularının yargılandığı mahkeme başkanlığını Anadolu Müfettiş-i Umumiliği görevine tayinine kadar devam etti.

196 9 Şaban 1338 tarihinde Sadaret Mektubi Kalemî'nden Harbiye ve Dahiliye nezaretlerine yazılan tezkere; BOA, Babıalı Evrak Odası (BEO), 347146.

197 14 Şaban 1338/4 Mayıs 1336 tarihli Meclis-i Vükâlâ Mazbatası, BOA, MV, 254/98.

198 Harbiye Nazırı Vekili Damad Ferit'tir.

199 15 Şaban 1338 tarihli Meclis-i Vükelâ kararı ve irade-i seniye için bakınız; BOA, MV, 254-96

18 Şaban 1338'de (8 Mayıs 1920), Sadaret, Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumisi Zeki Paşa ile İzmit Havalisi Umum Kumandanı Süleyman Şefik Paşa'ya verilen şifre miftahlarını Dahiliye Nezareti'nden istemiş²⁰⁰, ancak o ana kadar Zeki Paşa ile Süleyman Şefik Paşalara şifre miftahı verilmediği anlaşılmıştı²⁰¹.

Müşir Zeki Paşa, göreve başlamasının arkasından bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride; ecdadın Osmanlı etrafında toplanarak muhteşem bir devlet kurduklarını hatırlatarak, o günkü neslin de yine saltanat ve hilafet etrafında toplanmaları gerektiği ve bu sayede ecdadlarına bir “hayrül-halef” olduklarını ispat etmelerinin şart olduğunu beyan etmişti. Hz. Adem'den itibaren gelip geçen bütün kavimlerin acılı günleri olduğunu ve “felaketli günlerde reis-i hükümetleri etrafında sınıksız toplanan kavimlerin yok olmaktan kurtulup yeni bir hayata başladıklarını” ifade eden Zeki Paşa, felaket günlerinde değil “asude zamanlarda bile nifak ve şikak”ın “heyet-i milliye”nin felaketine sebep olduğunu, “nifakçuyâne ihtiras peşinde koşanlar”ın yalnız vatanına, milletine fenalık etmekle kalmayıp İslam nazarında da lanetlendiğini bildirmişti. Hükümet etrafında, esnaf, rençber, asker, memur umum vatandaşların toplanması gerektiği felaketli günlerde “ihtiras peşinde koşanların mutlaka bir ihanet meyliyle Osmanlılığın yok olmasına sebep olacaklarını ve kendisinin de bu gibileri “memleketin selameti namına pençe-i kanuna teslim edeceğini” açıklamıştı²⁰².

İstanbul Hükümeti, Anadolu'da nüfuzunu yeniden kurabilmek için Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiyesi'ni te-

200 Sadaret Mektubi Kalemi'nden 18 Şaban 1338 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tezkereler, BOA, BEO, 347330; BOA, DH-KMS, 59-1/6.

201 Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e 9 Mayıs 1336 tarihinde gönderilen cevabi tezkere, BOA, DH-KMS, 59-1/6.

202 Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumisi Zeki Paşa'nın bildirisi için bakınız; *İkdam Gazetesi*, 5 Mayıs 1920.

sis edip başına Zeki Paşa'yı 28 Nisan'da tayin etmişti²⁰³. Zeki Paşa'nın 1 Mayıs'ta durumu inceledikten sonra lüzumlu tedbirleri alacağını söylemesine²⁰⁴, 4 Mayıs'ta bildirisini yayınlamasına²⁰⁵ rağmen Haziran başlarında müfettişliğin hâlâ hedefleriyle mütenasip büyüklükte bir kadroya sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Anadolu Fevkalâde Umum Müfettişliği'nin kadro ve projesinin tam olarak hazırlanıp hazırlanmadığı hususundaki bir soruya Zeki Paşa; "Müfettiş-i Umumilik kadrosunu lüzumunda ikmal edeceğim. Tasarrufa riayeten şimdilik pek ufak bir kadro ile idare etmekteyim. Şerâit-i selâhiyemizin ağırlığı tahtında icraat-ı vasiada teenni zaruridir" cevabını vermişti²⁰⁶. Yani Zeki Paşa, müfettişlik ve kadrosunun Anadolu'da İstanbul yönetimini tekrar tesis edebilecek kadar güçlenmediğini ifade ediyordu.

h- Müfettiş-i Umumi Zeki Paşa'nın Ankara Hükümeti ile Görüşmeleri

Anadolu'da İstanbul Hükümeti'nin otoritesini tesis etmeye çalışan Zeki Paşa, Binbaşı Recep Sezai Bey aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa ile irtibata geçmişti. Binbaşı Recep Sezai Bey, Zeki Paşa'nın iki mektubunu Ankara'ya ulaştırmıştı. Zeki Paşa, 28 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal'e gönderdiği ikinci mektupta, onun vatanseverliğinden ve askerlikteki başarılarından takdirle söz etmiş, fakat barışın tesis edilmeye çalışıldığı bir dönemde, merkezi hükümete yani İstanbul Hükümeti'ne karşı gelinmemesi ve Müslümanlar arasında kan dökmeye sebep olacak hareketlerden kaçınılması gerektiğini belirtmişti. Bunun yanı sıra Zeki Paşa'nın Ankara Hükümeti'nden bazı istekleri vardı. Bu istekler şunlardır;

203 *Alemdar*, 29 Nisan 1920.

204 *Akşam*, 1 Mayıs 1920.

205 *İkdam*, 5 Mayıs 1920.

206 Zeki Paşa ile yapılan mülâkat için bakınız; *Alemdar*, 3 Haziran 1920.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

- Memleketin menfaatleri hesabına, resmi ve yasama yetkisi olmayan Büyük Millet Meclisi feshedilmelidir.

- Büyük Millet Meclisi tarafından kurulan Vekiller Heyeti, yani Ankara Hükümeti ilga edilmelidir.

- Anadolu'daki bütün askeri birlikler, milli teşkilatlar ve yönetim, merkezi hükümete yani İstanbul Hükümeti'ne itaat etmelidir.

- Bu meselelerin detaylarını görüşmek üzere Ankara'nın tayin edeceği delegelerle görüşmeler yapılacaktır.

- Görüşmelerden bir netice alana kadar operasyonlara ara verilecektir.

Bunların dışında Zeki Paşa, genel bir affın ilanı ve Mustafa Kemal Paşa'ya eski rütbe ve itibarın iadesi için arabuluculuk yapabileceğini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişti. Zeki Paşa, İstanbul Hükümeti'nin memleketin hayati menfaatleri karşısında yurtseverlik şuuruyla hareket ettiğini, tekliflerinin Ankara tarafından kabul edilmemesi halinde karşılaşacağı sonuçtan Mustafa Kemal Paşa'ların sorumlu olacaklarını ayrıca açıklamıştı. Zeki Paşa, kaybedecek zamanın olmadığını ve acilen cevap verilmesini istemişti²⁰⁷.

Bunun üzerine; BMM Hükümeti'nin Genel Kurmay Başkanı İsmet İnönü tarafından 30 Mayıs 1920'de cevap verilmiştir. BMM, İstanbul Hükümeti'nin uzlaşma tekliflerinin doğrusunu, esas niyetlerini anlamak için 5 Haziran 1920'de Bursa-Çekirge'de görüşme yapılmasına karar vermişti. Ankara Hükümeti, İstanbul'dan heyetlerin gelebilmesi için ikinci bir emre kadar Adapazarı, Sapanca ve İzmit bölgesinde askeri faaliyetleri durdurmuştu. Çekirge görüşmelerinde Ankara yönetimini şu şahıslar temsil edecekti;

207 Zeki Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı 28 Mayıs 1920 tarihli mektup için bakınız; Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, Ankara 1975, s. 128-130; Zeki Paşa'nın teklifleri ve BMM Hükümeti'nin tutumu için ayrıca bakınız; Şimşir, *a.g.e.*, s. 142-143.

- Albay İsmet (İnönü) - Heyet Başkanı
- Topçu Binbaşı Refet,
- Kırşehir Müftüsü Recep Efendi,
- Sivas Milletvekili Necati,
- İbrahim Efendi, Teğmen, Emir Subayı,
- İsmail Hami, Sekreter,

Görüşmeyi kabul eden Ankara yönetimi, BMM'nin varlığı ve faaliyet serbestisi konusunda rezerv koymuş, Zeki Paşa'nın BMM'ni kapatma ve Vekiller Heyeti'ni ilga etme şartını dikkate almamıştı²⁰⁸.

Neticede Zeki Paşa'nın Ankara ile görüşme ve anlaşma çabası başarısızlıkla neticelendi²⁰⁹.

1- Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği'nin Ortadan Kaldırılışı

Ankara Hükümeti'nin Anadolu'da yönetime tam olarak sahip olması ve özellikle Doğu Cephesi'nde başarı göstermesi üzerine İtilaf Devletlerinin Ankara Hükümeti hakkındaki düşüncelerinin değişmeye başladığını görüyoruz. İtilaf Devletleri, bir taraftan İstanbul yönetimince parafe edilen Sevr Anlaşması'nı İstanbul Hükümeti'ne tasdik ettirmeye uğraşırken, diğer taraftan da İstanbul Hükümeti'nin Ankara Hükümeti ile anlaşması hususunda bir heyetin İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilmesini istiyorlardı²¹⁰. Bu arada Ankara İstiklal Mahkemesi Büyük Millet Meclisi'nin müsaadesi olmaksızın İtilaf Devletleri ile müzakerelere girişen ve Sevr'de Sevr

208 Ankara Hükümeti Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet'in 30 Mayıs 1920 tarihli mektubu için bkz; Şimşir, *a.g.e.*, s.130-131.

209 Şimşir, *a.g.e.*, 175.

210 Bilal N.Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, c. II, Ankara 1975, s. 359, 361, 367.

Anlaşması'na imza ksoyan Damat Ferit, Hâdi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis hakkında gıyaben idam kararı vermişti (7 Ekim 1920)²¹¹. Aynı gün İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek yomiserleri Sadrazam Damat Ferit'e ortak bir nota vererek Anadolu'ya bir heyetin gönderilmesini istemişlerdi²¹². Ankara Hükümeti kabul etmedikten sonra herhangi bir barışın sağlanamayacağını anlayan İtilaf Devletlerinin görüşleri doğrultusunda yeni bir hükümetin kurulabilmesi için Damat Ferit'in görevden ayrılması gerekiyordu. Bu amaçla İstanbul'daki İtilaf Devletleri yüksek komiserleri 13 Ekim 1920'de padişahla gizli bir görüşme yapmışlardı. Yüksek Komiserler, padişaha Damat Ferit'in değiştirilmesi ve Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi gerektiğini söylemişlerdi²¹³. Bunun üzerine Damat Ferit'in 17 Ekim'de Sadaret'ten istifa etmesiyle hükümet kurma görevi Tevfik Paşa'ya verilmişti. Tevfik Paşa'nın, 18 Ekim'de İngiliz ve Fransız yüksek komiserleri ile yaptığı görüşmede, Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi ve Sevr'in tasdik konularına da temas edilmişti²¹⁴. Nihayet Tevfik Paşa 21 Ekim'de kabinesini kurmuştu. Tevfik Paşa Kabinesi, Ankara ile bir uzlaşma hükümeti niteliğinde idi. Zira Ankara sempatizanı İzzet Paşa gibi şahıslar da hükümette yer alıyordu²¹⁵. İtilaf Devletlerinin yeni politikası Ankara'yı barışçı usullerle yola getirmektir²¹⁶.

Tevfik Paşa Kabinesi'nin Ankara'ya yönelik ilk icraatlarından birisi, Kuva-yı Milliye ve Ankara Hükümeti'ni ortadan kaldırmak amacıyla kurulan Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği'nin mevcudiyetine son vermek oldu. 2 Eylül 1920'de bu konu Meclis-i Vükelâ'da görüşüldü ve o ana kadar "devletçe" Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği'nden bir

211 Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir 1988, s. 56.

212 Şimşir, *a.g.e.*, s. 369-370.

213 Şimşir, *a.g.e.*, s. 352-353.

214 *A.g.e.*, s. 370-371.

215 *A.g.e.*, s. 371.

216 *A.g.e.*, s. 375.

faide istihsal edilmediğinden dolayı bu müfettişliğin devamına da lüzum olmadığı kararına varıldı. Anadolu Müfettişliği ve teşkilatının ilgası kararlaştırıldı ve bu hususta bir de kararname hazırlandı²¹⁷. Aynı gün, daha önce İzmit Vilayeti içerisine dahil edilen Hüdavendigâr Vilayeti ile Bolu Sancağı mülhakatından bazı kısımların eski şekline döndürülmesi de Meclis-i Vükelâ tarafından kararlaştırıldı²¹⁸.

Anadolu Müfettiş-i Umumiliği ve teşkilatının ilgası 3 Eylül 1920 tarihli kararname ile gerçekleştirildi²¹⁹

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi sonuna kadar olan gelişmeler ve İstanbul hükümetlerinin ülkeyi korumada gösterdikleri başarısızlık üzerine, Heyet-i Temsiliye'nin istekleri doğrultusunda Osmanlı Mebusan Meclisi açılmış ve Kuva-yı Milliye İstanbul'da da yönetime hakim olmaya başlamıştı. Bunun üzerine, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri, aynı zamanda Heyet-i Temsiliye'nin görüşleri istikametinde çalışanları da yönetimden uzaklaştırmışlar, Damat Ferit'i tekrar iktidara getirmişlerdi. Buna karşılık Kuva-yı Milliyeciler, Anadolu'daki mülki ve askeri idareye el koymuşlardı. Böylece, Anadolu'nun büyük bir kısmında Damat Ferit Hükümeti'nin otoritesi ortadan kalkmıştı.

İtilaf Devletleri, Damat Ferit Hükümeti vasıtasıyla İstanbul'da idareyi tamamen kontrol altına almışlardı. Bu arada Anadolu'da İstanbul Hükümeti'nin otoritesini tesis et-

217 Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği'nin 2 Ekim 1336 tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası, esbabı mucibesi ve kararname layihası müsveddesi için bakınız; BOA, MV, 252/138.

218 İzmit Vilayeti, Hüdavendigâr Vilayeti ve Bolu Sancağı'nın eski yönetim şekline döndürülmesi hususundaki 2 Ekim 1920 tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası, BOA, MV, 252/139.

219 Bu kararnamenin metni için bakınız; BOA, Kavanin 30, s. 81.

mek isteyen Damat Ferit, Sadrazam, Hariciye Nazırı ve Harbiye Nazırı Vekili olduğu bir sırada, Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin kurulmasını sağladı. Ankara'da BMM'nin 23 Nisan'da açılışında muvaffak olunması ve millet adına yönetime el konulduğunun açıklanmasından kısa bir süre sonra 28 Nisan 1920'de Anadolu Müfettiş-i Umumiliği kurulmuştu. Kuruluş kararnamesi 28 Nisan'da yürürlüğe girmesine rağmen, Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'nin vazife ve selahiyetlerini düzenleyen kararname 6 Mayıs'ta yürürlüğe girmiş, ancak 28 Nisan'dan itibaren geçerli sayılmıştır. BMM, İcra Vekiller Heyeti'ni 2 Mayıs'ta kanunlaştırmış ve 5 Mayıs'ta da ilk toplantısını yapmıştır. Bu husus dikkate alındığında padişahın Müfettiş-i Umumiliğin kesin olarak faaliyete geçirilmesi için, Ankara'da oluşan hükümet ve idari yapının netleşmesini beklediğini söylemek yerinde olur.

Anadolu'daki bütün yetkilerini kaybettiğini gören İstanbul Hükümeti, her ne kadar müfettişliğin kuruluş amacının, Anadolu'da emniyet ve asayiş sağlamasını ifade etse de esas amaç, Ankara'da kurulan yeni meclis ve idarenin ortadan kaldırılarak İstanbul'un otoritesini Anadolu'da hakim kılmaktır. Zira müfettişliğe verilen yetkiler, daha önceki müfettişliklere göre çok daha geniş bir bölgeyi içerisine almakta, askeri ve mülki alanda selahiyet-i kâmileyi haiz olması kararlaştırılmakta, sadece kara değil deniz kuvvetleri ve gönüllü birlikler de bu müfettişliğe bağlanmakta idi. Anadolu'ya müfettiş olarak gönderilen Mustafa Kemal Paşa'nın yetkileri ile Anadolu Fevkalâde Müfettişi Zeki Paşa'ya verilen yetki ve sorumlulukları karşılaştırdığımızda, Mustafa Kemal Paşa'ya daha dar bir alanda vazife ve sorumluluk verildiği görülmektedir. Ayrıca, Anadolu Müfettişliği, doğrudan sadrazama bağlanarak bakanlıklar üstü bir konuma getirilmekte, para harcamalarında kolaylık sağlanmakta, refakatine askeri, mülki ve idari alanda mütehasıs müşavirler tayin edilmektedir. Müfettiş-i Umumi,

sıkıyönetim ilan etmeye, mevcut askeri teşkilatları ilga ve yeniden askeri kuvvetler kurmaya yetkili kılınmaktadır. Anadolu Müfettişliği'nin böyle geniş yetkilerle donatılması, büyük bir güç olarak Anadolu'da kök salan BMM ve hükümetini ortadan kaldırmak içindi. Ancak İstanbul Hükümeti'nin, kendisinin haiz olmadığı bir gücü ve yetkileri bir müfettişe vererek başarılı olması mümkün değildi.

Bu çerçevede, Anadolu Müfettişi Zeki Paşa'nın, BMM'nin kapatılması ve İcra Vekilleri Heyeti'nin ortadan kaldırılması ve İstanbul Hükümeti'ne tâbi olunması yolundaki Ankara Hükümeti'ne yaptığı âmirane tekliflerin Ankara'da pek ciddiye alınmadığı görülüyor. Ancak, olayın gerçek boyutunu öğrenmek için, hiçbir taahhütte bulunmadan, görüşme kabul ediliyor, fakat bu gerçekleşmiyor. Esasında, Anadolu'da artık hakimiyeti tamamen ele geçiren Ankara Hükümeti için İstanbul Hükümeti'ni dikkate almak da bahis konusu değildi.

Ankara Hükümeti'nin başarılar kazanarak güçlenmesi ve kendisinin dahil bulunmayacağı bir kararın hükmünün olmayacağına anlaşılması üzerine, İtilaf Devletleri de Ankara'ya zıt bir hükümetin İstanbul'da olmasının faydasız olacağı kanaatine varmışlardı. Bu doğrultuda İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri Damat Ferit'i azlettirerek Ankara ile anlaşabilecek Tevfik Paşa Kabinesi'ni kurdurmuşlardı. Ankara'yı barışçı usullerle yola getirmek isteyen İtilaf Devletlerinin bu politikasına uygun olarak da Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umumiliği ortadan kaldırılmıştı.

Bu müfettişliğin İstanbul Hükümeti'nce ortadan kaldırılması, Ankara'nın üstünlüğünü kabulü ve BMM'nin gücünün tescili idi. Ayrıca İstanbul'daki hükümetleri istedikleri gibi değiştirerek yönetimdeki hakimiyetlerini ortaya koyan İtilaf Devletlerinin, Ankara Hükümeti'nin gücünü kabul etmelerinin bir ifadesidir.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

MİLLİ MÜCADELE STRATEJİSİNDE YOLLAR²²⁰

220 Milli Mücadele Stratejisinde Yollar, Sosyoloji ve Coğrafya, Sosyoloji Yıllığı, Kitap 15, İstanbul 2006, s. 660-673

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Kıdemli sömürgeci devletler İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'ya karşı, yeni sömürgeci Almanya ve Avusturya'nın mücadelesinin adı I. Dünya Savaşı'dır. Osmanlı Devleti, birinci grubun parçalamayı hedeflemesi üzerine ikinci grubun yanında yer almak zorununda kalmıştır. I. Dünya Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti'nin yer aldığı taraf savaşı kaybetmiş, Osmanlı topraklarını paylaşmak isteyen İtilaf Devletleri ise savaşı kazanmışlardı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, Anadolu'yu bile parçalamak niyetiyle işe Türkiye'nin deniz, demir ve kara yollarına el koymakla başlamışlardı. Milli Mücadele önderleri de Anadolu'yu elde tutmak için düşmanların bu taktiğini etkisiz hale getirmek için hazırlıklara başlamışlardı.

1- İtilaf Devletlerinin Türkiye'yi İşgal Planında Yolların Önemi

I. Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkan Osmanlı Devleti, imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile işgal edilmemiş toprakların da paylaşılabilmesine zemin hazırlamıştı. Bunu için İtilaf Devletleri tarafından seçilen vasıtalar da deniz, kara ve demiryolları idi.

a-Deniz Yolları ve Limanların İtilaf Devletlerince Kontrolü

İtilaf Devletlerinin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın birinci madde olarak da Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdikleri

husus, I. Dünya Savaşı sırasında geçemedikleri Çanakkale ve Karadeniz boğazlarından geçişlerinin sağlanması ve Çanakkale ile Karadeniz boğazlarındaki kalelerin kendilerine teslim edilmesi²²¹. Bunlarla da yetinmeyen İtilaf Devletleri Türklerin elinde bulunan bütün liman ve barınakların İtilaf Devletlerince serbestçe kullanılması ve kendilerinin düşmanları tarafından hiçbir şekilde kullanılmamasını garanti altına almışlardı²²². Böylece, Batum dahil olmak²²³ üzere Türkiye'nin bütün sahillerine hükmetme inisiyatifi İtilaf Devletlerinin eline geçmişti.

Karadeniz'de İtilaf Devletlerinin hareket kâbiliyetini kısıtlayacak olan mayınlarla ilgili bütün bilgiler İtilaf Devletleri'ne verileceği gibi, Türk limanlarında veya Türkiye dışındaki yerlerdeki Osmanlı Devleti'ne ait bütün savaş gemileri de teslim edilecekti²²⁴. Kısacası, ellerine geçirecekleri limanları tehdit edebilecek bütün vasıtalarla da sahip olmuş oluyorlardı.

b-Demir Yolları

I. Dünya Savaşı sonunda Türkiye'nin elinde kalan işgal edilmemiş topraklardaki tren yolları; Edirne - İstanbul - Adapazarı - Bilecik- Eskişehir - Konya - Ulukışla - Adana - İskenderun - Antep hattı ve Batı Anadolu'da kalan hatlar ile Eskişehir-Ankara demiryolu hatlarıydı. Ayrıca, Rus işgali sırasında yapılan Kars -Tiflis - Batum hattı da Osmanlı Devleti'nin denetimi altında idi.

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması ile Kafkasya'da Türk denetimi altında bulunan demiryolları dahil Türkiye'deki bütün demiryollarını, diledikleri gibi kullana-

221 Mondoros Ateşkes Antlaşması (İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I, Ankara 1983, s.12-14), madde(m), 1.

222 Mondoros Ateşkes Antlaşması, m. 8-9.

223 Mondoros Ateşkes Antlaşması, m.15.

224 Mondoros Ateşkes Antlaşması, m.3,6.

bilme ve kendi denetleme görevlilerini bütün demiryollarına yerleştirme hakkına sahip olmuşlardı²²⁵. Ayrıca, İç Anadolu'yu Torosların güneyine bağlayan en stratejik nokta olan Toros tünellerinin hiçbir şart gözetmeksizin hemen İtilaf Devletleri'ne teslimi öngörülüyordu²²⁶. Böylece, İtilaf Devletleri daha masa başında iken askerî açıdan da son derece önemli olan demir yollarının tamamında denetim hakkını kazanmışlardı.

c-Kara Yolları

Mondros Ateşkes Antlaşması'nda kara yollarını doğrudan hedefleyen bir hüküm bulunmamakla beraber, Toros tünelleri kontrol altına alındığında, bu bölgedeki karayolunun da İtilaf güçlerinin eline geçecekti. Ayrıca, İtilaf Devletleri'ni tehdit edecek bir durum karşısında, uygun gördükleri noktaları işgal etme hakkını kendilerine tanıyan²²⁷ İtilaf Devletleri istedikleri bölge ve karayolunu da ele geçirmeyi antlaşmaya koymuşlardı.

İtilaf Devletleri, Türkiye'nin sahillerini kontrol ederek, hintderlantını da kendilerine bağımlı hale getirmeyi hedefledikleri gibi, demiryollarını da elde tutarak ülkenin can damarlarını zapt u rabt altına almayı hedefliyorlardı.

Türkiye'nin hareket kabiliyetini yok etmek için kara, deniz ve demir yollarını sıkı bir şekilde kayıtlar altına almak isteyen İtilaf Devletlerine karşı milletin topyekûn tek bir varlık gibi hareket etmesinden başka çare kalmamıştı.

225 Mondros Ateşkes Antlaşması, m.15.

226 Mondros Ateşkes Antlaşması, m.10.

227 Mondros Ateşkes Antlaşması, m.7.

2- Milli Mücadele Stratejisi

a- Milli Mücadele Stratejisi:

Sıradağ-Yayla-Şehir Savunması

Milli Mücadele'nin temel stratejisi Anadolu yaylasına düşmanın hiçbir şekilde sokulmaması üzerine kurulmuştu. Milletin ve mücadelenin hazırlık ve hareket alanı olan bu bölgeyi muhafaza etmek için sıradağ-yayla savunması yapılmıştı. Bu merkezi alan savunması dışında kalan yerlerde ise halkla bütünleşmiş bir şehir savaşı modeli uygulanmıştı. Özellikle Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta bu şehir savunma modeli başarılı bir şekilde uygulanmıştı.

Milli Mücadele'nin topyekûn savaş anlayışı ile herkesin her yerde bir şekilde mücadeleye katılması prensibi, Atatürk'ün "Hatt-ı müdafaa yoktur. Sath-ı müdafaa vardır." sözleriyle ifadesini bulmuş, topyekûn savaşın ilk ve en başarılı örneği sergilenmişti²²⁸.

b- Milli Mücadele Stratejisi'nde Anadolu'nun

Coğrafi Kısımlara Ayrılması

ba-Mahrem Coğrafi Alan: Anadolu Yaylası

Mondros Ateşkes Antlaşması ile beraber İtilaf Devletleri'nin isteği doğrultusunda Osmanlı hükümetleri tarafından daha barış anlaşması yapılmadan ordunun terhis edilmeye başlanması üzerine Kuva-yı Milliye önderlerinin yeni bir mücadele taktiği ortaya koymuşlardı. Yıldırım Orduları Kumandanı sıfatıyla İngilizlerin İskenderun'a asker çıkarmasını engellemek isteyen Mustafa Kemal Paşa, bu isteğine Osmanlı Hükümeti'nce ret cevabı aldığı sıralarda, düşmanın Anadolu içerisine girme-

228 Ali Arslan, "Irak Savunma Tarzı ile Türk Milli Mücadele Modeli'nin Mukayesesi", Şükrü Balcı Polis YO Dergisi/Florya Yıldızı, Sayı 1, 1 Haziran 2003, s. 34-37.

sini önlemek için Toros Dağlarındaki savunma hattının temelini oluşturan çalışmaları başlatmıştı. Kafkasya'dan çekilen ordu da Van-Erzurum-Karadeniz dağ silsilesi boyunca Samsun'a kadar yerleştirilmişti. İstanbul'un işgal edildiği gün Mustafa Kemal Paşa, bu dağ savunma hattını Bolu üzerinden Geyve'ye kadar uzatmıştı. Böylece Van-Erzurum-Geyve-Antalya-Van dikdörtgeninde bir dağ-yayla savunma alanı oluşturulmuştu. Ayrıca Van-Erzurum-Ankara-Sivas mutlak savunulması gereken iç alan da meydana getirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktıktan sonra, Havza'ya ulaştığında sahillerin işgaline karşı halk protestoları yapılmasını, ancak Anadolu içlerine girecek düşman kuvvetlerine karşı topyekûn müdafaa yapılmasını istemesi büyük ölçüde dağlarla çevrili Anadolu yaylasını bir savunma alanı olarak kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

bb- Geçici Olarak İşgaline Müsaade Edilecek Bölgeler: Sahiller

Milli Mücadele'nin örgütlenme dönemi ve Ankara'da BMM Hükümeti'nin güçlenmesine kadar olan dönemde ülkenin sahillerinin işgaline karşı silahlı bir hareket başlatılmamıştı. Bundaki hedef; Anadolu yaylasında hakimiyeti tam olarak sağlamak ve eldeki sınırlı kuvveti İtilaf Devletlerinin donanma vasıtası ile güçlü olduğu sahil bölgelerinde harcamaktı. Sahil bölgelerinde Milli Mücadele örgütlenmesi yapılmış, Ankara'nın gücünü pekiştirmesine kadar silahlı hareket geçilmemişti.

bc-Kesinlikle Korunması Gereken Mekanlar:

Geçitler-Yollar

Ülkenin sahillerini elinde tutan İtilaf Devletlerinin mahrem bölge olan Anadolu yaylasına ulaşmasını engellemek

için sahilleri İç Anadolu'ya bağlayan bütün yollar düşmanlar için kapatılmış ve geçitler tutulmuştu. Anadolu yaylasını çepe-çevre kuşatan geçitler ve sahillerden dahile uzanan yollar mutlak bir şekilde silahlı güçler tarafından her türlü vasıta kullanılarak Milli Mücadele'nin merkezi koruma altına alınmıştı.

3- Milli Mücadele'nin Örgütlenme Aşamasında Yollarla İlgili Alınan Genel Tedbirler

İtilaf Devletlerinin isteği üzerine İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali Anadolu'ya karşı hareketin başladığını ortaya koymuştu. Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Havza'da bulunduğu sırada 29 Mayıs 1919 tarihinde 15. Kolordu Kumandanlığı'na takip edilecek müdafaa hareketi ile ilgili bir tebliğ gönderen Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletlerinin **“İstiklal-i millimizi ve devletimizi idama mahkum etmekte oldukları”**nın tahakkuk etmekte olduğunu belirterek, İtilaf Devletlerinin istila hareketi karşısında neler yapılabileceğini açıklamıştı. Mustafa Kemal Paşa, Karadeniz sahillerine Yunan askerlerinin çıkması ve bölgedeki Rumların isyan ederek bir cumhuriyet kurma teşebbüslerine karşı şiddetle takibat yapılacağını, halk ve asker kuvvetiyle onların bölgeden tard edileceğini, ancak, İtilaf Devletlerinin sahile çıkması karşısında protesto mitingleri yapılacağını, fakat, İtilaf Devletleri kuvvetlerinin memleket dahiline ilerlemesi halinde, yani bilfiil istila eylemelerine karşı, asker-halk topyekûn fiilen silahlı müdafaa başlayacağını gizli olarak Üçüncü, On Beşinci, Yirminci Kolordu kumandanlıklarına yazmıştı²²⁹.

Bundan da anlaşılacağı gibi, Kuva-yı Milliye'nin hareket tarzı, hazırlıklar tamamlanana kadar, İtilaf Devletleri'nin sa-

229 ASD, IV, 25-27, Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları (İHE), s. 51
Mustafa Kemal Paşa'nın 15.6.1919 tarihinde 15. Kolordu kumandanına verdiği cevap; ASD, IV, s.31; Karabekir, İHE, 70 .

hil kısımlarını bir süre işgal etmelerine karşı doğrudan bir hareket yapılmayacak, fakat Anadolu içlerine girişlerini engellemek için her türlü çaba gösterilecektir.

4-İstanbul'un 16 Mart 1920'de İşgalinden Sonra Yollarla İlgili İlk Uygulamalar

Erzurum ve Sivas kongreleri dönemlerinde Kuva-yı Milliye teşkilatları büyük ölçüde tamamlanmış ve Kuva-yı Milliye'nin baskısıyla yapılan seçimler yapılmıştı. Meclis-i Mebusan'ın 14 Ocak 1920'de açılmasından itibaren Kuva-yı Milliyeciler İstanbul da dahil olmak üzere yönetime hakim olmaya başlamışlardı²³⁰.

Ülkedeki bütün gücün, Kuva-yı Milliyeciler'in eline geçtiğini gören İtilaf Devletleri 16 Mart 1920'de, İstanbul'u tamamen işgal etmişlerdi. Bunun üzerine, Heyet-i Temsiliye de aynı gün karşı tedbirleri yürürlüğe koymuştu. Bunlar esas itibariyle yol ve geçitlerin tutularak Anadolu yaylasının korunmasına yönelikti.

1- Geyve Boğazı'nın milli kuvvetler tarafından işgal ve şimendifer köprüsü tahrip edilecektir.

2- Geyve, Ankara, Pozantı mıntikasındaki şimendifer hatlarına ve malzemelerine el koyabilmek için bu hat boyundaki İtilaf kuvvetlerinin silahları alınarak tevkif edilecektir.

3- Konya'daki Anadolu hat komiser muavini derhal trenlere el koyarak işletilmesini temin edecektir. Emrine itaat etmeyen şimendifer memurlarının tedibi için lazım gelen tedbir alacaktır.

230 Ali Arslan, "Ülkenin Kurtarılmasında Kuva-yı Milliye'nin Görüşü ve Yalnız Siyaseten Müdafaa'nın İflası (1918-1920)" İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Der-gisi. Sayı: 36, İstanbul 2000, s. 7-28.

4- İstanbul ile mevcut telgraf hatlarının “**kısm-ı âzamisi**” Geyve’den geçtiğinden Geyve Santralı askerî birliklerce derhal işgal edilecektir²³¹.

İstanbul’un işgali üzerine Heyet-i Temsiliye başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa’nın ortaya koyduğu ilk icraat, İstanbul üzerinden Anadolu içlerine doğru başlayacak bir hareketi engellemek için, demir yolları ve telgraf hatlarının geçtiği Geyve Boğazı’nı elde tutmak, demir yolları üzerinde tam hakiyet kurmak ve o dönem için en etkin iletişim aracı olan telgraf sistemini düşmana kullandırmamak tedbirlerini almasıdır.

5-Kuzeybatı Anadolu Bölgesinde

Yollarla İlgili Alınan Tedbirler

İstanbul-Kocaeli yarımadası üzerinden Anadolu içlerine doğru yapılacak bir hareketi önlemek için hemen tedbirler alınmaya başlanmıştı. İlk olarak 17 Mart akşamı, 150 kişilik bir istihkam müfrezesi Lefke (Osmaneli)’ye varmış ve Geyve Boğazı’ndaki önemli tünel ve köprüleri tahrip etmek vazifesiyle Geyve Boğazı’na hareket etmişti. Bu birlik, telgraf merkezini kontrol edecek, tahrip edilen mahalleri koruyacak ve Geyve Boğazı’nı esaslı surette korumak için “**Kuva-yı Milliye’yi cem’ ve tahşid**” edecekti. Ayrıca, Adapazarı’ndan bir nizamiye kuvvetinin Geyve’ye gönderilmesi 7. Fırka Kumandanlığı’na bildirilmişti²³².

Geyve Boğazı’ndaki iki köprüde 50’şer İngiliz askerinin bulunması, İzmit ve İstanbul’dan 1500 İngiliz askerinin Geyve

231 Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal’in 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Bey vasıtasıyla 15. Kolordu Kumandanı K. Karabekir’e gönderdiği 16.3.1920 tarihli telgraf, Karabekir, **a.g.e.**, s. 499; **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD)**, Sayı: 22, Ankara 1957, Vesika No: 577.

232 18.3.1920’de Mustafa Kemal’den Kazım Karabekir’e gönderilen telgraf, Karabekir, **a.g.e.**, s. 520.

Boğazi'na gelmesi²³³ Eskişehir'den çekilen 500 civarındaki İngiliz kuvvetinin Geyve İstasyonu ile Lefke (Osmaneli) arasında bulunması, 150 kadar İngiliz'in de güney ve hat boyundaki bazı mevkiileri işgal etmeleri dolayısıyla Osmaneli Köprüsü (tren) 20.3.1920'de tahrip edilmişti. İngilizler bu köprüyü tamir etmek için 200 işçi getirmişlerse de²³⁴ Kuva-yı Milliye'nin kendilerine rahat vermemesi üzerine işçileri Geyve'ye geri göndermek zorunda kalmışlardı²³⁵.

Ali Fuat Paşa, 22.3.1920'de Geyve Boğazı'nın hakimiyetini alıncaya kadar, Umurbey köyünde bulunan Rıfat Efendi müfrezesinin Geyve ile Lefke arasındaki şimendifer hattını tahrip ve postalara taarruz ederek düşmanı gerilerde taciz etmesi kararlaştırmış ve bu hususta Rıfat Efendi'ye tebliğde bulunmuştu. Ayrıca, Eşref'in Geyve'nin kuzeyinde ve şimendifer hattının doğusunda faaliyete geçmesini uygun görmüştü. Birinci Fırka'nın da İzmit-Geyve arasındaki düşmana tacizde bulunması kararlaştırılmıştı. Aynı gün, Ali Fuat Paşa'nın emirleri tatbika başlanmış ve Yüzbaşı Rıfat Efendi Geyve Boğazı'ndaki İngilizleri taciz için muhtelif yerlere müfrezeler sevk etmişti²³⁶.

Bütün bu çalışmalar neticesinde, 28 Mart'ta Geyve Boğazı'nın kuzey girişinde Doğançay takviye edilirken, piyadeler de Geyve'ye ulaşmışlar ve bölgede hakimiyet Kuva-yı Milliye'nin eline geçmişti²³⁷. Yaklaşık bir hafta sürede, İngilizler Eskişehir'den İzmit'e çekilmek mecburiyetinde bırakıldığı gibi²³⁸ Geyve, Geyve Boğazı, bu güzergâhtaki tren hatları ve İstanbul ile haberleşme telgraf merkezi ağı ele geçirilmişti.

233 Karabekir, **a.g.e.**, s. 530.

234 24. Fırka Kumandanı Mahmut Bey'den 20. Kolordu Kumandanı'na 22.3.1920'de gönderilen telgraf; **HTVD**, Sayı 35, Mart 1961, Vesika no: 868

235 Özel, **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele**, İstanbul 1987, s. 42.

236 **HTVD**, Sayı 35, Vesika No: 868.

237 Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları** (MMH), İstanbul 1953, s. 319.

238 Özel, **a.g.e.**, s. 44.

Bir “**livaya bedel Geyve**”²³⁹ Kuva-yı Milliye'nin bir üssü haline gelirken komutanlığı da XXIV. Tümen Komutanı Kaymakam Mahmud Bey üstlenmişti.

Kuva-yı Milliye'nin bölgede güçlendiği sırada, Geyve'ye bağlı 1300 haneli Rum köyü olan Ortaköy civarında, İngilizlerin silahlandığı Rum çeteleri Kuva-yı Milliye ile çatışmaya başlamışlardı. XXIV. Tümen bu Rum isyanını bastırmış ve yaptığı bu çok önemli hizmetten dolayı Mustafa Kemal Paşa, XXIV. Tümen Komutanı Mahmut Bey'e bir tebrik telgrafı göndermişti²⁴⁰. Geyve ve Geyve Boğazı'ndaki bu Kuva-yı Milliye üssü bölgede de sükuneti sağlamada etkin olmuştu.

Bölgedeki karayolları İzmit-Adapazarı-Bolu-Ankara-Sivas ve Arifiye-Bursa yolu ulaşım ve bölgeyi kontrol etme açısından Geyve son derece önemli idi²⁴¹.

İstanbul-İzmit-Eskişehir-Ankara demiryolu hattı ulaşımında stratejik bir konumdaydı²⁴². İngiliz ve Milli Mücadele karşıtı olan Damat Ferid hükümetleri İzmit-Eskişehir-Konya demiryolunun bazı noktalarını elde tutarak Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'yi zayıflatmak, hatta Sivas'a kadar hareketlerini genişletmeyi düşünüyorlardı²⁴³.

Kocaeli yarımadası, ulaşım yönünden İstanbul'dan Anadolu içlerine kadar uzanacak bir köprü özelliğini taşıyordu²⁴⁴. Kuva-yı Milliyeciler de İzmit'i kazanarak, orada bir hareket üssü meydana getirme ve buradan Üsküdar ve Kadıköy'e fiilen ve fikren hareket-i milliyeyi sokmayı hedefliyorlardı²⁴⁵.

239 Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s. 72.

240 HTVD, Sayı 72, Vesika No: 1558.

241 Tefik Çavdar, Milli Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul 1971, s. 83.

242 Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ankara 1974, s. 82-90.

243 Adnan Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921, Ankara 1994, s. 27-28.

244 Özel, Milli Mücadele, s. 3.

245 Heyet-i Temsilîye namına Mustafa Kemal'den 1.10.1919'da Kazım Karabekir'e gönderilen telgraf; Karabekir, a.g.e., s. 307.

Kuva-yı Milliye'nin Geyve'yi bir üs haline getirmesi²⁴⁶ ve Kocaeli mıntıkasındaki Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile yakın işbirliğine yönelmesi, İngilizleri İstanbul Boğazı'nın tehlikeye düştüğü noktasında endişeye sevk etmişti²⁴⁷. Tam bu sırada işbaşına gelen Damat Ferid Hükümeti, Güney Marmara'da milli kuvvetlere karşı isyan eden Anzavur'a paşalık (7.4.1920) unvanı verirken²⁴⁸, Kuva-yı Milliye'ye karşı da İtilaf Devletlerinden yardım istemişti.

İstanbul Boğazı'na yönelebilecek bir harekete karşı, doğruya doğru bir tampon bölge oluşturma düşüncesiyle İngiliz ve onların emrindeki Damat Ferid Hükümeti tarafından fiiliyata dökülmeye başlanmış ve Kocaeli yarımadasında faaliyetlere başlamışlardı²⁴⁹. Heyet-i Temsiliye'nin emrinde olan kuvvetlerden, İzmir'den çekilen 56.Tümen'in Bursa'da, 24. Tümen'in de Geyve'de üstlenmesinden itibaren, Milli Mücadele karşıtı güçlerin Ankara'ya doğru açılmada Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu hattından başka yolu kalmamıştı²⁵⁰. Kısa bir süre içinde de Ankara ve Kuva-yı Milliye için çok tehlikeli olan I. Düzce Ayaklanması (13 Nisan-31 Mayıs 1920) başlamıştı. Heyet-i Temsiliye de bu hareketin önünü almak için hemen şu tedbirleri almıştı:

1- Bolu'daki jandarma kuvveti ile Bolu dağı geçitleri tutuldu.

2- Zonguldak'taki 32. Alay'ın Bolu'ya hareketi emredildi.

246 Ali Arslan, "Milli Mücadelede Geyve'nin Önemi", I. Sakarya Tarih Sempozyumu (1998) Bildirileri, Sakarya 2000, s. 61-74.

247 HTVD, s. 36 Vesika No: 367, 368, 369.

248 Yüksek Komiser Amiral J. De Robeck ile Damad Ferid'in konuşmalarını ihtiva eden 8.4.1920 tarihli memorandum; Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk II, Ankara 1975, s. 26-29.

249 Türk İstiklal Harbi, (T.İ.H.) C VI, Ankara 1974, s. 4.

250 Rahmi Apak, İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu? İstanbul 1943, s. 112.

3- 24. Tümen'in topçu ve süvari ile pekiştirilmiş iki taburunun tümen karargahı ile birlikte Geyve'den Düzce'ye hareketi emredildi.

4- İstanbul'dan Kandıra'ya henüz gelmiş olan Binbaşı Çolak İbrahim'in 60 kişilik bir müfrezeyle Adapazarı'na hareketi bildirildi.

5- Çerkez Ethem ve müfrezesinin Balıkesir'den Geyve-Adapazarı doğrultusunda yola çıkması emredildi.

6- Kastamonu ve Çorum havalisindeki 58. Alay'ın Ankara'ya intikali tebliğ edildi.

7- Aydın cephesinden seçilen milli süvari bölüğünün Ankara'ya taşınması kararlaştırıldı.

Ankara'nın tehditlen kurtarılması için tedbirler alınırken, 18 Nisan akşamı Mustafa Kemal Paşa imzasıyla Geyve'deki 24. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mahmud Bey'e 143. Alay'ın iki taburu, bir kudretli dağ bataryası ve bir süvari takımı ile ayaklanmayı bastırmak için hemen Düzce'ye hareket etmesi emri verilmişti²⁵¹.

Asilerin planı hızlı bir şekilde hareketle Geyve Boğazı'nı güneyden ve kuzeyden tıkararak Bolu - Gerede²⁵² - Çerkeş - Kızılcahamam - Ayaş ve Beypazarı gibi Ankara'nın kuzey ve kuzeybatısında bulunan şehirleri Kuva-yı Milliye aleyhine ayaklandıracaklardı. Buna karşılık Ali Fuat Paşa, Geyve Boğazı'nın kuzey girişindeki tedbirleri 27 Nisan'da tamamlayarak 28 Nisan'da Geyve İstasyonu'na gelmişti. Geyve Boğazı'nın elden çıkması isyan mıntikasının Bilecik ve Eskişehir'e kadar uzamasına neden olabilecek ve yabancı güçler tekrar eski yerlerine dönebileceklerdi²⁵³.

251 T.İ.H., VI, s. 92-93.

252 İsyanın Gerede Nallıhan ve Safranbolu istikametinde yayılmaya başladığı hakkında Kuva-yı İnzibatiye idaresinin telgrafı için bakınız; İkdâm, 30 Mayıs 1920, Sayı. 8327.

253 Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 359-367.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarında İttihatçılar tarafından kurulan Karakol Cemiyeti, Kocaeli yarımadasında Rum çetelerine karşı tedbirler alarak, bu bölgeden geçerek İstanbul'dan Ankara'ya ulaşacak emniyetli gizli bir yol oluşturmayı hedeflemişti²⁵⁴. Anadolu'ya kaçış yolu yani “**menzil hattı**” Binbaşı Yenibahçeli Şükrü komutasında kurulmuştu²⁵⁵. Karakol Cemiyeti'nin Milli Mücadele lehine, istihbarat yapması, malzeme kaçırmaması, subay ve memur gönderilmesi²⁵⁶ için yol veya yollara ihtiyaç vardı.

Bu yol teşkilatı kurarken, asker, esnaf ve Karadenizli çetecilerden faydalanılmış, Kocaeli yarımadasında Rum ve Ermeni çetelerini etkisizleştirerek yol elde tutulmuştur. İsmet İnönü, Fevzi Çakmak gibi devlet adamları dahil pek çok sivil-asker İstanbul'dan Ankara'ya uzanan bu yoldan Milli Mücadele merkezine ulaşmışlardı. Bu menzil, Üsküdar - Merdiven Köy - Kurna Köy - Tepeviran - Köseler - Kırallı - Sakallar - Ulu-pınar - Çahköyü - Demirciler - Şabanlar - Arifiye - Çarcama - Lefke - Bolu veya Geyve üzerinden Ankara'ya uzanıyordu²⁵⁷.

İstanbul'daki depolardan silah veya silahları çalıştıracak mekanizmaların Karakol Cemiyeti öncülüğünde, takacılar, motorcular ve sair deniz vasıtaları ile Karamürsel ve Mudanya gibi Anadolu iskelelerine sevkıyatı yapılıyordu. Ayrıca, Çanakkale'de Akbaş Cephaneliği'nden alınan silah ve cephane de Lapseki üzerinden Anadolu içlerine nakledilmişti²⁵⁸.

İtilaf Devletleri ve onların emrindeki İstanbul hükümetleri Kocaeli yarımadası üzerinden Anadolu'ya giden yolları ele ge-

254 Mehmet Akif Bal, Milli Mücadelenin Başlamasında İttihatçıların Rolü (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi, 2001), s.104, 111-112.

255 Erik Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık (Çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul 1995, s. 126-127.

256 Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, I, İstanbul 1975, s.81.

257 M. A. Bal, İttihatçıların Rolü, s. 113-119.

258 M. A. Bal, a.g.t., s. 123-125.

çirmek isterken, Kuva-yı Milliye de bu yolları tutarak Ankara ve milli hareketin güvenliğini sağlamışlardı. Ayrıca, İstanbul'dan Çanakkale'ye kadar Marmara sahilinden Anadolu içlerine giden yollar Kuva-yı Milliye tarafından büyük ölçüde denetim altında tutularak Milli Mücadele'ye insan, silah ve bilgi akışında kullanılmıştır.

6. Doğu Cephesi'nde Yollarla İlgili Alınan Tedbirler

I. Dünya Savaşı sonunda, Yakup Şevki Paşa, başarılı bir şekilde 9. Ordu'nun Kafkasya'dan Erzurum civarına çekilmesini sağlamıştı. Daha sonra, bu ordunun 2 Nisan 1919'da lağvedilmesi üzerine kurulan XV. Kolordu; 3. 9. 11. Kafkas ve 12. Tümen ile Erzurum Müstahkem Komutanlığı'ndan oluşuyordu. XV. Kolordu'nun alayları merkez Erzurum olmak üzere, Van-Doğubayazıt-Horasan-Pasinler-Tortum-Hopa hattına yayılmıştı²⁵⁹. Böylece Ermenilerin doğudan Anadolu içlerine yönelcekleri yollar tutulmuştu.

Güney - kuzey ve batıdan İtilaf kuvvetlerince çevrelenmiş olan bir Anadolu'da dış dünya ve özellikle düşmanın düşmanı olan Rusya Şuralar Cumhuriyeti ile bağlantı kurulacak tek yol Kafkasya idi. Ancak, Kafkasya'da mücadelenin kızışması üzerine İngiliz ve Ermeniler tarafından bu yolun kapatılması tehlikesi de bir ara ortaya çıkmıştı. Rusya ile irtibat kurulacak bu yolu “**nefes yolu**”na²⁶⁰ benzeten Mustafa Kemal Paşa, bu hususta, Enver Paşa'nın amcası olup I. Dünya Savaşı'nda bu bölgede komutanlık yapan Halil Kut Paşa ile Sivas'ta görüşerek, buradaki stratejik görevi ona vermişti²⁶¹. Mustafa Kemal Paşa “**Şarkta senin adın büyüktür**” dediği Halil Paşa'nın

259 Muhammet Erat, Milli Mücadele Dönemi'nde Kazım Karabekir Paşa'nın Faaliyetleri (1919-1922), I, s. 74.

260 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952), İstanbul 1995, s. 536.

261 M. A. Bal, İtilahatçılarının Rolü, s. 26.

ününden de faydalanarak, Rusya-Azerbaycan-İran kombine-zonundan yararlanarak bu yolla para ve teçhizat elde etmek istemişti²⁶².

Ermenilerin Nahçıvan'ı işgal etmeleri üzerine 30 Haziran 1919'da Kazım Karabekir Paşa halkın silahlarını teslim etmeyerek “**münasip yerlerde sebat**” etmelerini tavsiye etmiş ve 11. Fırka komutanına da bölgeye gayri resmi yollarla her türlü yardımın yapılmasını istemişti. Ayrıca Karabekir Paşa, Nahçıvan'daki hareketi idare etmek üzere, Yüzbaşı. Halil, As-teğmen Osman Nuri, As-teğmen Edip, Topçu Üsteğmen Naci beyleri göndermişti. Böylece Ermenilerin bölgeye hakim olmasını engelleyerek, Türkiye'ye dahil edilemeyen Nahçıvan'ın Azerbaycan'a bağlanmasında da önemli katkısı olmuştu²⁶³.

Doğu Anadolu için en büyük tehlike olan İtilaf Devletleri himayesinde Ermenilerin Anadolu içlerine doğru yayılma tasarısı, özellikle Hakkari'den Karadeniz'e kadar yerleştirilen XV. Kolordu tarafından bertaraf edilmişti. Ayrıca, Milli Mücadele sırasında Türkiye için en önemli yabancı devlet olan Rusya ile Nahçıvan ve Bakü üzerinden devamlı olarak irtibat kurulacak yolun açık tutulması da sağlanmıştı.

7- Kuzey Cephesi'nde Yollarla İlgili Alınan Tedbirler

I. Dünya Savaşı sonunda, 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, Güney Kafkasya'da örgütlü milisler kurarak çekildiği gibi, Samsun-Trabzon arasında kıyıların korunması ve Pontus çetelerinin bölgeye hakim olup, güneye yani Anadolu içine sarkmamaları için askerî ve mahalli kuvvetlerden oluşan direniş hazırlıkları da yaptırmıştı. Ayrıca, 1919 yılı başlarında Arda-

262 Taylan Sorgun, Halil Paşa, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş, İstanbul 1997, s. 304.

263 Ali Arslan, “I. Dünya Savaşı Sonunda Nahçıvan'da Yapılan Milli Mücadele ve Bugünkü Nahçıvan'ın Statüsünün Oluşumu”, Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, XIV/41, 535 vd.

han ve Oltu bölgesinden çekilen III. Kafkas Tümeni Trabzon bölgesini korumakla görevlendirilmişti²⁶⁴. 16 Mayıs 1919'da III. Tümen'e verilen emirle, Tortum'da bulunan 8. Alay'ın Gümüşhane'ye ve 11. Alay'ın İspir üzerinden Hopa'ya, Zivin bölgesinde olan 7. Alay'ın ise Erzurum üzerinden Trabzon'a intikal etmesi bildirilmişti²⁶⁵.

22 Nisan 1919'da mütareke şartlarını kontrol için Erzurum'a giden İngiliz Yarbay Rawlinson, Tortum'daki 3. Tümen Komutanı Yarbay Halid (Karsıalan) Bey'in Gürcülere karşı halkı örgütlediği suçlamasıyla²⁶⁶ teslimini istemişti. Halid Bey, baskı karşısında teslim olma vaadiyle Zigana dağına gelmiş, ancak Torul kazasından öte gitmeyerek **“Halid sözünde durarak buraya kadar geldi. Artık öteye gidemez”** diyerek bu bölgeyi düşmanlara karşı tutmuştu. Trabzon ve Gümüşhane bölgesinin gençlerini toplayarak talime başlamıştı²⁶⁷. İngilizlerin baskısına karşı duran Kazım Karabekir Paşa da Halid Bey'in İstanbul'a giderse tutuklanacağını dikkate alarak Bayburt'ta kalmasını sağlamıştı. Trabzon ve bölgesi Kuva-yı Milliye kumandanı olan Halid Bey, bölgeyi kontrol ettiği gibi, Trabzon'da Erzurum Kongresi sonrasında görülen muhalefeti etkisiz hale getirmekte de M. Kemal Paşa'ya yardımcı olmuştu²⁶⁸. 17 Nisan 1919'da 9. Ordu lağvedilerek yerine XV. Kolordu kurulduğunda, karargahı Erzurum'da olan ve Erzurum Hasankale bölgesinde bulunan IX. Kafkas Tümeni'ne bağlı 17. Alay, asayişin sağlanması ve iaşe ihtiyacını kolaylıkla temin etmek amacıyla Erzincan ve Mamahatun bölgesine nakledilecekti. Aynı tümene bağlı Hasankale'de olan 28. Alay da aynı gerekçelerle Bayburt ve Hart bölgesine nakledilmişti²⁶⁹

264 S. Özel, Milli Mücadelede Trabzon, Ankara 1991, s. 54-55.

265 M. Erat, MMD Kazım Karabekir Paşanın Faaliyetleri(1919-1922), I. S. 74.

266 Ahmet Ender Gökdemir, Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti, s.38-42.

267 M. A. Bal, Rolü, s.161; Sami Öncel, Milli Mücadelede Oltu, Ankara 1968, s. 47.

268 M. A. Bal, İttihatçıların Rolü, s. 173.

Bölgenin batısında teşkilatlanmanın arttığı bir sırada 9 Mart 1919'da, Samsun'a küçük bir İngiliz kuvvetinin çıkması üzerine, 17-18 Mart 1919'da Samsun'daki makineli bölüğe bağlı Hamdi adlı bir teğmen askerleri ile birlikte dağa çıkmıştı²⁷⁰.

Batı Karadeniz bölgesinde yapılan örgütlenmeler sayesinde bölge kontrol edilirken, sevkiyat için yollar da oluşturuluyordu. İstanbul'dan temin edilen cephane, top, tüfenk vs. askerî malzemenin büyük bir kısmı Kastamonu/İnebolu'ya çıkıyor ve buradan Anadolu içlerine taşınyordu. Yine Anadolu'ya malzeme taşımada önemli bir liman Ereğli idi. İstanbul-Ereğli-Akçakoca yoluyla İç Anadolu'ya ve bilhassa Batı cephesine silah, cephane ve kömür taşınyordu²⁷¹.

Milli Mücadele döneminde Samsun-Trabzon arasında kıyıların korunması ve Pontus çetelerinin etkisiz hale getirilmesi ve düşmanın Anadolu içine sarkmamaları engellemek için eldeki askerî birlikler yerleştirilmiş ve milislerle takviye edilmişti. Böylece Karadeniz'den Anadolu içlerine giden bütün yollar tutulmuştu. Ayrıca, Batı Karadeniz bölgesinde yapılan teşkilatlanma sayesinde bölge kontrol edilirken, İstanbul'dan temin edilen cephanenin sevkiyatı için de yollar oluşturulmuştu.

8 - Güney Cephesi'nde Yollarla İlgili Alınan Tedbirler

Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının hemen akabinde, gerektiğinde silahlı mücadeleye hazır olmak amacıyla Anadolu'da bir direnişin başlatılması yönünde faaliyetlere başlamıştı. Bu sıralarda Katma'dan Adana'ya gelen Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile görüş-

269 Erat, a.g.t., s.74.

270 Selek, Milli Mücadele, I, İstanbul 1982, s. 139.

271 M. A. Bal, İttihatçıların Rolü, s. 183-185.

müş ve iki komutan 4 Kasım 1918'de Çukurova'da bir direniş merkezi kurmayı kararlaştırmışlardı²⁷².

Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Komutanlığı'nın ilk günlerinde, Osmanlı Genelkurmayı'na ve komutanlara bazı önemli uyarılarda bulunmuştu. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Menzil, depo ve askerî birliklerde fazla olan ağır ve hafif silahlar, cephane malzemeler Anadolu içlerine ve Afyon bölgesine acele olarak taşınmalı; Güney Cephesi halkına, bilhassa dağ köylerine, bol silah ve cephane dağıtılmalı, dağlardaki müsait yerlere ve güvenilir ellere silah ve cephane bırakılmalıdır²⁷³. Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteği doğrultusunda Toros Dağlarında uygun görülen köylere silah ve cephane dağıtılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yerine II. Ordu Müfettişi olarak atanan Nihat Paşa da aynı istikamette çalışmıştı²⁷⁴. İngilizlerin Kilikya'da bir Ermeni devleti kurulması yönündeki çalışmasına karşılık, Nihat Paşa köy ve kasabalarda milli teşkilatlanmayı örgütlemeye başlamıştı²⁷⁵. Adana-Mersin bölgesindeki Osmanlı ordusunun çekilmesi, İtilaf Devletlerince temin edilirken, Toroslarda İtilaf Devletlerine bir karşı örgütlenme temin edilmiş, Toroslardan asker ve teçhizatın iç Anadolu'ya sevki büyük ölçüde başarılı bir şekilde temin edilmişti²⁷⁶. Tabiidir ki Toroslardaki örgütlenme ile Toroslardaki yolların tutulmasını da temin edecekti.

15 Eylül 1919'da Suriye ve Kilikya'da işgal kuvvetlerinin değiştirilmesi konusunda İngiliz-Fransız Mukavelesi'nin imzalanmasından sonra Adana, İskenderun, Antep, Maraş ve Urfa şehirleri İngilizler tarafından boşaltılırken Fransızlar yerleşmeye başlamışlardı. Bununla da yetinmeyen Fransızlar, strate-

272 Cebesoy, a.g.e., s. 29.

273 Kurtuluş Savaşında İçel (Mersin), İstanbul, 1971, s. 21.

274 M. A. Bal, Rolü, s. 46.

275 Bilal Şimşir, Malta Sürgünleri, Ankara, 1985, s. 22.

276 M. A. Bal, Rol, s. 52-53, A. Özçelik, Ali Fuat Cebesoy, Ankara, 1999, s. 758.

jik gerekçelerle Toros geçitlerini işgal etmeye yönelmişlerdi²⁷⁷. Fransızların, Ermenileri de yanlarına alarak Çukurova’da zulüm yapmaya başlamaları üzerine, ilk önce Karaisalı’da düzenli çete harbi yapılmaya başlamış, daha sonra da Toroslarda ve Toros Dağları eteklerinde mücadele kızışmıştı.

Çukurova’da kendilerini emniyette hisseden Fransızlar, Torosları da aşarak Pozantı’yı işgal etmişlerdi. Pozantı’dan Musul’a kadar demiryoluna hakim olan Fransızlar Orta Anadolu’ya da adım atmışlardı²⁷⁸.

Sivas Kongresi’nden sonra kurulan Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile beraber bölgedeki örgütlenmede yeni bir döneme girilmişti. Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın Sivas Kongresi sonunda verdiği direktiflerle bölgede yeni düzenleme yapılmış ve Topçu Binbaşı Kemal (Kor. Gen.) Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığı’na atanmıştı. Maiyetine üç de yardımcı subay verilmişti. Ayrıca, Ankara’daki Ali Fuat Paşa’nın kordusunun bölgeye yardım etmesi kararlaştırıldı²⁷⁹.

Daha sonra, T.B.M.M. hükümetleri tarafından da her türlü yardım yapılan milli müfrezeler sayesinde Toros ve Amonos geçitleri elde tutulmuştu. Burada, batı ve doğudaki gibi askerî birlikler bulunmamasına rağmen, Milli Mücadele idealine bağlı olarak yapılan direnişlerle bölge kontrol altına alınmıştı²⁸⁰. Yapılan mücadelelerle Fransızlar Toroslarda etkisiz hale getirilerek bölge kurtarılmıştır. Yapılan uzun bir mücadeleden sonra, Fransa 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi ile bölgeyi terk etmişlerdi²⁸¹. 13 Haziran 1919’da İtalyanların Antalya’yı işgal etmesi üzerine, bu işgalin Burdur-Isparta’ya kadar yayılabileceği

277 Süleyman Hatipoğlu, Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi, Antakya, 1999, s. 47-48.

278 Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 77-78.

279 Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 85-86.

280 Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 91.

281 Bu hususta geniş bilgi için bakınız; Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 92-145.

tehlikesini gören 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Milli teşkilatlanmanın bölgede hızlandırılmasını istemiş ve halkı uyarmaya çalışmıştı²⁸².

Güney cephesindeki güneyden kuzeye doğru ilerleyecek düşmana karşı yolların kapatılması ve geçit ile tünellerin tutulması çalışmalarına Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen arkasından başlamıştı. Büyük bir kuvvet bulundurulmadan gerçekleştirilen bu planın en önemli noktası demir yollarının geçtiği Toros Tünelleri idi. Esas itibarıyla mahalli kuvvetlerle sağlanan Toros geçitlerinin müdafaası sayesinde düşmanın Anadolu içlerine ilerleyişine engel olunmuştu.

9 - Batı Cephesi'nde Yollarla İlgili Alınan Tedbirler

Kuzey ve güneydeki sahillere paralel sıradağlar dolayısı ile Anadolu yaylasını bu istikametlerden gelecek tehlikelere karşı korumada büyük avantaj mevcut iken, Batı Anadolu'da bu coğrafi imkan mevcut değildi. Tersine bu bölgede sahilden Anadolu içlerine uzanan vadiler dolayısı ile sahilden İç Anadolu'ya intikal etmek oldukça kolay idi. Yunanlılar da coğrafyanın sağladığı avantajdan yararlanarak işgal hareketine girişmişlerdi.

Batı cephesinde İzmir'in işgalinden sonra sınırların neredeyse her gün değişmesi dolayısıyla devamlı değişen bir taktik izlenmiş, topyekûn bir müdafa anlayışı içinde kaybedilen her toprak parçasının gerisindeki en müsait bir yerde yol ve geçitler tutulmuştu. İzmir'in Yunanlılarca işgalinden sonra başlayan bu mücadelede düşmanın Anadolu içlerine ilerlememesi için Yunan kuvvetlerini çevreleme ve ilerleyişlerini engelleme tarzında yürütülen savunmada, yol ve geçitler ya tutularak veya tahrip edilerek işgalin engellenmesi veya en azından yavaşlatılması hedeflenmişti. Bu sayede milli kuvvetlerin teşkilatlanma-

282 İ. Tekeli-S. İklin, Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahkılıç) Bey, Ankara, 1989, s. 45.

sına imkan hazırlanmış ve düşman bütün imkanlarına rağmen, ancak, Sakarya Nehri'ne kadar ilerleyebilmişti. Burada durdurulan Yunan kuvvetleri coğrafyayı çok iyi kullanan milli kuvvetler tarafından kısa sürede Anadolu'dan atılmıştı.

Sonuç

Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Türkiye'nin hareket kabiliyetini yok etmeyi hedefleyen İtilaf Devletleri kara, deniz ve demir yollarını sıkı bir şekilde kontrol altına almak istemişler ve bunu hemen uygulamaya koymuşlardı. İtilaf Devletleri özellikle Anadolu'yu dört taraftan çevirerek izole etme ve kademe kademe ülkenin iç kısımlarına hakim olma politikası takip etmişlerdi. Buna karşılık, Kuva-yı Milliye Anadolu içlerine uzanan yolları kapatma, geçitleri tutma ve gerektiğinde düşman ilerlemesini engellemek için yolları tahrip etme politikalarını uygulamıştı. Milli Mücadele'nin başlangıcında Kuva-yı Milliye'nin genel hareket tarzı; hazırlıklar tamamlanana kadar, İtilaf Devletlerinin sahil kısımlarındaki işgallerine karşı doğrudan bir hareket yapılmayacak, fakat Anadolu içlerine girişlerini engellemek için her türlü çaba gösterilecektir. Sahillerin gecici olarak işgaline müsaade eden Kuva-yı Milliyeciler, girilmesini kesinlikle istemedikleri Anadolu yaylasını mahrem bölge olarak kabul etmişler ve sahillerden iç Anadolu'ya bağlanan yolları ve geçitleri her türlü vasıtayı kullanılarak düşmanlara kapatmışlardı.

Bu çerçevede, ilk tedbirler Ermenilerin tehdidi altında olan Doğu Anadolu bölgesinde alınmış ve Kafkasya'dan çekilen 9. Ordu birlikleri merkezi Erzurum olarak Hakkari-Hopa hattına yerleştirilerek bölge doğudan gerçekleşecek düşman ilerleyişine kapatılmıştı. Buna paralel olarak, Pontus hareketine ve İtilaf Devletlerinin Milli Mücadele'nin direniş alanına karşı kuzeyden yapabilecekleri bir saldırıya karşı Karade-

niz sahilini İç Anadolu'ya bağlayan bütün yol ve geçitler yine Kafkasya'dan dönen askerî birlikler ile milis kuvvetleri tarafından kapatılmıştı.

İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgal edilmesi üzerine, Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla ilk tedbirleri yürürlüğe koyan Mustafa Kemal Paşa, Kocaeli yarımadasından Anadolu içlerine doğru yapılacak bir harekete karşı, telgraf ve demiryolunun geçtiği Geyve ile doğrudan Ankara'yı hedef alacak bir saldırıya karşı da Bolu geçitlerini kapattırmıştı.

İzmir'in işgalinden itibaren, batı cephesinde düşmanın yayılmasına karşı çevreleme ve ilerleyişini önleme politikası uygulandığı gibi, güneyden Anadolu içlerine yönelecek bir harekete karşı da bütün geçit ve yollar kapatılmıştı. Bu cephede en önemli mevki olan Toros tünellerine özel bir önem verilmiş ve Fransızların İç Anadolu'ya nüfuzlarına engel olunmuştu.

Düşmanın Kuva-yı Milliye'yi çevreleyip yok etme planına karşı, Kuva-yı Milliye de düşmanı kendi mücadele merkezine sokmama ve gerektiğinde düşmanın çevreleme çemberini yarama taktiği uygulamış ve bunda da başarılı olmuştur. Milli Mücadele Stratejisi'de en küçük bir yol ve geçit bile kontrol altına alınma yoluna gidilerek, düşmanın Anadolu yaylasına sızma hareketleri önlediği gibi, elde tutulan yol ve geçitler vasıtasıyla işgal altındaki sahillerde, İstanbul dahil, çeşitli operasyonlar gerçekleştirilmişti.

SEVR ANTLAŞMASI'NA GÖRE
BOĞAZLARIN STATÜSÜ²⁸³

283 “Sevr Anlaşması’na Göre Boğazların Statüsü”, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Denizcilik Semineri, (17-18 Mayıs 2004), İstanbul, 2005, s. 155-162

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin yer aldığı taraf savaşı kaybetmiş, Osmanlı topraklarını paylaşmak isteyen İtilaf Devletleri ise savaşı kazanmışlardı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, Anadolu'yu dahi parçalamak niyetinde olan İtilaf Devletleri öncelikle Türkiye'nin deniz, demir ve kara yollarına el koymakla bu istikametteki çalışmalarına başlamışlardı. Uzun bir müddetten beri Akdeniz'de bütün boğaz ve önemli deniz noktalarını elinde tutma politikasını uygulayan İngiltere için, bu defa İtilaf Devletleri lideri olarak Çanakkale ve İstanbul boğazlarını ele geçirme fırsatı doğmuştu.

1- Mondros Mütarekesi'yle Boğazlara El Koyma Çabası ve Türkiye'yi Etkisiz Hale Getirme

İtilaf Devletlerinin Mondros Mütarekesi'nin birinci maddesiyle Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdikleri husus, I. Dünya Savaşı sırasında geçemedikleri Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarından geçişlerinin sağlanması ve Çanakkale ile Karadeniz boğazındaki kalelerin kendilerine teslim edilmesi²⁸⁴.

Böylece, Türk sularına daha önce savunma amacıyla düzenlenmiş bütün mayın tarlalarının, torpido kovanlarının ve buna benzer bütün engellerin yerlerinin İtilaf Devletlerine gösterilmesi; bunların taranması veya kaldırılması hususunda İtilaf Devletlerinden bir istek meydana geldiğinde yardım edilmesi Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettirilmişti²⁸⁵. Bunlarla da yetinmeyen İtilaf Devletleri, Türklerin elinde bulunan bütün

284 Mondros Ateşkes Antlaşması (İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I, Ankara 1983, s.12-14, madde(m), 1.

285 Mondros Ateşkes Antlaşması, m. 2.

liman ve barınakların İtilaf Devletlerince serbestçe kullanılması ve kendilerinin düşmanları tarafından hiçbir şekilde kullanılmamasını garanti altına almışlardı. Ayrıca, Türk liman ve tersanelerinde kendilerinin her türlü gemi tamirinden kolaylıkla faydalanmalarını da antlaşmaya koymuşlardı²⁸⁶.

2- Sevr Antlaşması Öncesi Boğazlar Bölgesini Elde Tutmak İsteyen İtilaf Devletlerinin Yaptıkları Çalışmalar

İngiliz ve onların emrindeki Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından İstanbul Boğazı'na yönelebilecek tehlikeli bir harekete karşı doğuya doğru bir tampon bölge oluşturma düşüncesi uygulamaya geçirilmiş ve Kocaeli yarımadasında bu yönde çalışmalara başlanmıştı²⁸⁷. Özellikle Heyet-i Temsiliye'nin emrinde olan kuvvetlerden, İzmir'den çekilen 56. Tümen'in Bursa'da, 24. Tümen'in de Geyve'de üstlenmesinden itibaren, Kuvaâ-yı Milliye'nin Geyve'yi bir üs haline getirmesi²⁸⁸ ve Kocaeli mıntıkasındaki Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile yakın işbirliğine yönelmesi, İngilizleri İstanbul Boğazı'nın tehlikeye düştüğü noktasında endişeye sevk etmişti²⁸⁹. Tam bu sırada yeniden işbaşına gelen Damat Ferid Paşa Hükümeti, Güney Marmara'da Milli Kuvvetlere karşı isyan eden Anzavur'a Paşalık (7.4.1920) unvanı vermiş²⁹⁰, Kuva-yı Milliye'ye karşı da İtilaf Devletlerinden yardım istemişti.

Milli Mücadele karşıtı güçlerin Ankara'ya doğru açılmada Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu hattından başka yolu kalma-

286 Mondros Ateşkes Antlaşması, m. 8-9.

287 Türk İstiklal Harbi, (T.İ.H.), VI, Ankara 1974, s. 4.

288 Ali Arslan, "Milli Mücadelede Geyve Muharebeleri Ve Geyve'nin Önemi", I. Sakarya Ve Çevresi Tarih Ve Kültür Sempozyumu (22-23 Haziran 1998), Adapazarı, 1999, s. 161-174

289 HTVD, s. 36 Vesika No: 367, 368, 369.

290 Yüksek Komiser Amiral J. De Robeck ile Damad Ferid Paşa'nın konuşmalarını ihtiva eden 8.4.1920 tarihli memorandum; Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, II, Ankara 1975, s. 26-29.

mişti²⁹¹. Kısa bir süre içinde de, Ankara ve Kuva-yı Milliye için çok tehlikeli olan I. Düzce Ayaklanması (13 Nisan-31 Mayıs 1920) başlamıştı. 18 Nisan akşamı Mustafa Kemal Paşa imzasıyla Geyve'deki 24. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mahmud Bey'e ayaklanmayı bastırmak için hemen Düzce'ye hareket etmesi emri verilmişti²⁹². Bütün bu çabalarına rağmen Boğazlardan Ankara'ya doğru bir hareket gerçekleştiremeyen İtilaf Devletleri bu defa Boğazlar bölgesine Kuva-yı Milliye'nin girmemesi için başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletleri çok büyük çaba harcamışlar²⁹³ ve Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettirdikleri Sevr Antlaşması ile boğazlar ile ilgili niyetlerini açığa vurmuşlardı.

Sevr diye bilinen anlaşmaya San Remo Konferansı'nda (18-26 Nisan 1920) hiçbir Osmanlı Heyeti'nin görüşüne başvurmadan son şekli verilmiş ve 11 Mayıs 1920'de Tevfik Paşa başkanlığındaki heyete bildirilmişti. Anlaşmayı Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmek için de 22 Haziran 1920'de Yunan ordusunu taarruza geçirmişlerdi. 17 Temmuz'da, İtilaf Devletleri Osmanlı Hükümeti'ne anlaşmayı imzalamak için 10 gün süre vermişlerdi. Bunun üzerine 22 Temmuz'da toplanan Saltanat Şurası'nda Topçu Ferik Rıza Paşa dışındaki 51 kişi kabul edilmesi yönünde görüş bildirmişti. Nihayet, 10 Ağustos 1920'de Maarif Nazırı Bağdatlı Hadi Paşa, Şura-yı Devlet Reisi Rıza Tevfik ve Bern Büyükelçisi Reşat Halis tarafından imzalanmıştı.

291 Rahmi Apak, İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?, İstanbul 1943, s. 112.

292 T.İ.H., VI, s. 92-93.

293 Ali Arslan, "Milli Mücadele Dönemi'nde Savunma Stratejisi Açısından Yolların Kullanılması", Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler (21 Mayıs 2001), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, s. 230-249.

3-Sevr Anlaşması'na Göre Boğazların

İdare-i Serbestisi

Boğazlar Bölgesinin Sınırları

Boğazlar bölgesinin Avrupa yakası, Saros Körfezi'nde Karaçalı mevkisinden başlayıp Kuzey-Doğu istikametinde bir hat takip üzere; Beğlikdere Havzası güney hududu Kurudağ zirvesine ulaşacak, oradan dağ tepelerini izleyip Tekirdağ-Malkara yolundaki Ayrancık'ın 3 kilometre batısından geçecek, Tekirdağ'ın 18 kilometre kuzeybatısından, Çatalca-Çorlu demiryolunun 2 kilometre kuzeyinden Istanca'nın batısından, Yeniköy içeride bırakılmak üzere bir noktada Karadeniz'e ulaşacaktı.

Asya yakasında ise; Edremit Körfezi'ndeki Dahlina Burnu ile Kemeriskele arasındaki bir mevkiden, galip devletler tarafından belirlenecek bir noktadan başlamak üzere; Manyas Gölü'nün güney sahilinden Ulubat (Apolyont) Gölü'nün güney sahilinden, Bursa'nın takriben altı kilometre batısından, İznik Gölü'nün güney noktasından Sapanca Gölü'nün batı noktasından Akabedir'in 2 kilometre doğusunda Karadeniz'e ulaşacak bir hat ile sınırlanmıştı²⁹⁴. Boğazlar Bölgesi'nin bu kara sınırlarına Marmara Denizi'ndeki adalar ile Çanakkale Boğazı önündeki Limni, İmroz (Gökçeada), ve Bozcaada adaları da dahildi.

Boğazlar Bölgesinin Yetkilileri

Boğazlar bölgesinde esas yetkili devletler İngiltere, Fransa ve İtalya idi. Sevr Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içerisinde, Boğazlar bölgesinde bulunmayan Semendirek ve Midilli adaları dahil olmak üzere, bu bölgedeki bütün askerî müesseseler, istihkamlar ve bataryalar tecrit

294 Sevr Anlaşması, m. 179.

edilecek ve yıkılacaktı. Bu işlem İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri tarafından yapılacaktı. Daha sonradan bu tür yapıların yenilenmesi veya “seyyar bataryaların oralara süratle sevkine” yarayacak demir ve karayolu yapılması yasaklanmıştı. Bu yasağın çiğnenmesi veya çiğneme ihtimaline karşı bu üç devlet gerekli tedbirleri almak veya hazırlık yapmak hakkına sahip olacaklardı²⁹⁵.

Boğazlar bölgesindeki Osmanlı ve Yunan jandarmaları beynelmüttefikin Umum Kuva-yı İştigaliye Kumandanlığı emrinde olacaklardı²⁹⁶. İhtiyaç halinde Boğazlar bölgesine sevk edilecek askerler ile padişaha ait Hassa Muhafaza Kıtıatı, Umum Kuva-yı İştigaliye Kumandanlığı’na bağlı olacaktı. Bu bölge askerî maksatlarla ancak “üç düvel-i muazzama” yani İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından “müştereke” kullanılabilecekti²⁹⁷.

Boğazlar bölgesinde esas yetkilileri elinde bulunduran İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri, “Boğazların serbestiyesini doğrudan doğruya yahut bilvasıta ihlale müsaid herhangi bir hareketi veya tedarikatı” önlemek için gerekli gördükleri askeri birlikleri ve hava kuvvetlerini bu arazide bulundurmak salahiyetine haiz olacaklardı. İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri her birinin, bu bölgedeki nezaretlerini “bahren” tayin edecekleri “bিরer istasyonu” ile yerine getireceklerdi.

İngiltere, Fransa ve İtalya devletlerinden oluşan işgal kuvvetleri ihtiyaç gördükleri zaman “karada” “tekalif-i harbiye suretiyle vaz-ı yed (istimal) hakkına haiz olacaklardı”. Böyle bir tekalif-i harbiye “derhal tediyeat yapılarak, icra olunacaktı”²⁹⁸.

295 Sevr Anlaşması, m. 178.

296 Sevr Anlaşması, m. 161.

297 Sevr Anlaşması, m. 178/3

298 Sevr Anlaşması, m. 178/4

4- Boğazlar Komisyonu

Boğazların Konumu

Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'nı ihtiva eden “boğazlarda”ki geçişler barış ve savaş zamanlarında hangi ülkeye ait olursa olsun bütün ticarî ve harp gemileri ile bütün ticarî ve harp uçaklarına açık olacaktı. Bu sularda hiçbir şekilde savaş yapılmayacak ve düşmanca hareketlere izin verilmeyecekti. Cemiyet-i Akvam Meclisi tarafından verilecek kararlar müstesna olmak üzere bu sular “ablukaya” tabi tutulmayacaktı²⁹⁹.

Boğazlar Komisyonu'nun Kuruluş Amacı

Boğazlardaki serbest geçişleri düzenlemek, bu suların murakabesini sağlamak üzere Boğazlar Komisyonu unvanı ile bir komisyon kurulacaktı. Osmanlı Devleti ile Yunanistan Devleti Boğazlarda kendilerine ait olan salahiyetlerini bu komisyona bırakacaktı³⁰⁰.

Boğazlar Komisyonu'nun Görev Alanı

Boğazlar Komisyonu'nun yetki alanı; Akdeniz yönünden Çanakkale Boğazı'nın girişi ile Karadeniz yönünden İstanbul Boğazı'nın girişine kadar olan suların yanı ve bu girişlerin 3 mil açıklarına kadar olan bölgeyi kapsamakta idi. Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi sularının tamamında Boğazlar Komisyonu yetkili olacak, Boğazlardaki geçişlerle ilgili hükümleri yerine getirecek ve bu yetkilerini “sahil üzerinde dahi istimal edilebilecekti”³⁰¹.

299 Sevr Anlaşması, m. 37.

300 Sevr Anlaşması, m. 38.

301 Sevr Anlaşması, m. 39.

Boğazlar Komisyonu'nun Azaları (Komiserleri)

Boğazlar Komisyonu; İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, komisyona katılmak isterse ABD ve Cemiyet-i Akvam'a üye olurlar ise Rusya, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'dan atanacak delegelerden meydana gelecekti. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, ABD ve Rusya delegelerinden her biri iki; Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan delegelerinin ise birer oy hakkı vardı. Atanan delegeleri sadece tayin eden devlet görevden alabilecek ve bu delegeler Boğazlar Komisyonu'nun salahiyetindeki olan yerlerde diplomatik dokunulmazlığa sahip olacaklardı³⁰².

Boğazlar Komisyonu'nun Yetkileri

a- Geçitlerin ve liman girişlerinin ıslahı için lüzum görülen bütün işlemlerin yürütülmesi,

b- Geçitlerin tenviri ve sığ ve tehlikeli mahallere nişanların konulması,

c- Kılavuz ve yedek çekirtme hükümleri hakkında güvenlik,

d- Gemilerin şamandırabent oldukları mahallerin güvenliği,

e- Limanlar, turuk-ı miyah ve turuk-ı hadidiye ile ilgili usul ve muamelelerin İstanbul ve Haydar Paşa limanlarına tatbikini temin için gerekli denetimin yerine getirilmesi,

f- Kazazede gemilerin enkazına ve gemilerin ticari mallarının tahliyesi ile ilgili her hususun denetlenmesi,

g- Mavnalara ait genel güvenlik işleri³⁰³.

302 Sevr Anlaşması, m. 40-41.

303 Sevr Anlaşması, m. 43.

5- Bir Devlet Niteliğindeki Boğazlar Komisyonu

Müstakil İdare

Boğazlar Komisyonu, kendisine verilen salahiyetleri mahalli hükümetlerden tamamıyla bağımsız olarak kullanacaktı. Bunun için de bir teşkilata sahip olması öngörölmüşü³⁰⁴. Komisyonun görev alanındaki vazifelerini yapabilmek için gerekli “nizamnameleri” hazırlama, neşre ve tatbiki salahiyeti bulunacaktı. Mevcut olan nizamnameleri de değıştirme ve ilga etme hakkına sahip olacaktı³⁰⁵. Ayrıca komisyon kendisinin tayin edeceği zabitan ve memurların çalışma şartlarını düzenlemek için nizamnameler de hazırlayabilecekti³⁰⁶.

Bayrak

Boğazlar Komisyonu’nun kendisine ait bir sancağı olacaktı.

Bütçe/Borçlanma

Boğazlar Komisyonu’nun kendisine ait bir bütçesi olacaktı³⁰⁷. Komisyon, ihtiyaç duyduğunda emlak alımı veya ameliyat-ı daimenin yürütölmesi için lüzum göreceğı istikrazları akdetme hakkına haiz olacaktı. Bu borçlanmaya karşılık olarak boğazlardan geçecek gemilerden alınacak vergi karşılık gösterecekti³⁰⁸.

Vergi

Komisyonun idaresi alanında gemiler ve gemilerin hamulelerinden daha önce Osmanlı Devleti veya özel şirketler tarafından toplanmakta olan vergiler ve mevcut bulunan hukuk komisyona devredilecekti. Komisyon masraflarını karşılamak için “mutedil bir tarife tayin edecekti”. Boğazlar Komisyonu,

304 Sevr Anlaşması, m. 42.

305 Sevr Anlaşması, m. 61/5.

306 Sevr Anlaşması, m. 61/3

307 Sevr Anlaşması, m. 42.

308 Sevr Anlaşması, m. 45.

Cemiyet-i Akvam'ın görüşünü aldıktan sonra, mevcut olanlardan başka vergiler tayin edebilecekti³⁰⁹.

Sağlık

Osmanlı Sıhhiye İdaresi'nce yapılan görevler Boğazlar Komisyonu denetiminde ve kendisi tarafından tayin edilecek tarzda yapılacaktı. Boğazlar Komisyonu salgın hastalıklarla mücadele için Cemiyet-i Akvam Meclisi tarafından yapılan çalışmalarında ortak hareket edecekti³¹⁰.

İnzibat Teşkilatı

Boğazlar Komisyonu görevlerini yerine getirmek için hususi zabıta teşkilatı kurma hakkına haiz olacaktı. Bu güvenlik kuvvetleri, Limni, İmroz, Semendirek, Bozcaada ve Midilli adaları dışında, Boğazlar bölgesi mahalli ahalisinden seçilecek ve yabancı polis zabitanın kumandası altına verilecekti³¹¹.

Ticarî gemilere mensup olanların denizde ve karada yapmış oldukları cinayet, cünha veya kabahatten dolayı tutuklanmaları gerekirse, bu tür kişiler Komisyon Zabıtası tarafından yetkili adliye dairesine çıkarılacaktı. Zanlılar komisyon zabıtasından başka kimseler tarafından tutuklanırsa, derhal Komisyon Zabıtası'na teslim edilecekti³¹².

Adliye Teşkilatı

Marmara Denizi'ndeki adalar dahil, Boğazlar bölgesinin Osmanlı kısmında, komisyonun koyduğu ahkam ve nizama aykırı hareket edenler, eğer kapitülasyonlardan istifade eden devletlerin vatandaşlarından ise, bunlar ilgili devletlerin konsolosluklarındaki mahkemelere sevk edileceklerdi. Osmanlı vatandaşı veya kapitülasyonlardan istifade etmeyen devletlerin vatandaşları ise Osmanlı mahkemelerine sevk edile-

309 Sevr Anlaşması, m. 53.

310 Sevr Anlaşması, m. 46.

311 Sevr Anlaşması, m. 48.

312 Sevr Anlaşması, m. 50.

ceklerdi. Boğazlar bölgesinin Yunan hakimiyetine bırakılan kısmında, nizamla aykırı hareket edenler Yunan mahkemelerine sevk edileceklerdi³¹³.

6- İngiltere-Fransa-İtalya Garantörlüğü

Boğazlardaki serbest geçişin engellendiğine kanaat getirilirse, Boğazlar bölgesinin işgalini elinde bulunduracak olan İngiltere-Fransa-İtalya devletlerinin İstanbul temsilcilerine ihbarda bulunulacaktı. Bu temsilciler de deniz ve kara kuvvetleri kumandanları ile görüşerek gerekli tedbirlerin alınmasını sağlayacaklardı. Yabancı bir hareket Boğazların serbest geçişleri tehdit edecek olursa, bu temsilciler yine aynı tarzda hareket edeceklerdi³¹⁴.

7- Bir Savaş Halinde Osmanlı Devleti'nin Güvenliği

Savaş halinde, Osmanlı düşmanlarına ait mühimmat-ı harbiye ve kaçak eşya müruruna veya mezkur sularda erzak tedarikine veya tamiratına dair bütün düzenlemeler Cemiyet-i Akvam tarafından belirlenecekti³¹⁵.

Sonuç

İmzalanmasına rağmen tasdik edilmeyen Sevr Anlaşması, Milli Mücadele'nin başarılı olması dolayısı ile İtilaf Devletlerinin düşündüğü gibi uygulanma imkanı bulamamıştı. Bu anlaşma ile Boğazlar bölgesinin Asya yakası ile İstanbul şehri Osmanlılara, Trakya yakasında kalan diğer topraklar da Yunanistan'a verilmiş olmakla birlikte, esasında Boğazlar bölgesi İngiltere-Fransa-İtalya devletlerine teslim

313 Sevr Anlaşması, m. 49.

314 Sevr Anlaşması, m. 44.

315 Sevr Anlaşması, m. 57/IV.

edilmişti. Bu bölgedeki bütün yetkiler İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dan oluşacak Boğazlar Komisyonu'nun elinde bulunacaktı. Boğazlar Komisyonu'nu ve Boğazları koruma görevi de İngiltere-Fransa-İtalya'ya ait olacaktı. Türkiye'nin komisyonda yer almamasına karşı, Boğazlar Komisyonu, bayrağı, bütçesi, silahlı kuvvetleri olan, vergi koyma hakkı bulunan bir devlet statüsüne haiz olacaktı. İngiltere-Fransa-İtalya Boğazlar bölgesinde istedikleri deniz üslerini kurma hakkına sahip olurken, güvenliği tehlikeye giren Türkiye bu bölgede hiçbir şekilde faaliyet gösteremeyecekti. Kısacası, bu bölgedeki bir kısım topraklar teorik olarak Türkiye'ye verilirken, kullanım hakkı tamamen elinden alınmıştı.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

SEVR ANLAŞMASI'NA GÖRE
OSMANLI ORDUSU³¹⁶

316 “Sevr Antlaşmasına Göre Osmanlı Ordusu”, Eski Çağdan Modern Çağ’a Ordu: Oluşum, Teşkilat ve İşlev Sempozyumu (14-16 Mayıs 2007), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2007, s. 473-481.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

I. Dünya Savaşı’da Osmanlı Devleti’nin yer aldığı taraf savaşı kaybetmiş, Osmanlı topraklarını paylaşmak isteyen İtilaf Devletleri ise savaşı kazanmışlardı. 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, Anadolu’yu bile parçalamak niyetinde olan İtilaf Devletleri bu istikamette çalışmalarına başlamışlar ve işe Türkiye’nin deniz, demir ve kara yollarına el koymakla başlamışlardı.

Sevr diye bilinen anlaşmaya San Remo (18-26 Nisan 1920) Konferansı’nda hiçbir Osmanlı Heyeti’nin görüşüne başvurmadan son şekli verildi. 11 Mayıs 1920’de Tefvîk Paşa başkanlığındaki heyete bildirdiler. 22 Haziran 1920’de Yunan ordusunu taarruza geçirdiler. İtilaf Devletleri 17 Temmuz’da Osmanlı Hükümeti’ne anlaşmayı imzalamak için 10 gün süre vermişlerdi. 22 Temmuz’da Saltanat Şurası’nda Topçu Ferik Rıza Paşa dışındaki 51 kişi kabul edilmesi yönünde görüş bildirmişti. 10 Ağustos 1920’de Maarif Nazırı Bağdatlı Hadi Paşa, Şura-yı Devlet Reisi Rıza Tefvîk ve Bern Büyükelçisi Reşat Halis tarafından imzalanmıştı. Ancak Ankara’daki BMM Hükümeti tarafından şiddetle reddedilen bu anlaşma yürürlüğe girmemişti. Milli Mücadele’nin yapılmaması halinde Sevr Anlaşması yürürlüğe girecek ve askeri yapı da buna göre şekillenecekti.

Mevcut Orduların Dağıtılıp Yeni Orduyu Oluşturacak Komisyonların Kurulması

Sevr Anlaşması’nın yürürlüğe girmesini takip eden altı ay zarfında, bu anlaşma ile belirlenen padişahın hassa kıtaatı, jandarma kıtaatı, yedek kuvvetler hariç bütün askeri birlikler ter-

his ve lağv edilecekti³¹⁷. Bu işlemler ile Osmanlı ordusunun mevcut silah, mühimmat ve istihkamları hakkında kararlar Müttefikîn Askerî Kontrol ve Tensikat Komisyonu tarafından verilecekti. Deniz kuvvetleri ile ilgili kararı Bahri Kontrol Komisyonu, Hava Kuvvetleri ile ilgili kararı da Havaî Kontrol Komisyonu verecekti³¹⁸.

Böylece Sevr Anlaşması ile kurulması tasarlanan ordunun oluşumunda Osmanlı Hükümeti'nin hiçbir müdahalesi olmayacaktı.

Kurulacak Osmanlı Ordusu'nun Yapısı

Kara Kuvvetleri

Sevr Anlaşması ile kurulacak yeni Osmanlı ordusu diye takdim edilen askeri birlikler esas itibariyle hepsi kara birlikleri olup üç kısma ayrılmıştı.

a- Padişahın hassa kıtaatı: Devlet başkanı konumundaki padişahı yanında bulunacaktı.

b- Jandarma kıtaatı: Ülkedeki emniyet ve asayişini sağlamak ve “ekalliyetlerin muhafazasını temin etmek”le görevli olacaktı.

c- Takviye (Yedek) kuvvetler: Büyük bir olay meydana geldiğinde jandarma askerlerini takviye edecek ve “gerekirse” hudutların gözetimine sağlayacaktı³¹⁹.

Osmanlı Devleti'nde kurulacak ordu sadece jandarma, bunun yedek kuvvetleri ile padişahın muhafızlarından meydana gelecekti.

317 Sevr Anlaşması (Nihat Erim, Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları, Ankara 1953, s. 525-691), m. 153.

318 Sevr Anlaşması, m. 200-202.

319 Sevr Anlaşması, m. 152.

Deniz Kuvvetleri

Osmanlı sahillerinde inzibatın sağlanması ve balıkçılıkta kullanılması için 7 ganbot (sloops) ve 6 torpidoyu geçmeyecek miktarda gemiye sahip olma hakkı Osmanlı Devleti'ne tanınmıştı³²⁰. Bu deniz gücü değil bir nevi sahil jandarması olacaktı

Hava Kuvvetleri

Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz kuvvetlerinde hiçbir "tayaranaleti" yani havada uçuşma yeteneğine sahip hiçbir aleti bulunmayacaktı³²¹. Kısacası Sevr'e göre hava kuvvetlerine sahip olmayacaktı.

Kurulacak Osmanlı Ordusu'nun Sayısı

a- Padişahın hassa kıtaatı

Devlet başkanının maiyetinde olacak bu birlikler "bir erkan-ı harb" ile piyade ve süvarilerden oluşacaktı. Subaylar dahil bu askeri birliğin sayısı yedi yüzü (700) aşmayacaktı³²².

Padişahın Hassa Kıtası'nın dağılımı:

Birlikler	Azami mevcut
Karargah	100
Piyade	425
Süvari	125
Hizmet	50
Yekun	700

Padişahın hassa kıtaatı kargah kısmına generaller, her rütbeden subaylar ve askerî memurlar da dahildi³²³.

b- Jandarma kıtaatı:

320 Sevr Anlaşması, m. 181.

321 Sevr Anlaşması, m. 191-194.

322 Sevr Anlaşması, m. 154.

323 Sevr Anlaşması, m. 154'e bağlı 1 nolu tablo.

Yeni kurulacak ve Osmanlı ordusunun ana iskeletini oluşturacak jandarmanın toplam sayısı 35000'i aşmayacaktı³²⁴.

c- Takviye kuvvetler:

Takviye Birliklerinin sınıfları³²⁵

Birlikler	Azami mevcut
Karargah (komutanlık, subay ve personel)	100
Piyade	8200
Topçu	2500
Süvari	700
İstihkam ve fennî kıtaat	2000
Fennî ve umumî hizmetler	1500
Yekun	15000

50.000 olacak Osmanlı Jandarması ile takviye kuvvetlerinin toplam sayısına erkan-ı harpler, zabıtlar, askeri okulların eğitim kadrosu ve idareciler ile depo görevlileri de dahildi³²⁶. Osmanlı Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığı ve bunlara bağlı idari teşkilatlarda görevli bulunanlar da Osmanlı ordusu içerisinde kabul edileceklerdi³²⁷.

Osmanlı Devleti, yukarıda belirtilen kuvvetler dışında, olağanüstü durumlar dahil, hiçbir ad ve amaçla “mütemmim” tamamlayıcı kadrolara da sahip olamayacaktı³²⁸.

Osmanlı ordusu gönüllü şahıslardan oluşacaktı. Irk ve mezhep ayrımı yapılmadan, her mıntıkada askeri birlikler Müslüman ve Hristiyanların nüfus oranlarına göre oluşturulacaktı³²⁹.

324 Sevr Anlaşması, m. 156.

325 Sevr Anlaşması, m. 157'ye bağlı 2 nolu tablo.

326 Sevr Anlaşması, m. 155.

327 Sevr Anlaşması, m. 164.

328 Sevr Anlaşması, m. 162.

329 Sevr Anlaşması, m. 165-167.

Osmanlı Devleti’de kurulmasına izin verilecek ordu unvanlı jandarma teşkilatıdır. Bu ordunun Osmanlı arazisinde jandarma ihtiyacını bile karşılaması mümkün değildi.

Osmanlı Ordusunun Kullanabileceği Silahlar

a- Padişahın hassa kıtaatı

Padişahın hassa birlikleri sadece tabanca, tüfek, hafif ve ağır makineli tüfek bulundurabilecekti³³⁰.

b- Jandarma kıtaatı

Ülkedeki emniyet ve asayiş sağlamakla görevli olacak jandarma birlikleri tabanca dışında sadece mitralyöz (makineli tüfenk) kullanabileceklerdi. Bu jandarma birlikleri “ne topa ne de eslihay malik olmayacak”lardı³³¹.

c- Takviye (Yedek) kuvvetler: büyük bir olay meydana geldiğinde jandarmaya destek çıkacak veya sınırları gözetleyecek olan Takviye Kuvvetleri tabanca, hafif ve ağır makineli tüfenk ile dağ topu kullanabilecekti. Birisi yedek olmak üzere beş topdan oluşan on beş batarya meydana getirilecekti. Bu Takviye birliklerinde sahra topu veya ağır top kullanımına müsaade edilmeyecekti. Kullanılacak silahlara sınırlama getirildiği gibi, bulundurulacak silah ve mühimmat stoklarının miktarı da bilirlenmişti³³².

d- Deniz Kuvvetleri

30 Ekim 1918’da Osmanlı elinde bulunan bütün askerî gemilerin İtilaf Devletlerine devredilmiş olduğu kayda geçirilmişti. Osmanlı sahillerinde inzibatın sağlanması ve balıkçılıkta kullanılması için 7 ganbot (sloops) ve 6 torpido’yu geçmeyecek miktarda gemiye sahip olma hakkı Osmanlı Devleti’ne

330 Sevr Anlaşması, m. 154’e bağlı 1 nolu tablo.

331 Sevr Anlaşması, m. 156.

332 Sevr Anlaşması, m. 171 bağlı 3 nolu tablo.

tanınmıştı. Ancak bu gemilerin hangilerinin yeni kurulacak Osmanlı Bahriyesi'nde görev yapacağına Bahriye Kontrol Komisyonu karar verecekti. Bu gemilerin isimleri şunlardı:

Ganbotlar: Aydın Reis, Burak Reis, Sakız, Preveze, Hızır Reis, Kemal Reis, İsa Reis.

Torpidolar: Sivrihisar, Sultanhisar, Dıraç, Musul, Akhisar, Yunus.

Görev yapacak bu gemilerdeki torpil ve torpil kovanları kaldırılacaktı. Ganbotlarda 77 milimetre çapından küçük iki top ile iki mitralyoz, torpidolarda ise 77 milimetre çapından küçük bir top ve hafif silahlar bulundurulacaktı³³³.

Esasında Sevr ile çizilen bu güce verilen silahlara bakıldığında deniz kuvvetleri demek doğru değildir.

e-Hava Kuvvetleri

Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz kuvvetlerinde hiçbir "tayan aleti" yani havada uçuş yeteneğine sahip hiçbir aleti bulunmayacaktı. Bu sınırlamaya "kabil-i sevk balon"lar da dahildi. Sevr Anlaşması yürürlüğe girmesinden itibaren iki ay zarfında kara ve deniz ordularında bulunan bütün havacılar terhis edilecekti. Ayrıca işgal kuvvetlerinin bütün unsurları ayrılana kadar Türkiye arazisi işgal kuvvetlerinin uçuşuna açık olacaktı³³⁴. Kısacası Sevr'e göre hava kuvvetleri bulunmayacak ve bu görev İtilaf Devletlerine havale edilecekti.

Osmanlı Ordusunun

Görev Bölgelerine Göre Dağılımı

a- Padişahın hassa kıtaatı

İstanbul'da bulunacak padişahın maiyyetinde bulunacaktı.

333 Sevr Anlaşması, m. 181.

334 Sevr Anlaşması, m. 191-194.

b- Jandarma kıtaatı

Jandarma birlikleri ülkenin taksim edilecek mıntıklarına dağıtılacaktı. Her mıntıkada piyade ve süvarilerden oluşan idari hizmetleri ve sıhhiyesi bulunan bir kıta teşkil edilecekti. Bu kıta, vilayet, sancak, kaza ve sair yerlerde sabit müfrezeler yerleştirilerek emniyet ve asayiş sağlamaya çalışacaktı. Bu mıntika kıtasının bir veya çeşitli yerlerde “seyyar ihtiyatları” bulunacaktı. Herhangi mıntıkadaki bir kıtanın mevcudu ülkedeki jandarma kıtaatının dörtte birini aşamayacaktı. Bir mıntıkadaki jandarmalar o mıntika dışında kullanılamayacaktı. Ancak, bir ihtiyaç vukunda Askerî Kontrol ve Tensikat Komisyonu’nun izni ile jandarmalar belirlenen mıntika dışında görev yapabileceklerdi³³⁵. Jandarma mıntıklarının tesbit edilmesi, jandarmaların dağıtılması ve daha sonra teftiş edilmesi Askerî Kontrol ve Tensikat Komisyonu tarafından gerçekleştirilecekti³³⁶.

c- Takviye (yedek) kuvvetler:

Bu birlikler; piyade, süvari, cebel topçusu ve istihkam kısımlarından meydana gelecekti. Ayrıca “kıtaat-ı fenniye ve umumuyesi” de bulunacaktı³³⁷. Bu takviye kuvvetlerinin kurulması ve bunların çeşitli araziye dağıtılması ve daha sonra teftiş edilmesi Askerî Kontrol ve Tensikat Komisyonu tarafından gerçekleştirilecekti³³⁸.

Bu birlikler çeşitli bölgelere dağıtılacaktı. Bir yerdeki takviye birlikleri toplam takviye birliklerinin üçte birini aşamayacaktı. Bu kural dışına çıkmak ancak Askerî Kontrol ve Tensikat Komisyonu’nun izni ile gerçekleştirilebilecekti³³⁹.

Sayı bakımından yetersiz olan Osmanlı birliklerinin İtilaf Devletleri tarafından tespit edilecek mıntıklara dağıtılacaktı.

335 Sevr Anlaşması, m. 156.

336 Sevr Anlaşması, m. 200/2-b,c.

337 Sevr Anlaşması, m. 157.

338 Sevr Anlaşması, m. 200/2-b,c.

339 Sevr Anlaşması, m. 157.

İhtiyaç halinde bu birliklerin yardım için bir mıntıkadan diğerlerine geçişleri de ancak İtilaf Devletlerinin izni ile gerçekleşecekti. Dağ topuna sahip takviye birliklerinin yerleşecekleri bölgeler veya ihtiyaç halinde başka bölgeye intikalleri de Askeri Kontrol Komisyonu'nun iznine bağlı olacaktı.

Subaylar

Erkanıı harb(kurmay)ler dahil olduğu halde subayların oranı, Osmanlı ordusunun toplamının yirmide birini geçmemesi gerekiyordu. Küçük zabitler için ise bu oran onikide bir oranını aşmaması lazımdı³⁴⁰. Ordunun beyni olan subayların oranının arttırılmaması için sınırlama konması, subaylardan oluşacak küçük bir ordunun kısa bir sürede güçlü bir orduya dönüşmesinin önünü geçmek için düşünülmüş olmalıdır.

Osmanlı Askeri İdaresi

Osmanlı Devleti'nde Harbiye Nezareti ve Genel Kurmay Başkanlığı bulunacaktı. Ancak bu kurumlarda veya bunlara bağlı idari teşkilatlardaki askeri görevlilerin miktarına Askeri Kontrol Komisyonu karar verecekti³⁴¹.

Özel statüye kavuşturulacak Marmara Denizi ve civarını kapsayan Boğazlar bölgesindeki Osmanlı ve Yunan jandarmaları Beynelmüttefikin Umum Kuva-yı İşgaliye Kumandanlığı emrinde olacaktı³⁴². İhtiyaç halinde Boğazlar bölgesine sevk edilecek askerler ile padişaha ait Hassa Muhafaza Kıtaaatı Umum Kuva-yı İşgaliye Kumandanlığı'na bağlı olacaktı³⁴³.

Şekil bakımından Osmanlı Harbiye Nezareti ve Genel Kurmay Başkanlığı olmasına rağmen esasında Osmanlı or-

340 Sevr Anlaşması, m. 158.

341 Sevr Anlaşması, m. 164.

342 Sevr Anlaşması, m. 161.

343 Sevr Anlaşması, m. 178/3

dusunun idaresi Askeri Kontrol Komisyonu vasıtası ile İtilaf Devletleri'ne aittir.

Sonuç

Eğer yürürlüğe girseydi, Türkiye'yi her alanda kontrol altında daimi olarak tutmak isteyen İtilaf Devletleri, Osmanlı ordusunu fiilen ortadan kaldırarak buna güvenceye almış olacaktı.

Sevr Anlaşması ile kurulması tasarlanın ve esas itibariyle jandarma niteliğine haiz olan ordunun oluşumunda Osmanlı Hükümeti'nin hiçbir müdahalesi olmayacaktı. Bu birliklerin hangi bölgeye ne kadar yerleştirileceğine de yine İtilaf Devletleri karar verecekti.

Bütün alanlarda çalışacak subay, asker vesair askeri görevlilerin toplam sayısı kesin olarak 50700'ü aşamayacaktı. Sayısal olarak yetersiz olan bu birliklerin herhangi bir bölgede toplanmasına da Osmanlı Hükümeti karar veremeyecekti.

Osmanlı Devleti'nin hava kuvvetleri bulunmayacaktı. Hafif silahları elde edebilecek Osmanlı birliklerinde dağ topu kul lanma hakkına sadece 15000 kişilik ihtiyat birliği sahip olacaktı. Bu birliklerin sahra topları kullanması yasaklanacaktı. Sahil jandarması niteliğindeki deniz kuvvetleri de ancak 77 milimetre çapından küçük silahlar bulundurabilecekti. Bu silah sınırlamaları ile Osmanlı ordusunun muharebe kabiliyeti tamamen ortadan kaldırılmıştı.

Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığı şekil bakımından mevcudiyetlerini koruyor görünseler de esasında Osmanlı Devleti'nde askeri teşkilat tamamen İtilaf Devletlerinin kontrolüne girmiş olacaktı.

Kısacası, Sevr Anlaşması ile Türkiye'nin askeri kabiliyetine tamamen son verilmesi hedeflenmişti.

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

IRAK SAVUNMA TARZI İLE
TÜRK MİLLİ MÜCADELE MODELİ'NİN
MUKAYESESİ³⁴⁴

344 “Irak Savunma Tarzı ile Türk Milli Mücadele Modeli’nin Mukayesesi”, Şükrü Balcı Polis YO Dergisi/Florya Yıldızı, Sayı 1, 1 Haziran 2003, s. 34-37

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Kısa sürede başarılı olacağı öngörülen güçlü ABD-İngiliz kuvvetlerinin, Irak'ın ortaya koyduğu savunma karşısında başarısızlığı dolayısıyla pek çok savaş ve mücadele tarzlarına atıflar yapılarak izah edilmeye çalışılan Irak savunma tarzı, esasında en fazla bizim Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başarıyla tatbik ettiğimiz ulusal savunma, orijinal tabirle Milli Mücadele modeli ile pek çok yönden benzerlik göstermektedir. Irak'ın başarısı bu modele uymasında, başarısızlığının da ise bundan ayrılmasının etkili olduğu veya olacağı ana hatları ile incelendiğinde ortaya çıkmaktadır.

a- Savunmanın Dönemin Süper Gücün Hakimiyetine Karşı Olma Özelliği

I. Dünya Savaşı sonrasında galip İtilaf Devletleri lideri İngiltere'nin Mondros Ateşkes Anlaşması'nı ihlal ederek, Osmanlı topraklarını kendi emperyalist hakimiyeti doğrultusunda istediği gibi paylaştırmayı hedefleyen İngiliz politikasını, Anadolu'yu da içine alacak tarzda genişletmesi üzerine Milli Mücadele Modeli ortaya çıkmıştı. BMM Hükümeti'nin dış politikada Sovyetler Birliği ile ortak hareket etmesi de emperyalizme karşı olan bu tavrın açık göstergelerinden birisidir.

ABD'nin Irak politikasında Irak halkı ve çevresine zarar veren Saddam'ın diktatör olmasının önemli bir rolü olmadığı, ABD'nin bölgedeki yakın mesai yaptığı devletlerin yönetimleri dikkate alındığında kolaylıkla anlaşılmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmak önemli olmakla beraber, ABD'nin zengin enerji kaynaklarına kavuşarak maddi çıkar elde etme görüşünün ABD'nin esas niyetinin saklanması için kullanıl-

dığı, Irak petrollerinden en az yirmi yılda elde edilebilecek toplam değerin bir yıllık ABD gayri safi milli hasılasına bile eşit olmadığı fark edildiğinde, petrol için savaş yapıldığının yanlış olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Zaten bölgeyi II. Dünya Savaşı'ndan itibaren İngiltere'den devralmak üzere, büyük ölçüde elinde tutan ABD'nin kendisidir. Ancak, işin esasının, mevcut ABD formatının Avrupa'nın güçlenmesi ve Avrasya'da yeni güçlerin oluşumu karşısında zayıf olduğunu gören ABD'nin, bölgeyi yeniden gelecekteki hakimiyetine uygun olarak yeniden formatlamak için harekete geçmesinden ibaret olduğu kesindir.

Bu İngiltere'nin I. Dünya Savaşı sonunda, İskenderun-Mardin hattını Fransızlara, Kars-Van-Trabzon bölgesini Ermenilere ve İzmir-Doğu Trakya bölgesini Yunanlılara vererek Balkan, Kafkasya ve Orta Doğu'da yeni bir format oluşturma düşüncesinde olduğu gibi; ABD de, daha geniş bir coğrafyada, Bosna(Avrupa Birliği/Almanya) - Afganistan(Çin) - Nijerya/Fas(Avrupa Birliği/Fransa) üçgeninde kendisine karşı yeşerebilecek mahalli dinamikleri de ortadan kaldırarak eski dünyaya yeni bir format vermeyi hedeflemektedir. Bizim Milli Mücadele ile İngiliz formatını büyük ölçüde bozduğumuz tarihi bir vakadır. Ancak, Irak'ın ABD'nin oluşturmak istediği yeni formata tek başına gerçek bir engel olması mümkün değildir. Ancak, ABD karşıtı aktörlere katkısı olacağı muhakkaktır.

b- Milli Mücadele'nin Sıradağ-Yayla-Şehir

Savunmasına Karşı Irak'ın Çöl-Batak-Şehir Savunması

Mondros Ateşkes Antlaşması ile beraber İtilaf Devletleri'nin isteği doğrultusunda Osmanlı hükümetleri tarafından daha barış anlaşması yapılmadan ordunun terhis edilmeye başlanması üzerine Kuva-yı Milliye önderleri yeni bir mücadele tak-

tiği ortaya koymuşlardı. Yıldırım Orduları Kumandanı sıfatıyla İngilizlerin İskenderun'a asker çıkarmasını engellemek isteyen Mustafa Kemal Paşa, bu isteğine Osmanlı Hükümeti'nce ret cevabı aldığı sıralarda, düşmanın Anadolu içerisine girmesini önlemek için Toros Dağlarındaki savunma hattının temelini oluşturan çalışmaları başlatmıştı. Kafkasya'dan çekilen ordu da Van-Erzurum-Karadeniz dağ silsilesi boyunca Samsun'a kadar yerleştirilmişti. İstanbul'un işgal edildiği gün Mustafa Kemal Paşa, bu dağ savunma hattını Bolu üzerinden Geyve'ye kadar uzatmıştı. Böylece Van-Erzurum-Geyve-Antalya-Van dikdörtgenin de bir dağ-yayla savunma alanı oluşturulmuştu. Ayrıca Van-Erzurum-Ankara-Sivas mutlak savunulması gereken iç alan da meydana getirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktıktan sonra, Havza'ya ulaştığında sahillerin işgaline karşı halk protestoları yapılmasını, ancak Anadolu içlerine girecek düşman kuvvetlerine karşı topyekûn müdafaa yapılmasını istemesi büyük ölçüde dağlarla çevrili Anadolu yaylasını bir savunma alanı olarak kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Dağ-yayla alan savunması dışında kalan yerlerde ise halkla bütünleşmiş bir şehir savaşı modeli uygulanmıştı. Özellikle Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta bu şehir savunma modeli başarılı bir şekilde uygulanmıştı.

Irak'ta oluşturabileceği fiziki bir dağ-yayla alanı bulunmamaktadır. Kuzeydeki dağlık alan da büyük ölçüde Bağdat yönetiminin kontrolü dışındadır. Buna karşı Irak'ın Kuveyt'ten Musul yakınlarına kadar batı bölgesinde çöl, Körfez'den Kerkük yakınlarına kadar bataklık ve sulu alan bulunmaktadır. Irak yönetimi de savunmasını bu imkandan faydalanarak çöl-bataklık bölgesinde yapmaya çalışmaktadır. Çölde ABD askerleri zırhlı araçlardan ayrılamamakta, bataklık bölgede ise araçlar iş görmemektedir. Koalisyon güçleri Irak'ta ilerlemekte ancak bir nevi toprağa dokunamamaktadır.

Bataklik ve sulu bölgelerde toplanan yerleşim birimleri ise, Milli Mücadele'de uygulanan şehir savunması metodu benzeri uygulamalarla en tehlikeli yerler haline dönüştürülmüştür. Şehirlerin bir kısmındaki binalar ele geçirilse bile, her binanın tehlikeli olduğu veya olabileceği bir şehre hakim olmak mümkün görülmemektedir.

c- Örgütlenmedeki Benzerlikler

Türk Kurtuluş Savaşı'nda örgütlenme tarzında iki dönem göze çarpmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına kadar geçen sürede düşmanlara karşı mücadele eden hukukî/siyasî sahada Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri, silahlı alanda ise Kuva-yı Milliye milisleri görev yapmışlardı. Bu cemiyetlerin siyasi olarak İttihatçıların eski teşkilatlarından faydalandıkları bilinmekle beraber, özellikle milislerin Mondros Ateşkes Antlaşması ile etkinliği sınırlandırılan ordu ve mensuplarının desteği ile hayat buldukları bilinmektedir. Zaten Mustafa Kemal Paşa'nın daha 1918 yılında, Yıldırım Orduları komutanı iken Çukurova bölgesinde bu tür milisleri örgütlediği bilinmektedir. Anadolu'nun batı ve güney cephelerinde 1919-1920 yılları arasındaki mücadele esas itibarıyla askerlerin desteklediği veya yönlendirdiği halktan oluşan milli milislerce yapılmıştır.

Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin Mustafa Kemal Paşa'nın birleştirmesi ile oluşturulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne karşılık Irak'ta siyasi örgütlenmeyi Baas Partisi örgütü sağlamaktadır. Bu Baas teşkilatının önemi ABD'nin girmek istediği kentlerde Baas teşkilatlarını hedef almasından anlaşılmaktadır. Mesela ABD Necef'te öncelikli olarak Baas Partisi başkanını öldürmek istemişti. Basra'da da şehrin belli bölgelerine giren İngilizler Baas Partisi mensuplarının evlerine baskınlara öncelik vermeye başlamıştır.

Bugün Irak ordusunu ABD'ye karşı doğrudan savaşmasını engelleyecek hukukî ve dahilî bir engel bulunmamaktadır. Fakat, Irak ordusunun nizami bir şekilde savaş yapması halinde, I. Körfez Savaşı'nda olduğu gibi, çok güçlü bir ordu karşısında kısa bir sürede yenileceği malumdur. Bundan dolayı, Irak yönetimi savaşı düzenli birlikler yerine, Cumhuriyet Muhafızları ve Saddam'ın Fedaileri olarak adlandırılan askeri/gizli güçlerin desteğinde sivil halkla beraber yapmayı hedeflemiştir. Bu da Türk Kurtuluş Savaşı'nın birinci evresinde, güçlü düşmana karşı, subayların destekledikleri örgütlü milislerle yapılan mücadele metoduyla çok büyük benzerlik olduğunu ortaya koymaktadır.

d- Birliğin Temini

Milli Mücadele'de en çok önem verilen husus, bir bütün olarak düşmanlara karşı koymak düşüncesiydi. Bundan dolayı başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Kuva-yı Milliyeciler düşmanlarla işbirliği yaparak ihanet etmeyenleri, Milli Mücadele safalarına katmak ve onları fikren ikna etmek için çok uğraşmışlardı. Fikir, mezhep ve etnik ayrılıklar gözetilmeden işbirliğine yönelinmişti. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye'ye Doğu Anadolu'dan aşiret reislerini dahil ettiği gibi, Alevi önderlerle de çok yakın işbirliği yaparak İngilizlerin Anadolu'da yapmak istedikleri kargaşayı çok önceden önlemişti. Zaten Büyük Millet Meclisi'nin de tam bir fikir serbestliği içerisinde çalışması sağlanarak ulusal birliğin kurulmasında çok büyük bir başarı gösterilmişti. Bu Milli Mücadelemiz de bizim silahlarımızdan daha güçlü bir silahımız olmuştu.

Irak'ta savaşın başlamasına kadar birliğin sağlanmadığı gibi, Saddam yönetiminin de bu istikamette büyük gayret sarf etmedikleri görülmüştü. Savaşın başlamasından itibaren, birlik için adımlar atılmaya başlanmıştı. Saddam savaş başlarken

dinsel bir anlayışla cihat ilan etmiş, ancak vurguyu Arapların birliğine ve gururuna yapmıştı. Böylece ülkenin % 60'ını oluşturan Şii Araplarla iktidarı elinde tutan Sünni Arapların birliğini temini hedeflemişti. Arapların işbirliği konusunda daha da ileri giderek bütün Araplara çağrı yapmış ve son sözlerini “Yaşasın Filistin” diye bitirerek Arapların elli yıllık problemlerine vurgu yaparak onları harekete geçirmek istemişti. Hristiyan Arapları da kucaklayan bir politikaya rağmen Irak yönetiminin Talabani ve Barzani dolayısıyla Kürtleri dışlaması ve Türkmenlere ihtimam göstermemesi ülkedeki birlik açısından büyük eksiklikler olarak görülmektedir. Zaten kısmi birlik de Irak yönetimince değil ülkeyi ele geçirmek isteyen ABD ve İngiltere'ye karşı duyulan düşmanlık dolayısıyla sağlanmıştır. Irak'ta bizim Milli Mücadele'nin birlik prensibi uygulamaya çalışılmasına rağmen bunun yönetimce sağlanmadığını belirtmek gerekir. Böyle sağlanan kısmi birlikteliğin devamı da oldukça problemli görülmektedir.

e- Ordu'nun Niteliği

Milli Mücadele'nin uzun sürmesindeki en önemli faktörlerden birisi, Mondros Ateşkes Antlaşması ile ordunun büyük ölçüde terhis edilmesinden dolayı, düzenli ordu miktarının yeterli olmaması idi. Ulusal Kurtuluş Savaşı bir taraftan planlanırken, aynı zamanda savaşmak mecburiyeti de vardı ve ordu halkla bütünleşmiş özelliğe sahipti.

Bugünkü Irak yönetimi kendi ordusuna sahip olduğu gibi 12 yıldır savunma amaçlı olarak hazırlıklar yapmaktadır. Ancak, Irak ordu ve özel birlikleri halkın ortak iradesinin bir ürünü değil, daha ziyade Saddam ve ekibinin ordusu niteliğindedir. Zaten, halkla bütünleşmemiş olması Irak yönetiminin savunma açısından en önemli zaafıdır. ABD-İngiltere de zaten bu zaaftan faydalanmak istemektedirler.

f- Komuta Serbestiyeti

Bizim Milli Mücadele'mizde hedef aynı istikamette olmak üzere, komutanlara oldukça serbestlik tanınmıştı. Doğu cephesinde Kazım Karabekir Paşa merkezden oldukça serbest bir tarzda hareket etmiş ve kolordu komutanlığını tam bir lider komutan mantığıyla yerine getirmişti. Kuva-yı Milliye milisleri ise zaten Ankara'da siyasi otorite kurulana kadar serbest hareket etmek amacıyla teşvik edilmişti. Milli Mücadele'nin en önemli nizami savaşının yapıldığı Batı cephesi bile rahat hareket edilmesi, hatta birinin başarısız olması halinde diğerinin etkilenmemesi için ikiye ayrılmıştı. Ana hedefe ve komuta merkezinin stratejisine uymak şartıyla komutanlara serbestlik tanınmıştı. Buradaki hedef topyekûn direnişin her alan ve kademede etkin bir halde yapılmasıdır.

Bu gün Irak'ta da tam bir merkezi savunma stratejisi uygulanmamaktadır. Hatta ordu komuta kademesi bile ikinci plana atılarak, özel birliklerin (Cumhuriyet Muhafızları ve Saddam Fedailer) ayrı ayrı bölgelerde belirlenmiş hedefe göre serbestçe hareketleri ile savunma yapılmaktadır. Sivas Kongresi öncesinde perde altından sonrasında ise doğrudan Ali Fuat Paşa tarafından komuta edilen Batı Cephesi Kuva-yı Milliye milislerinde olduğu gibi, Irak yönetimi de komutanlar kontrolünde genellikle aşiretlerden milisler oluşturmuştur. Hatta Saddam daha savaşın ilk haftasında bu milislere komutanlardan izin almadan gördükleri, karşılaştıkları düşmanları imha etmeleri talimatını vermişti. Bu da Irak'ta komuta kademesinin milislere kadar serbest bırakıldığını göstermektedir.

g- Topyekûn Savaş

Milli Mücadele'nin topyekûn bir savaş olduğu zaten ma-lumdur. Herkesin her yerde bir şekilde mücadeleye katılması

prensibi, Atatürk'ün "Hatt-ı müdafaa yoktur. Sath-ı müdafaa vardır" ifadesiyle tatbika konmuştu. Topyekûn savaşın ilk ve en başarılı örneği sergilenmişti.

Bugün Irak yönetimi de topyekûn savaş uygulamasını yapmaya çalışmaktadır. Bunu şehir savunmalarındaki uygulamalardan anladığımız gibi, Iraklı yöneticiler tarafından da ifade edilmektedir. Mesela, Irak Dışişleri Bakanı Naci Sabri, "Amerikalıları acı Türk kahvesi ikram" edeceğiz diyerek, Arapların evlerine misafir olan Amerikalıların bile zehirlenerek öldürüleceğinin sinyali verdiği gibi, Enformasyon Bakanı el-Sahaf da ABD ve İngilizlere karşı "her yerde savaş" yapacaklarını açıklayarak Milli Mücadele'nin topyekûn savaş prensibini benimsediklerini ortaya koymuştu.

h- Türk Milli Mücadelesi'nde Liderin Önemi ve Irak'ta Lider Problemi

Direnış ve topyekûn savaşlarda liderin veya öncü kadroların önemi tartışılmaz bir gerçektir. Önder konumunda olan Mustafa Kemal Paşa'nın geçmişteki başarısı, mevcut kapasitesi, halkla bütünleşmiş kişiliği ve halkla hiçbir problem yaşamamış olması Milli Mücadele'nin kazanılmasında çok büyük bir avantaj sağlamıştı.

Buna karşılık Irak'ın en zayıf yönü Saddam'ın kendi halkına yaptığı zulümlerdir. Saddam, halkın sevdiği takdir ettiği bir şahıs değil korktuğu bir liderdir. Halkın tamamını veya en azından çoğunluğunun sevdiği değil, sadece küçük bir grubun bağlı olduğu bir liderdir. Bugün Iraklıların liderlerini sevmedikleri halde yaptıkları savunmayı takdirle karşılamamak mümkün değildir. Zaten ABD'yi şaşırtan da bu olmuştur. Çünkü, ABD yönetimi Saddam'ı sevmeyen halkın kendisi ile işbirliğine mecbur olduğu varsayımı ile hareket etmişti. An-

cak, Saddam'la halk arasındaki nefret Irak'ın ABD'ye karşı başarısızlıkta en önemli nedenlerden biri olabilir. ABD'nin Irakla değil Saddam'la savaştığı iddiası da Irak'ın en zayıf yönünü ortaya koymakta, ABD planını da izah etmektedir.

g- Mili Mücadele Geleceği İçin Fikir Birliği ve Irak İçin En Büyük Zaaf

Milli Mücadele'nin en önemli özelliklerinden birisi, bazı siyasi görüş ayrılıkları ve liderlik tartışmaları hariç, halkın gelecekte birlikte yaşama istek ve azmi idi. Bu her türlü engeli aşmada çok önemli bir güç kaynağı olmuştu.

Irak'ta en büyük problem halkta gelecek için fikri birliğin olmamasıdır. Esasında görünen beraberlik, sadece düşmana karşı koyma birlikteliği tarzındadır. Bu birliktelik ise ABD'nin bir gruba ayrı bir devlet kurmaya varabilecek yeni bir taktiği karşısında çökebilir. Saddam'ın etrafında savunma yaptığı gözlenen halkın, geleceği onunla veya ortak savunma yaptığı diğer bir grupla birlikte sürdürme isteği pek görülmemektedir. Şii ve Sünniler arasında ortak gelecek için fikir birliği tam olarak sağlanamazsa, her an bir iç çatışma yaşanabileceği gibi, ABD'ye karşı savunmada başarı gösterilse bile gelecekte yeni bir iç çatışmanın temelleri bu süreçte atılabilir. Birlikte yaşama inancı sağlanırsa Irak için yeni bir dönem de başlayabilir. Ayrıca, uluslararası hukuktan eşitlik ilkesinden yoksun olarak ABD-İngiltere tarafından sahneye konan bu savaşta dünyadaki savaş karşıtı kamuoyu Irak geleceği için büyük avantajlar sağlayabilir.

Sonuç

Irak'ın uyguladığı savunma taktiği; Sıradağ-Yayla-Şehir savunmasına karşı Irak'ın Çöl-Batak-Şehir savunma tarzından teşkilatlanmaya kadar pek çok alanda en fazla Milli Mücadele

Modeli ile benzerlik göstermektedir. Irak yönetiminde, Milli Mücadele Metodu tatbik etme arzusu olmakla beraber, uygulamada buna uyulmadığı veya uygulama için gerekli planlamanın yapılmadığı görülmektedir. Milli Mücadele Modeli'nin en önemli unsurları olan halkla bütünleşmiş liderlik ve gelecekte birlikte yaşama kararlılığı, bugün bunlardan yoksun olan Irak için en büyük engel teşkil etmektedir.

Savaşın mutlu barışa dönüşmesi ve insanların her türlü sömürüden kurtulması temennisiyle...

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Yayımlanmamış Belgeler

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA) (Belge türleri ve numaraları dipnotlarda belirtilmiştir)

Yayımlanmış Belgeler

Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği Kurulu Kararnamesi.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Ankara 1964.

Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, Ankara 1975.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt I.

Eserler

Adnan Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921, Ankara 1994.

Ahmet Ender Gökdemir, Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti.

Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, İstanbul 1993.

Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953.

Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ankara 1974.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, İstanbul 1945.

Bilal N. Şimşir, Malta Sürgünleri, Ankara, 1985.

Cemil Topuzlu, 80 Yıllık Hatıralarım, İstanbul 1982.

Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, İzmir 1988.

Erik Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık (Çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul 1995.

Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Yay. Haz., Cemal Kutay, İstanbul 1980.

Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, İstanbul 1975.

İ. Tekeli - S. İklin, Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Dalkılıç) Bey, Ankara, 1989.

İbrahim Çolak, Milli Mücadele Esnasında Kuva-yı Seyyare Kumandanlığıma Aid Hatıralarım, Yay. Haz. Orhan Hülagü, İstanbul 1996.

Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, (İHE), İstanbul, 1988.

Kurtuluş Savaşında İçel (Mersin), İstanbul, 1971.

Mondoros Ateşkes Antlaşması, İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I, Ankara 1983.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, I, Ankara 1927.

Rahmi Apak, İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?, İstanbul 1943.

Sabahattin Özel, Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922), İstanbul 1987.

Sabahattin Özel, Milli Mücadelede Trabzon, Ankara 1991.

Sami Öncel, Milli Mücadelede Oltu, Ankara 1968.

Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, II, İstanbul 1991.

Selek, Milli Mücadele, I, İstanbul 1982.

Sevr Andlaşması (Nihat Erim, Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları, Ankara 1953.

Söylev ve Demeçler, (SD), Ankara 1954.

Süleyman Hatipoğlu, Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi, Antakya, 1999.

Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952), İstanbul 1995.

Taylan Sorgun, Halil Paşa, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş, İstanbul 1997.

Tevfik Bıyıklıoğlu, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Ankara 1962.

Tevfik Çavdar, Milli Mücadeleye Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul 1971.

Türk İstiklal Harbi, (TIH), C VI, Ankara 1974.

Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri.

Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, İstanbul 1967.

Gazeteler

Akşam Gazetesi.

Alemdar Gazetesi.

İkdam Gazetesi.

Sabah Gazetesi.

Vakit Gazetesi

Makaleler

Ali Arslan, “I. Dünya Savaşı Sonunda Nahçıvan’da Yapılan Milli Mücadele ve Bugünkü Nahçıvan’ın Statüsünün Oluşumu”, Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, XIV/41.

Ali Arslan, “Ülkenin Kurtarılmasında Kuva-yı Milliye’nin Görüşü ve Yalnız Siyaseten Müdafaanın İflası (1918-1920)” İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi. Sayı: 36, İstanbul 2000.

Ali Arslan, “Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği” Atatürk Yolu, Sayı: 16, Ankara 1997.

Ali Arslan, “Irak Savunma Tarzı ile Türk Milli Mücadele Modeli’nin Mukayesesi”, Şükrü Balcı Polis YO Dergisi/Florya Yıldızı, Sayı: 1, 1 Haziran 2003.

Ali Arslan, “Milli Mücadele’de Geyve’nin Önemi”, I. Sakarya Tarih Sempozyumu (1998) Bildirileri, Sakarya 2000.

Muhammed Erat, “Kâzım Karabekir Paşa’nın Ermeniler Üzerine Harekâtı (1920)” Kafkas Araştırmaları II, İstanbul 1996.

Tahsin Ünal, “Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa’nın Muhaberatı”, Türk Kültürü, Sayı: 13, Ankara 1968.

Tezler

Mehmet Akif Bal, Milli Mücadelenin Başlamasında İttihatçıların Rolü (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi, 2001).

İNDEKS

A

- ABD 115, 135, 136, 137, 138,
139, 140, 142, 143
Adana 13, 14, 86, 101, 102, 103
Adapazarı 41, 43, 44, 45, 47, 49,
52, 53, 56, 59, 60, 61, 62,
76, 86, 92, 94, 95, 96, 110
Afyon 102
Ahmet İzzet Paşa 15, 16, 22, 145
Ahmet Tevfik Paşa 22
Ali Fuat Paşa 14, 17, 46, 48, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 93,
96, 101, 103, 141
Ali Kemal 16, 17, 26
Ali Rıza Paşa 36, 37, 38, 40
Anadolu 9, 14, 17, 20, 21, 22, 23,
24, 30, 31, 33, 36, 43, 44,
47, 48, 49, 52, 55, 60, 62,
65, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
80, 81, 85, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 92, 94, 97, 98, 99,
101, 102, 103, 104, 105,
106, 109, 111, 123, 135,
137, 138, 139, 145, 148
Ankara 14, 16, 18, 27, 29, 33, 35,
36, 38, 40, 44, 45, 46, 47,
48, 51, 52, 53, 54, 55, 59,
60, 62, 63, 65, 67, 69, 70,
75, 76, 77, 78, 80, 81, 86,
89, 91, 92, 94, 95, 96, 97,
98, 100, 102, 103, 104, 106,
109, 110, 111, 123, 124,
137, 141, 145, 146, 147, 148

- Antakya 16, 103, 147
Antep 86, 102
Anzavur 51, 55, 56, 57, 58, 95,
110
Aydın 24, 25, 29, 30, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 53, 96, 128

B

- Bağdatlı Hadi Paşa 111, 123
Balıkesir 53, 96
Balkan 31, 73, 136
Bilecik 48, 54, 86, 96
Binbaşı Çolak İbrahim 53, 96
Binbaşı Refet 77
Bolu 29, 32, 47, 52, 54, 59, 61,
79, 89, 94, 95, 96, 97, 106,
110, 137
Bozcaada 112, 117
Bulgaristan 23, 115
Bursa 43, 47, 52, 53, 54, 62, 76,
94, 95, 110, 112

C

- Calthorpe 13, 15
Çanakkale 24, 86, 97, 98, 109,
112, 114
Çatalca 112
Cemal Paşa 19, 20, 26, 36, 37,
104, 148
Çerkez Ethem 53, 55, 58, 96
Cevat Paşa 19
Çukurova 14, 102, 103, 138

D

- Damat Ferit 15, 21, 23, 24, 25, 28,
29, 30, 34, 35, 36, 37, 38,

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

39, 40, 65, 67, 68, 69, 70,
78, 79, 80, 81

Dayı Mesut 55, 57

Demirci Mehmet Efe 29, 36, 37,
55

Denizli 28, 29, 30, 32, 34, 35

Dört Yol 14

Düzce 52, 53, 59, 60, 95, 96, 110,
111

E

Edirne 24, 25, 29, 32, 34, 86

Ermeni 6, 23, 48, 97, 102

Ermeniler 38, 98, 148

Ermenistan 31

Erzurum 17, 20, 24, 27, 34, 37, 39,
89, 91, 98, 100, 105, 137

Erzurum Kongresi 17, 39, 100

Eskişehir 27, 28, 33, 45, 46, 47,
48, 54, 56, 60, 86, 93, 94, 96

F

Ferit Paşa 23, 30, 43

Fethi Okyar 15, 16, 146

Fevzi Çakmak 97

Fransa 85, 103, 112, 113, 115,
118, 119, 136

Fransız 17, 19, 78, 102, 103, 147

G

General Hamburi 32

General Milne 32, 51

GEYVE 41

Gümrü 38, 40

H

Hacı Şükrü Bey 29

Hamdi Namık Bey 43

Havza 18, 89, 90, 137

I

İmroz 112, 117

İngilizler 13, 19, 34, 37, 43, 44,
45, 46, 61, 93, 102, 111, 138

İngiltere 5, 15, 36, 39, 85, 109,
112, 113, 115, 118, 119,
135, 136, 140, 143

İnönü 38, 60, 61, 76, 77, 97

Irak 9, 88, 133, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 142,
143, 144, 148

İskenderun 13, 16, 86, 88, 102,
136, 137

İsmet Bey 59

İstanbul 2, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 15,
16, 17, 19, 20, 21, 22, 26,
29, 30, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 56,
58, 60, 61, 62, 63, 67, 69,
70, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 81, 83, 86, 89, 91,
92, 93, 94, 95, 96, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 106, 107,
109, 110, 111, 114, 115,
118, 121, 128, 137, 145,
146, 147, 148

İtalya 31, 85, 112, 113, 115, 118,
119

İtalyan 19, 25, 26, 32, 78

İzmir 13, 17, 18, 24, 25, 30, 31,
33, 36, 40, 52, 78, 90, 95,
104, 106, 110, 136, 146

İzmit 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50,
51, 52, 54, 56, 58, 59, 61,
62, 73, 74, 76, 79, 92, 93, 94

İzzet Paşa 14, 15, 16, 22, 78, 145

J

Japonya 115, 119

K

Kafkasya 24, 86, 89, 98, 99, 105,
106, 136, 137

Karadeniz 19, 86, 89, 90, 99, 101,
105, 109, 112, 114, 137

Kars 38, 86, 136

Kastamonu 34, 53, 96, 101

Kazım Karabekir 17, 19, 20, 38,
44, 45, 47, 90, 92, 94, 98,
99, 100, 141, 146

Kiraz Hamdi Paşa 43

Kocaeli 43, 47, 48, 50, 51, 52, 61,
62, 92, 93, 94, 95, 97, 106,
110, 146

Kuva-yı Milliye 9, 16, 17, 18, 22,
27, 28, 29, 30, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
54, 57, 58, 60, 61, 62, 67,
69, 78, 79, 88, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 98, 100, 103,
105, 106, 110, 111, 136,
138, 141, 145, 148

L

Limni 112, 117

Lozan 39, 40

M

Mahmud Bey 46, 49, 53, 94, 96,
111

Marmara 50, 51, 63, 95, 98, 110,
112, 114, 117, 130

Mehmed Ali 21

Midilli 112, 117

Miralay Fahri Bey 37

Mondros 13, 14, 15, 16, 22, 25,
28, 30, 39, 79, 85, 86, 87,
88, 101, 104, 105, 109, 110,
123, 135, 136, 138, 140, 147

Mudanya 13, 30, 39, 40, 97, 147

Müşir Zeki Paşa 52, 73, 74

Mustafa Kemal 13, 14, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 23, 26, 27, 28,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 44,
45, 47, 53, 62, 67, 69, 75,
76, 80, 88, 89, 90, 92, 94,
96, 98, 101, 102, 103, 106,
111, 135, 137, 138, 139,
142, 146, 148

Musul 13, 16, 103, 128, 137

N

Nihat Paşa 102

O

On İki Ada 31

P

Paris Barış Konferansı 25, 26, 31

Pontus 24, 99, 101, 105

R

Rauf Bey 13, 15, 17, 20, 28

Recep Efendi 77

Refet Bey 58, 59

Reşat Halis 78, 111, 123

Rıfat Efendi 46, 93

Rıza Tevfik 30, 78, 111, 123

Robeck 51, 95, 110

Rum 6, 24, 33, 46, 48, 94, 97

Rusya 5, 24, 85, 98, 99, 115

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

S

Saddam 135, 139, 140, 141, 142, 143
Said Molla 16
Sakarya 38, 41, 43, 56, 57, 58, 61, 93, 95, 105, 110, 146, 148
Salih Hulusi Paşa 38
San Remo Konferansı 111
Sarıkamış 38
Şevket Bey 15
Sevr 9, 77, 78, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 147
Şeyhülislam Dürriyade Abdullah 67
Şeyhülislâm Hayri 14
Sivas 27, 29, 32, 33, 34, 35, 40, 47, 77, 79, 89, 91, 94, 98, 103, 137, 141
Süleyman Şefik Paşa 52, 73, 74

T

Talat Paşa 14
Teke 23, 29, 32
Tekirdağ 112
Tevfik Paşa 14, 15, 17, 22, 23, 30, 39, 78, 81, 111, 123
Topçu Ferik Rıza Paşa 111, 123
Trabzon 22, 24, 28, 99, 100, 101, 136, 146
Trakya 20, 25, 31, 118, 136

War Office 51

Y

Yunan 13, 15, 19, 24, 25, 30, 32, 34, 36, 40, 48, 61, 62, 90, 104, 105, 111, 113, 118, 123, 130
Yunanistan 23, 26, 31, 114, 115, 118

Z

Zeki Paşa 52, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81

W